

www.MinisterieVanPropaganda.org

Voor het recht op de stad

De index onder vuur

Welke strategie tegen BusinessEurope ?
Geruststellende euro-obligaties ?

Voor het recht op de stad

De index onder vuur

Welke strategie tegen BusinessEurope?

Geruststellende euro-obligaties ?

MS

Omslag: Vincent Duthoy
Opmaak: EPO, Jan Depover
Druk: Drukkerij EPO
www.drukkerij-epo.be

Redactieadres
Instituut voor Marxistische Studies,
Kazernestraat 68, 1000 Brussel, België
Tel: +32 (0)2 504 01 44 Fax: +32 (0)2 513 98 31
E-mail: imast@marx.be
Website: <http://www.marx.be>

Hoofdredacteur: Herwig Lerouge

Marxistische Studies

(ISSN 1372-0392)

is een uitgave van het Instituut voor Marxistische Studies (IMAST vzw)

Kazernestraat 68, 1000 Brussel

Dit nummer kwam tot stand in samenwerking met vzw IKOVE

© Auteurs en IMAST vzw

Overname en vertaling van bijdragen uit dit tijdschrift is mogelijk
na toestemming van de auteurs.

Trefwoorden

Stedelijk beleid, loonindexering, Europese Unie, BusinessEurope, Verdrag van Lissabon, stabiliteitspact, nationale onafhankelijkheid, nationale soevereiniteit, six-pack, euro-obligaties, ESM, Arabische revoluties, Moslimbroeders

Verantwoordelijke uitgever:
Maria McGavigan, Kazernestraat 68, 1000 Brussel

Inhoud

HERWIG LEROUGE

Inleiding	7
------------------------	---

DANIEL ZAMORA

Het kapitalisme tegen het recht op de stad	11
Een neoliberale opvatting van de stad... ..	17
Een strategie van consumentisme en concurrentie	17
De huisvestingskwestie	25
Een stad onder controle... ..	27
Openbare herfinanciering van de gemeenten	30
Een betere samenwerking tussen de steden en wederzijdse versterking	30
Toegankelijke huisvesting: sociale huisvesting moet de huurprijzen drukken ..	30
De buurt opwaarderen "op mensenmaat"	31
Toegankelijk openbaar vervoer en mobiliteit	31
Echte deelname	31
Dringende maatregelen voor Antwerpen en Brussel	32

GÉRARD CRAAN

De index opnieuw onder vuur	33
Ongegronde aanvallen op de index	34
De gezondheidsindex en de huishoudkorf	36
De afgevlakte index en het tijdstip van de loonaanpassingen	37
Indexsprongen: een levenslange invloed	38

STUDIEDIENST VAN DE PARTIJ VAN DE ARBEID VAN BELGIE

Het prijskaartje van de voorbije indexmanipulaties: 456 euro per maand	41
De index: basisprincipe	42
Twee methodes om de lonen te indexeren	42
Onze berekening	42
1° aanval: de uitgevlakte index	43
2° aanval: de indexsprongen	43
3° aanval: de gezondheidsindex	44
4° aanval: de wijziging van de indexkorf	44
Ons resultaat	45
Besluit	46

JO COTTENIER EN POL DE VOS

Welke strategie tegenover "de stille staatsgreep van BusinessEurope"?	47
De recente bevoegdheidsoverdrachten	51
Wat is er "progressief", wat is er "reactionair" in de uitbouw van de Europese Unie?	54
Europa hervormen?	55
Een terugkeer naar nationale onafhankelijkheid?	55
Alleen maar "negatieve" of ook "positieve" eisen tegenover de Europese superstaat in opbouw?	57
Welke eisen stellen op welk niveau?	61

HENRI HOUBEN

Geruystellende euro-obligaties?	69
1. Het belang van de staatsschuld	70
2. Parijs is wel een stabiliteitsmechanisme waard	74
3. Is de euro-obligatie een nieuwe Europese obligatie?	79
4. Moeten we ons wel onderwerpen aan de dictaten van de financiële markten?	85
5. Conclusies	89

SAMIR AMIN

De Arabische revoluties – een jaar later	93
De verkiezingsoverwinning van de politieke Islam in Egypte en Tunesië	93
Zijn in Algerije hervormingen van binnenuit mogelijk?	95
Het Syrische drama	97
De wereldstrategie van het imperialisme en de democratische kwestie	98
Wat moeten we ons voorstellen bij een machtsgreep van de politieke islam?	99
Boek	101
<i>Syriana</i> : een andere stem over Syrië.....	101

Inleiding

Na het zomerreces zouden twee vragen hoog op de politieke agenda in België moeten staan. Waarom en hoe in deze crisistijd de loonindexering en zo onze koopkracht vrijwaren? En welke toekomst voor onze steden en gemeenten? De eerste vraag naar aanleiding van de onderhandelingen over een nieuw inter-professioneel akkoord over de lonen voor de komende twee jaar. De tweede vraag staat centraal bij de gemeenteraadsverkiezingen in België in oktober.

De helft van de mensheid leeft vandaag in de grote steden. De stad is geen eilandje in de samenleving. De stad reproduceert en versterkt de tegenstellingen van de kapitalistische maatschappij. Een neoliberale visie kleurt sinds het begin van deze eeuw de gemeentepolitiek. Alle traditionele partijen steunen een dergelijk beleid. Daniel Zamora analyseert deze evolutie. Hij stelt vast dat steden en gemeenten voor hun ontwikkeling met elkaar moeten concurreren om privé-investeerders aan te trekken. Ze zitten allemaal met financieringsproblemen. Dit verplicht hen op zoek te gaan naar Europese financieringen voor grote prestigeprojecten en privé-investeringen voor kantoren of wijkcontracten via privaatpublieke samenwerking. Tegelijk zien we hele wijken verloederen. Privatiseringen maken noodzakelijke dienstverlening steeds minder toegankelijk.

Hoe kunnen we garanderen dat iedereen nog "recht op de stad" heeft? Dat wil zeggen een stad waar iedereen verzekerd is van huisvesting, gezondheidszorg, tewerkstelling, cultuur, participatie en een echt democratische openbare ruimte. Volgens hem heeft die ontwikkeling van een liberaal gemeentebestuur veel te maken met de manier waarop gemeenten vandaag gefinancierd worden. Een ander beleid onderstelt op de eerste plaats een algemene herfinanciering van steden en gemeenten. Alleen kunnen ze dit niet. De federale overheid moet hier de nodige fondsen voor ter beschikking stellen.

Fundamenteel zal er niets veranderen aan de stad, als we ook niet de algemene opvatting over onze samenleving aanpakken. Tegenover een gemeentebestuur, gedreven door onderlinge concurrentie, stelt hij een visie op steden en gemeenten die samenwerken in het kader van een globaal samenhangend nationaal plan. Tegen de uit de pan swingende prijzen op de privémarkt bestaat maar een remedie. Om iedereen een dak boven het hoofd te garanderen, moeten steden en gemeenten een voldoende uitgebreid woningpark van sociale woningen bouwen. Elke wijk moet zijn inwoners de diensten kunnen bieden, noodzakelijk voor een waardig leven; huisvesting aan betaalbare prijzen; toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg; kwaliteitsvol onderwijs en scholen waar iedereen uit de wijk terecht kan; toegankelijke buurtvoorzieningen op cultureel vlak (bibliotheken, musea...), bereikbaar en gratis openbaar vervoer, openbare dienstverlening in elke wijk (postkantoren, bankagentschappen, bijkantoren van gemeentediens...).

Zich gemakkelijk en comfortabel kunnen verplaatsen is een basisvoorwaarde, zowel voor de leefbaarheid, als voor de veiligheid in een gezonde en milieuvriendelijke stad. In elke wijk een bewonersraad, een wijkraad, maar ook een gezondheidsraad, is van fundamenteel belang voor een echt democratisch functionerende stad.

Door het mechanisme van de automatische loonindexering blijft in België de koopkracht van werknemers en uitkeringsgerechtigden op een fatsoenlijk niveau. Dit is niet naar de zin van het Belgisch en Europees patronaat. De Europese commissie en de rechtse politieke krachten in ons land, ook de NV-A dus, volgen hen. Waar zouden we vandaag staan zonder die indexering? Gérard Craan geeft ons een antwoord op die vraag. Dat antwoord op zich zou al moeten volstaan als repliek op iedereen die vandaag ook maar enigszins wil "sleutelen" aan deze verworvenheid van de arbeidersbeweging.

De hervorming van het indexmechanisme is een van de eisen die de Europese commissie stelt aan het Belgische economische beleid. Europa moet zich steeds meer met ons dagelijks leven. Sinds vorig jaar dicteert de Europese commissie zelfs de begrotingsprioriteiten van haar lidstaten. De euforie over de euro en het vrij verkeer van personen heeft plaats gemaakt voor een steeds openlijker gevoel van afkeer voor de Europese besparingspolitiek. In verschillende landen hebben partijen die zich verzetten tegen deze toenemende en antidemocratische invloed van de Europese Unie, de wind in de zeilen. Sommige van

deze partijen, ook ter linkerzijde, gaan zelfs zover om het verlaten van de eurozone en een uittreden uit de Europese Unie te verdedigen. Hoe kunnen we de antisociale en antidemocratische politiek van de Europese Unie het best bestrijden? Schept het terugplooiën op zichzelf van de nationale staten betere voorwaarden voor de strijd tegen deze Europese Unie? Of moeten we integendeel de syndicale en politieke samenwerking die vandaag zo ontstellend ontbreekt, versterken? Jo Cottenier en Pol De Vos maken ons wegwijs in deze discussie.

In deze discussie over hoe het Europees beleid eruit zou moeten zien om uit de crisis te raken, keert geregeld de uitgifte van euro-obligaties op Europees niveau terug, in omloop gebracht door een en hetzelfde Europees organisme, dat voor de eigen bevoorrading terecht kan bij de financiële markten. Op die manier zouden landen bij dit organisme geld kunnen lenen aan eenzelfde rentetarief. En we zouden niet langer te maken hebben met de duizelingwekkende stijging van de rentetarieven die nu worden opgelegd aan de "zwakste" landen.

Maar is dit wel zo'n goed idee? Kan Europa hiermee uit de problemen raken? Dat is nog niet zo zeker, zegt Henri Houben.

Ten slotte blikken we terug op de revoltes in de Arabische wereld en de Maghreb en bekijken hoe het daar vandaag mee staat. We publiceren een artikel van de hand van de befaamde econoom, Samir Amin, en een kritiek op het boek *Syriana* van Bahar Kimyongur.

Veel leesgenot.

Fundamenteel zal er niets veranderen aan de stad, als we ook niet de algemene opvatting over onze samenleving aanpakken. Tegenover een gemeentebestuur, gedreven door onderlinge concurrentie, stelt hij een visie op steden en gemeenten die samenwerken in het kader van een globaal samenhangend nationaal plan. Tegen de uit de pan swingende prijzen op de privémarkt bestaat maar een remedie. Om iedereen een dak boven het hoofd te garanderen, moeten steden en gemeenten een voldoende uitgebreid woningpark van sociale woningen bouwen. Elke wijk moet zijn inwoners de diensten kunnen bieden, noodzakelijk voor een waardig leven; huisvesting aan betaalbare prijzen; toegankelijke en betaalbare gezondheidszorg; kwaliteitsvol onderwijs en scholen waar iedereen uit de wijk terecht kan; toegankelijke buurtvoorzieningen op cultureel vlak (bibliotheken, musea...), bereikbaar en gratis openbaar vervoer, openbare dienstverlening in elke wijk (postkantoren, bankagentschappen, bijkantoren van gemeentediensten...).

Zich gemakkelijk en comfortabel kunnen verplaatsen is een basisvoorwaarde, zowel voor de leefbaarheid, als voor de veiligheid in een gezonde en milieuvriendelijke stad. In elke wijk een bewonersraad, een wijkraad, maar ook een gezondheidsraad, is van fundamenteel belang voor een echt democratisch functionerende stad.

Door het mechanisme van de automatische loonindexering blijft in België de koopkracht van werknemers en uitkeringsgerechtigden op een fatsoenlijk niveau. Dit is niet naar de zin van het Belgisch en Europees patronaat. De Europese commissie en de rechtse politieke krachten in ons land, ook de NV-A dus, volgen hen. Waar zouden we vandaag staan zonder die indexering? Gérard Craan geeft ons een antwoord op die vraag. Dat antwoord op zich zou al moeten volstaan als repliek op iedereen die vandaag ook maar enigszins wil "sleutelen" aan deze verworvenheid van de arbeidersbeweging.

De hervorming van het indexmechanisme is een van de eisen die de Europese commissie stelt aan het Belgische economische beleid. Europa moet zich steeds meer met ons dagelijks leven. Sinds vorig jaar dicteert de Europese commissie zelfs de begrotingsprioriteiten van haar lidstaten. De euforie over de euro en het vrij verkeer van personen heeft plaats gemaakt voor een steeds openlijker gevoel van afkeer voor de Europese besparingspolitiek. In verschillende landen hebben partijen die zich verzetten tegen deze toenemende en antidemocratische invloed van de Europese Unie, de wind in de zeilen. Sommige van

deze partijen, ook ter linkerzijde, gaan zelfs zover om het verlaten van de eurozone en een uittreden uit de Europese Unie te verdedigen. Hoe kunnen we de antisociale en antidemocratische politiek van de Europese Unie het best bestrijden? Schept het terugplooiën op zichzelf van de nationale staten betere voorwaarden voor de strijd tegen deze Europese Unie? Of moeten we integendeel de syndicale en politieke samenwerking die vandaag zo ontstellend ontbreekt, versterken? Jo Cottenier en Pol De Vos maken ons wegwijs in deze discussie.

In deze discussie over hoe het Europees beleid eruit zou moeten zien om uit de crisis te raken, keert geregeld de uitgifte van euro-obligaties op Europees niveau terug, in omloop gebracht door een en hetzelfde Europees organisme, dat voor de eigen bevoorrading terecht kan bij de financiële markten. Op die manier zouden landen bij dit organisme geld kunnen lenen aan eenzelfde rentetarief. En we zouden niet langer te maken hebben met de duizelingwekkende stijging van de rentetarieven die nu worden opgelegd aan de "zwakste" landen.

Maar is dit wel zo'n goed idee? Kan Europa hiermee uit de problemen raken? Dat is nog niet zo zeker, zegt Henri Houben.

Ten slotte blikken we terug op de revoltes in de Arabische wereld en de Maghreb en bekijken hoe het daar vandaag mee staat. We publiceren een artikel van de hand van de befaamde economist, Samir Amin, en een kritiek op het boek *Syriana* van Bahar Kimyongur.

Veel leesgenot.

Het kapitalisme tegen het recht op de stad

"De grootstad is vandaag de plaats van de frontale botsing – durven we hier spreken over klassenstrijd? – tussen de accumulatie door beroving die aan de armsten wordt opgelegd en de drang naar ontwikkeling die poogt steeds meer ruimte te koloniseren voor de geraffineerde genoegens van de rijksten."

David Harvey¹

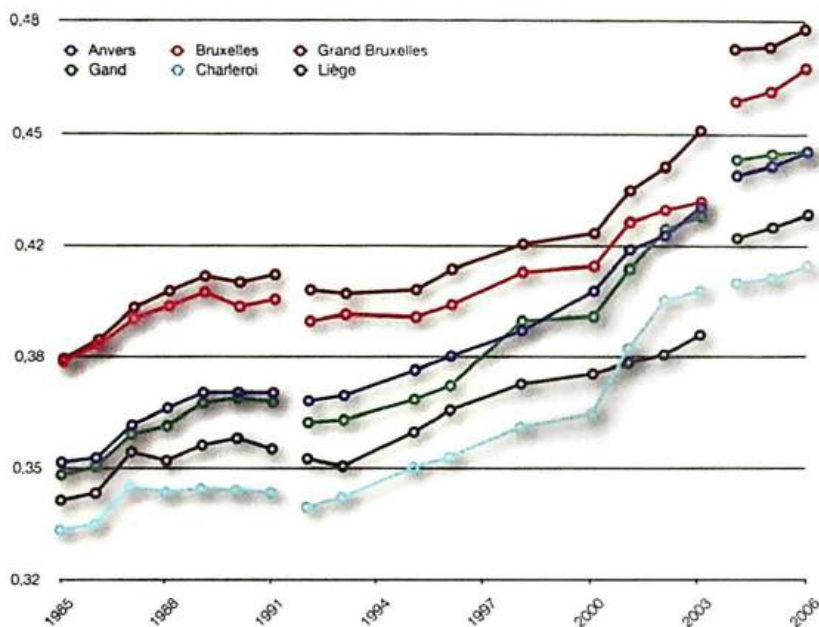
De stad is geen neutrale plaats zonder enige sociale inzet. Inderdaad, de stad is niet zomaar de plaats waarover een technisch debat wordt gevoerd, maar ook de plaats waar de tegenstellingen van het kapitalisme almaar scherper tot uiting komen. De marxisten mogen dat onderwerp dan ook niet links lagen liggen. Ze moeten het analyseren en de tegengestelde belangen die het doorkruisen blootleggen. Die studie is des te belangrijker omdat de stad in onze moderne maatschappij altijd een miniatuurversie van die maatschappij is geweest. De stad weerspiegelt vaak de tegenstellingen en spanningen binnen een maatschappij. En dus kunnen stad en maatschappij niet van elkaar worden gescheiden, de steden bevinden zich niet buiten de maatschappij. Zij zijn bij uitstek ankerpunten van het hedendaagse kapitalisme en het moderne neoliberale beleid. Zij leggen heel duidelijk de politieke opvatting bloot die aan de grondslag ligt van het stedelijk beleid van de overgrote meerderheid van de heersende partijen en politici. En al worden de grootste kwalen van onze maatschappij (massale werkloosheid, armoede, fiscale en sociale onrechtvaardigheid...) in het algemeen veroorzaakt door

1 David Harvey (*1935) is sociaal-geograaf. Zijn werken hebben een beslissende invloed gehad op de ontwikkeling van de sociale geografie als wetenschap en hij speelt een actieve rol in het debat over stedelijke ontwikkeling. Hij animeert een website over de studie van *Het Kapitaal* van Karl Marx. (Zie: <http://davidharvey.org/> - Reading Marx's Capital with David Harvey)

ons economisch systeem, toch speelt het stedelijk beleid een belangrijke rol, in die zin dat het die problemen kan versterken of verzachten.

De voorbije jaren heeft de meerderheid van de grote Europese steden een paradoxale evolutie doorgemaakt. Enerzijds is hun economische groei groter dan in de rest van het land, anderzijds blijven de ongelijkheden toenemen.² Tal van auteurs, vooral de marxistische, leggen

Figuur 1. Absolute evolutie van de Gini-coëfficiënt voor de vijf grote Belgische steden, 1985-2006

Bron: *Fiscale statistieken*, NIS.³

Toelichting bij de indicator. Van de algemene evoluties van de inkomensverdeling kan een samenvattende analyse worden gemaakt aan de hand van de Gini-coëfficiënt. Deze coëfficiënt is een statistische indicator die tussen 0 (volledige gelijkheid) en 1 (volledige ongelijkheid) ligt en de mate van ongelijkheid in de verdeling meet.

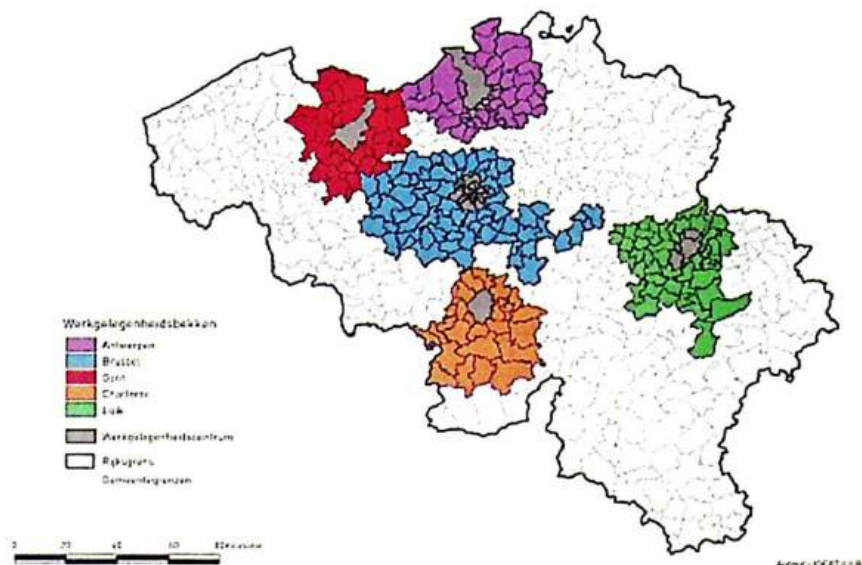
Noten: 1. De werkgelegenheidsbekkens worden hier bij benadering afgebakend op basis van de arrondissementen. "Brussel" omvat enkel het arrondissement Brussel-Hoofdstad, terwijl "Groot-Brussel" daarenboven de arrondissementen Nijvel en Halle-Vilvoorde omvat.

2. Wegens wijzigingen in de fiscale wetgeving in de bestudeerde periode kunnen we de gegevens niet zomaar vergelijken. Dat blijkt uit de breuken in 1991-1992 en 2003-2004.

2 Gilles Van Hamme, Isaline Wertz, Valérie Biot, "Economische groei zonder sociale vooruitgang: stand van zaken in Brussel", *Brussels Studies*, nr. 48, 28 maart 2011, www.brusselsstudies.be.

3 G. Van Hamme, I. Wertz, V. Biot, *op.cit.*

Figuur 2. Afbakening van de grootstedelijke gebieden

Bron: G. Van Hamme, I. Wertz, V. Biot.⁴

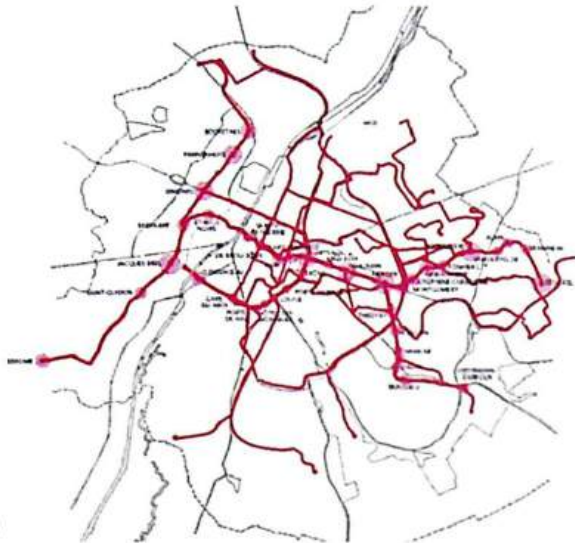
de oorzaak van deze evolutie bij de combinatie van twee factoren. Eerst en vooral ons kapitalistisch model dat op zich tot ongelijkheid leidt en ten tweede het specifieke stedelijk beleid. De *Gini*-coëfficiënt drukt de graad van ongelijkheid uit in de verdeling van de inkomens in een gegeven samenleving (hoe hoger de coëfficiënt, hoe groter de sociale ongelijkheid). Onderstaande grafiek stelt de evolutie voor van de ongelijkheid in de grote Belgische steden. In de voorbije dertig jaar gaat de trend duidelijk in stijgende lijn (zie figuur 1). De coëfficiënt van Brussel bedraagt 0,450, een stuk hoger dan de nationale score (*Gini* = 0,310). Antwerpen, de tweede grootste stad van België, blijft niet ver achter. De ongelijkheid is over het algemeen veel groter in de steden en is in de voorbije jaren ook veel sterker toegenomen in de steden dan in heel het land. Dit artikel wil de lezer de instrumenten verschaffen om dit verschijnsel vanuit marxistisch perspectief te begrijpen en de problemen van de stad vanuit antikapitalistisch oogpunt aan te pakken.

De definitie van metropolitane gebieden. Bovenstaande kaart stelt een “metropolaan gebied” voor in termen van werkgelegenheid.

4 G. Van Hamme, I. Wertz, V. Biot, *op.cit.*

Figuur 3. Kaart van het parcours dat jongeren uit Woluwe en Anderlecht afleggen met het openbaar vervoer

Cartographie des parcours des jeunes de Woluwe en transports publics

● Stations de métro mentionnées comme repères par les jeunes de Woluwe

Cartographie des parcours des jeunes d'Anderlecht en transports publics

● Stations de métro mentionnées comme repères par les jeunes d'Anderlecht

Bron: Inter-Environnement Bruxelles, *Jeunes en ville, Bruxelles à dos ? L'appropriation de l'espace urbain bruxellois par des jeunes de différents quartiers*, mei 2008, p.54 en 56.⁵

Deze twee schema's bekijken de stad vanuit twee verschillende sociale origines. De toegang tot de stad is erg afhankelijk van de sociale

5 Inter-environnement Bruxelles. Zie: <http://www.ieb.be/IMG/pdf/jeunesenville-bruxellesa-dos.pdf>.

klasse. Onze mobiliteit wordt in grote mate bepaald door onze woonplaats.

De ontwikkeling van de grote metropolen overschrijdt in ruime mate hun wettelijke grenzen, en hun invloed, gewicht en functie overschrijden in ruime mate de wettelijke territoriale eenheden. Deze kaart toont het gewicht van de grote Belgische steden aan in termen van werkgelegenheid. Hun "werkgelegenheidsbekken" (dat is de invloedzone van een werkgelegenheidscentrum) reikt dus veel verder dan hun administratieve grenzen. In werkelijkheid blijft dit werkgelegenheidsbekken in de loop der jaren voortdurend groeien. In onderhavig geval wordt het werkgelegenheidsbekken van elk van de centra bepaald door het geheel van de gemeenten die er meer dan 10 % van hun werkende bevoelingsbevolking naartoe sturen.

Van het "woonprobleem" naar het "recht op de stad". Schets van een marxistisch perspectief

Heel wat literatuur met analyses en opvattingen van de stad beroept zich op het marxisme. Deze analyses vertrekken heel duidelijk vanuit een klassenstandpunt en houden rekening met de tegengestelde belangen. De auteurs hechten zowel belang aan het historische ontwikkelingsproces van de steden als aan de politieke dynamiek die er de huidige contouren van hertekent. In beide gevallen blijft het marxisme een degelijk werktuig om het vormingsproces van de steden te begrijpen. Zo schreef David Harvey, een Amerikaanse marxistische geograaf, dat "de steden van bij het begin zijn gevormd door de geografische en sociale concentraties van een meerproduct".⁶ Voor hem is "urbanisatie altijd een klassenverschijnsel geweest. Want het surplus moet van ergens komen en uit iemand worden gehaald, terwijl de controle over de toe-eigening van het surplus gewoonlijk in handen is van enkelen".⁶ Daar waar David Harvey een direct verband legt tussen urbanisatie en kapitalisme, gaat ons artikel veeleer over het hedendaagse beleid inzake de grote steden.

Met zijn studie over het woonprobleem was Friedrich Engels een voorloper van de marxistische stroming. Een lange traditie van intellectuelen, architecten en marxistische urbanisten heeft zich dus over de urbanisatie gebogen om een reëel en alternatief perspectief uit te werken. Een van de opvattingen die tal van debatten uitlokte en door

6 David Harvey, *The right to the city*, Amsterdam, Paris, 2011, p. 9-10.

een aantal urbanisatiebewegingen werd ondersteund, is "het recht op de stad", een ordewoord van Henri Lefebvre, een naoorlogse marxistische auteur. Het komt rechtstreeks uit een van zijn gelijknamige werken dat nu een klassieker is geworden.

Het begrip "recht op de stad" verwijst rechtstreeks naar het feit dat de stad geen neutrale plaats is waar alle inwoners zich op dezelfde manier manifesteren, maar wel degelijk een strijdtoneel en een plaats met sociale dimensies. Jean-Pierre Garnier schrijft in dit verband: "Hoewel urbanisatie lange tijd in verband werd gebracht met het beschavingsproces, ontdekt men vandaag dat ze kan leiden tot nooit geziene vormen van brutaliteit, om niet te zeggen barbaarsheid: de nadruk op de sociale segregatie tot en met de feitelijke residentiële apartheid, een vermenigvuldiging van het zogenoemde 'stedelijk' geweld, een obsessie met openbare veiligheid en de alomtegenwoordigheid van systemen ter controle van 'risicobevolkingsgroepen', de vernietiging van het stedelijk, architecturaal en natuurlijk patrimonium, het verval van het sociale leven na de verdwijning van ontmoetingsplaatsen enzovoort."⁷

De groeiende ongelijkheid van de burgers met betrekking tot de "stad", het idee van een "recht op de stad" worden een soort toevoegsel bij de democratische rechten. Beknopt samengevat: het recht om "een stedelijke ruimte te creëren die beantwoordt aan de behoeften en verlangens van de inwoners zelf". Dat zou de inwoners in staat stellen zich de stad toe te eigenen, van de stad gebruik te maken, vrije en gelijke toegang tot de stad te hebben. Het recht op de stad opeisen is tegelijk eenvoudig en radicaal: "Het betekent dat men het recht opeist om op een fundamentele en radicale manier in te grijpen in het urbanisatieproces, dat wil zeggen in de manier waarop onze steden voortdurend worden getransformeerd."⁸ In feite is het een democratische basiseis, maar de concrete omzetting ervan in de praktijk moet onvermijdelijk het huidige stedelijk beleid in vraag stellen.

Het gaat om belangrijke kwesties zoals huisvesting, mobiliteit, ruimte, cultuur, ontspanning, gezondheidszorg, onderwijs, openbare veiligheid... Maar wat zien we? De grote ongelijkheden springen meteen in het oog en hoe lager we op de sociale ladder staan, hoe beperkter onze mogelijkheden zijn om toegang te krijgen tot wat de stad ons aanbiedt. Het beleid inzake de omvorming van de stad is vooral een beleid dat bepaalde specifieke sociale groepen bevoordeelt en de volksklassen benadeelt. Uit de overgrote meerderheid van de hedendaagse studies

7 Jean-Pierre Garnier, *Une violence éminemment contemporaine*, Agone Marseille, 2010, p. 8.

8 Jean-Pierre Garnier, *op.cit.*, p. 9.

blijkt dat de op kapitalistische leest geschoeide groeivormen van de moderne steden leiden tot een intense en toenemende sociale polarisatie. De marxistische auteurs zijn het er dan ook over eens dat “de volledige verwezenlijking van het recht op de stad en het behoud van de kapitalistische productieverhoudingen volkomen incompatibel zijn”.⁹

Deze radicale conclusie zet fundamenteel ons maatschappijmodel op de helling. Nochtans betekent dit niet dat onder het kapitalisme niets mogelijk is of dat de gemaakte keuzes de enige mogelijke zijn. Integendeel, we zullen verder zien dat het hedendaagse beleid grotendeels gebaseerd is op het idee dat bij uitstek de markt het beste onze steden kan besturen.

Een neoliberale opvatting van de stad...

Voor een goed begrip van het hedendaagse stedelijk beleid moeten we een stapje achteruit zetten en nagaan waarop onze politieke en economische elites hun visie op de stad baseren. Een geïntegreerde visie, die de algemene ontwikkeling van de stad beoogt, werd gaandeweg vervangen door een commerciële en neoliberale visie, die wordt gedeeld door zowat elke politieke kleur (socialisten zowel als liberalen, humanistische sociaal-christenen of nationalisten). Een commerciële visie die vandaag leidt tot ongezonde concurrentie tussen de steden onderling, die de ene stad tegen de andere opzet om dit of dat project binnen te rijven, om meer investeerders of toeristen te lokken. Deze visie komt niet alleen tot uiting in talrijke federale teksten en richtlijnen, maar ook in de Europese. Zo heeft Brussel haar Internationaal Ontwikkelingsplan (IOP) en Antwerpen haar Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP). Al deze plannen geven blijk van een bestuurlijke en op consumptie gerichte visie op de stad, de *city marketing*.

Een strategie van consumentisme en concurrentie

Deze benadering herleidt de stad tot een consumptieproduct dat wordt aan de man gebracht door de commerciële reclame. Steden worden aangeprezen met slogans en logo's (*Totally London, I ♥ Amsterdam, OnlyLyon,...*) die oproepen tot vereenzelviging met en een op consumptie gerichte benadering van de stad. Dat uit zich in grote projecten of in de wil om van “zijn eigen” stad een “Europese culturele hoofdstad” of een

9 Jean-Pierre Garnier, *op.cit.*, p. 9.

internationaal centrum te maken die dan een groot aantal toeristen, investeerders en dus geld moeten aantrekken. Vooral steden als Luik, Antwerpen of Brussel zijn uitgesproken obsessief met hun internationale ontwikkeling bezig. Het is de neoliberale illusie: een alternatief of luxueus commercieel aanbod (een winkelcentrum), prestigeprojecten, grote evenementen (culturele hoofdstad, wereldtentoonstelling...) zouden economische groei met zich meebrengen waar iedereen beter van wordt. Deze zogezegde opwaartse spiraal versluiert echter de reële gevolgen van die visie voor de minst bedeeden. Want in werkelijkheid doet zich net het tegenovergestelde voor: de commerciële visie op de stad verscherpt de tegenstellingen en vergroot de onzekerheid voor een steeds groter deel van de lagere klassen. Hun lot wordt er niet beter op, integendeel, vaak worden ze "overgeplaatst" naar de periferie van een stad die een commercieel product is geworden. In derdewereldsteden verdringen de prestigeprojecten en grote internationale evenementen de armen soms op een gewelddadige manier. Hele wijken worden met de grond gelijkge maakt en de stad moet dienen om het land op de wereldkaart te zetten (het beste voorbeeld is het wereldkampioenschap voetbal).

Al is de kwestie in België ingewikkelder en ook al woont nog behoorlijk wat volk uit de lagere klassen in de stad, de logica van het huidige stedelijk beleid doet de ongelijkheden toenemen in plaats van afnemen. De stad wordt herleid tot een consumptieproduct voor de gegoede Europese klassen in plaats van de belangrijkste arena voor de strijd voor meer gelijkheid. De ontwikkelingsplannen – vooral het Europese plan voor Brussel (The Brussels International Development Plan of IDP) – willen de steden omvormen tot internationale aantrekkingspolen. Ze moeten met elkaar concurreren en de nadruk wordt gelegd op "grote projecten" die elke stad internationale uitstraling zullen verlenen. En dan maar hopen dat die economisch voldoende opbrengen om de investeringen te compenseren. Dit is niet wat de mensen nodig hebben. Deze commerciële en op consumptie gerichte visie op de stad wil in de eerste plaats de grote ondernemingen investeringskansen bieden (winkelcentra, consumptieplaatsen, congrescentra, musea, prestigieuze stations enzovoort). Zulke projecten focussen op bepaalde delen van het grondgebied, de zogenaamde "strategische gebieden", en staan haaks op een allesomvattend stedelijk beleid voor heel het grondgebied.¹⁰ Deze strategische gebieden zijn vooral bedoeld om de geïnteresseerde ondernemingen, handelszaken en firma's een maximum aan

10 Mathieu Van Criekingen, *Réurbanisation ou gentrification ? Parcours d'entrée dans la vie adulte et changements urbains à Bruxelles, Espaces et sociétés*, 2008/3 – nr. 134, p. 149-166.

positieve externaliteiten (bijvoorbeeld goede infrastructuur waarvan ze kunnen profiteren zonder ervoor te betalen) te bieden om hun diensten en hun kapitaal te laten renderen.

Zulke projecten gaan dikwijls gepaard met gezamenlijke investeringen van de overheid en van privébedrijven in de bouw van kantoren, die verondersteld worden geld in het laatje te brengen van de vaak verlieslatende gemeenten. En hier blijkt duidelijk de rol van de speculatie in de vormgeving van onze steden. De bouw van deze kantoren berust niet op een reële vraag maar op een mogelijke verkoop, vastgoedspeculatie dus. Vooral in Brussel komt deze praktijk veelvuldig voor: "In dat verband is er op de kantoormarkt een duidelijk overaanbod, want op het gewestelijk grondgebied wordt bijna 2 miljoen m² kantooroppervlakte niet gebruikt (algemene leegstandsgraad: 18 %) en wordt slechts iets meer dan een derde op de markt aangeboden. Het saldo (de leegstaande kantoren die niet op de markt worden aangeboden) is verdubbeld tussen 1994 en 2008 (van 600.000 naar 1,2 miljoen m²), terwijl de totale kantooroppervlakte 'slechts' met 37 % is toegenomen in dezelfde periode."¹¹ Meer en meer kantoorgebouwen worden gebouwd voor commerciële doelstellingen, zonder dat men op voorhand weet wie de uiteindelijke gebruiker zal zijn (bouw met nog nader te bepalen bestemming).

Het is een visie die belangrijke delen van het regionale grondgebied ter beschikking stelt van privé-investeerdere om er grote speculatieve vastgoedprojecten te realiseren. Dat wil uiteraard zeggen dat de laatste reserves grond van die regio's geen andere bestemming krijgen (sociale woningbouw bijvoorbeeld).

Wat de aanhangers van deze visie ons uiteindelijk willen verkopen is de algemene concurrentie tussen de steden. Elke stad die hieraan meedoet, moet voortdurend zijn concurrentiepositie verbeteren ten opzichte van de andere steden. De lokale besturen spelen des te beter in op deze nieuwe druk op het stedelijke grondgebied naarmate de nieuwe faciliteiten voor de mobiliteit van kapitaal de steden en regio's met elkaar doen wedijveren, zelfs binnen een en dezelfde land. Dit nieuwe regime van overheidstussenkomst in het kapitalisme dwingt de steden "zichzelf onder handen te nemen", elk voor zich en tegen alle andere in. Het gaat er dus om "zijn eigen" stad in te zetten tegen de andere, investeerders aan te trekken naar "zijn eigen" stad in plaats van naar de andere. Het huidige stedelijk beleid is vooral begaan met de aantrekkelijkheid van het grondgebied, van de geschoolde arbeidskrachten en van de consu-

11 Mathieu Van Criekingen, Jean Michel Decroly. Het plan voor de internationale ontwikkeling van Brussel (PIO), *Brussels Studies*, nr. 25, 2009, p.8.

menten ten voordele van het kapitaal en niet zozeer met de verbetering van de levensomstandigheden van de bevolking. Zoals geograaf en ULB-onderzoeker Mathieu Van Criekingen schrijft: "Het streeft daartoe naar een kostenvermindering voor de bedrijven om ze aan te zetten in 'hun eigen' stad en niet elders te investeren. Men gaat ervan uit dat de voortgebrachte rijkdom, de belastingontvangsten en de gecreëerde nieuwe jobs ten goede zullen komen aan de hele samenleving."¹² Een theorie die maar al te goed bekend is in ons kleine koninkrijkje, waar het heersende discours ons wil laten geloven dat je rijkdom voor allen kunt creëren door fiscale cadeaus uit te delen aan de rijken en de multinationals. Maar uit niets blijkt dat daar ook maar iets van waar is. Integendeel, in de steden groeit de ongelijkheid in plaats van af te nemen.

Dit alles wordt ons niet voorgeschoteld als een politieke keuze (die duidelijk enkele ongewenste gevolgen zou hebben die desondanks worden aanvaard), maar in de meeste gevallen als de enige en optimale oplossing, in het voordeel van iedereen.¹³ Zo hebben de steden de sleutels voor verandering in handen gegeven van zogenoemde "autonome ondernemingen", die meer en meer in de greep van de privé zijn. De stad zou dan bestuurd worden als een onderneming met "apolitieke" managers aan het hoofd. Het gaat dus om een strijd voor "goed bestuur", een constant discussieonderwerp tussen socialisten, liberalen en christenen, die allemaal dezelfde visie op de stad delen en enkel redetwisten over het "bestuur".

Renovatie, stedelijke heropleving en gentrificatie: weg met de armen?

Naast de openlijke commerciële -en managementaspecten van het stedelijk beleid dat we hierboven hebben uiteengezet, ontwikkelt zich ook een discours dat op het eerste gezicht positief lijkt: het beleid voor de "heropleving" van de stad, dat "achtergestelde" buurten moet te hulp

12 Mathieu Van Criekingen, Jean Michel Decroly, "Het plan voor de internationale ontwikkeling van Brussel (PIO)", *Brussels Studies*, nr. 25, 2009, p. 4.

13 IGEAT-ULB en Cosmopolis, *GROSE: Economische groei en sociale cohesie in de stad*. Studie, gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid, 2010. "Een dergelijke oriëntatie op de markteconomie wordt in beleidsteksten veelal als positief omschreven, waarbij het win-win perspectief gehanteerd wordt. Dat betekent ook dat het niet als een politieke keuze wordt voorgesteld (waarin duidelijk kan zijn welke ongewenste gevolgen er toch worden aanvaard), maar meestal wordt gepresenteerd als de optimale, enige keuze." Zie: <http://www.belspo.be/belspo/fedra/proj.asp?!=nl&COD=TA/00/26>.

schieten. Nochtans ligt dit beleid in het verlengde van het vorige en vaak heeft het zeer concrete gevolgen, door sociologen "gentrificatie" genoemd, een term uit de jaren zestig, toen gezinnen uit de middenklasse teloorgegangene volksbuurten in het centrum van Londen innamen. De gentrificatiemechanismen zijn complex en het is niet gemakkelijk om een scherpe vergelijking te maken tussen de processen die zich ontwikkelen in verschillende stedelijke contexten maar wel tot vergelijkbare resultaten leiden, met name de geleidelijke verdringing van de volksklassen uit de stedelijke centra. Dit verschijnsel doet zich onder andere voor in bepaalde gemeenten van Brussel rond het Sint-Goriksplein, rond het Flageyplein, in de bovenstad in Sint-Gillis... Hetzelfde scenario in Antwerpen, waar de achtergestelde bevolking uit het centrum wordt verdrongen naar Deurne-Noord, Luchtbal en delen van Merksem, Ekeren en Berendrecht in het noorden en naar het Rupelgebied in het zuiden. Het begrip gentrificatie wordt op tal van manieren geïnterpreteerd. Toch dekt het uiteindelijk maar twee ladingen: 1. een verandering van de sociale samenstelling van de buurtbewoners doordat de middenklasse en hogere klasse het gewone volk verdringen, en 2. een proces van renovatie en van toe-eigening van en investering in woningen in de arbeiderswijken.

In de literatuur over de omvorming van deze stedelijke ruimtes (door renovatie van de woningen) is in het lang en het breed over deze verschijnselen geschreven, maar even belangrijk is de investering in de verplaatsing van commerciële structuren en landschappen. Zo willen Brussel, Luik en Antwerpen de volksbuurten "nieuw leven inblazen" door de ontwikkeling van een specifiek commercieel en alternatief aanbod, hoewel men beweert een "functionele sociale mix" te willen handhaven.

Men wil dus met een nieuw en aantrekkelijk commercieel aanbod de sociale gemengdheid "bevorderen". De nieuwe en meer gegoede klasse drukt echter op deze ruimte de stempel van haar eigen sociale verhoudingen, ondanks het zogezegde discours over sociale gemengdheid. Hoewel de nieuwe commerciële structuren bestaan naast en dicht bij de al aanwezige commerciële voorzieningen van de volksklassen, verkleint dit de sociale afstand tussen de verschillende lagen van de bevolking niet. Sylvie Tisso zegt in dit verband in haar studie van de wijk South End in Boston: "De ruimtelijke nabijheid verkleint de sociale afstand niet op magische wijze. Diegenen die men 'gentrifieurs' noemt, die beweren voorstander te zijn van gemengdheid, zijn vaak heel spaarzaam in hun interacties met de al aanwezige bevolking. De conflicten

eigen aan elke sociale groep verdwijnen niet als bij toverslag zolang die groepen hun eigen verwachtingen en levensstijl op deze ruimte overbrengen.¹⁴ Het "alternatieve" commerciële aanbod, het "hippe" om niet te zeggen luxueuze aanbod wijst bijgevolg niet op stedelijke hernieuwing onder het blazen van sociale gemengdheid maar op een bijzondere vorm van sociaal herstel van de overheersing van bepaalde groepen over andere. Na het discours over het einde van het bestaan van klassen volgde in het stedelijk beleid het discours van de opwaardering van de sociale gemengdheid. Dit laatste erkent dan impliciet het bestaan ervan maar ontkent terzelfder tijd de conflictueuze realiteit. Op die manier neutraliseert men een conflictueuze visie van het sociale aspect en gaat men uit van een vreedzame en wederzijds verrijkende co-existentie in een ruimte die neutraal is en openstaat voor uitwisseling. Het Brussels regionaal agentschap Atrium illustreert bijzonder goed deze voorstelling van zaken, die overigens meer ideologisch dan emanciperend is: "Alle functies bestaan in de wijk harmonieus naast elkaar. De wijk biedt alle actoren een harmonieuze stedelijke ruimte binnen een beperkt en coherent gebied, dankzij zijn maatschappelijk en functioneel gemengde karakter."¹⁵

Het mag dan al noodzakelijk zijn dat deze gemengdheid op heel wat uitwisselingsplaatsen (scholen, wijken...) wordt bevorderd om te voorkomen dat sociale handicaps zich in eenzelfde geografisch gebied zouden concentreren, het is verre van toereikend. Integendeel, alle studies bewijzen dat ruimtelijke nabijheid niet noodzakelijk tot meer interculturele gemengdheid leidt. Diepgaande studies van de centrale buurten van Toronto, Montréal en Vancouver tonen het tegendeel aan: in die buurten die voor de middenklassen aantrekkelijker zijn geworden, komt relatief minder sociale gemengdheid voor. Alleen een daling van de ongelijkheid zal op lange termijn echte sociale gemengdheid bewerkstelligen.

Nochtans, onder de dekmantel van "de vermindering van het aantal haarden van armoede" versluiert het beleid in feite vaak dat men het liefst de armen, die door hun concentratie op een beperkt grondgebied steeds moeilijker "te besturen" zijn, zou verspreiden en minder zichtbaar maken zodat de stad "toonbaar" en aantrekkelijk wordt. Uiteindelijk zal

14 Sylvie Tissot, *De bons voisins. Enquête dans un quartier de la bourgeoisie progressiste*, Raisons d'Agir, Paris, 2011, p. 10.

15 Atrium is het regionaal agentschap voor de investering in de stad en het transversaal management van de handelswijken. Het citaat komt uit de brochure *Toekomst en ambities voor de handelswijken*, p. 16. (www.eukn.org/dsresource?objectid=143272&type=org).

zo'n beleid in een achtergestelde of teloorgegane buurt de gewoonlijk volkse bevolking vervangen door mensen uit de middenklassen met een grotere culturele bagage (en comfortabelere inkomens). Zulk beleid wordt gewoonlijk gevoerd door overheid en privé samen, die onder het mom van een zeer positief discours over "heropleving" de huurprijzen opdrijven en de kwetsbaar geworden bevolking verdringen. Zaken als heropleving of renovatie zijn a priori positief voor de stad maar snijden in het sociale weefsel. Wanneer een buurt hip of modieus wordt, betekent dit tegelijk dat een deel van de bewoners wordt verjaagd. De buurt is dus "beter" af, maar dat geldt niet voor dezelfde mensen.

Friedrich Engels kaartte dit probleem al aan in 1872: "Het resultaat is overal hetzelfde, hoe verschillend de redenen ook hebben mogen zijn: de afzichtelijke steegjes en hoekjes verdwijnen onder een jubelende zelfverheerlijking van de bourgeoisie naar aanleiding van dit buitengewone succes, maar ... ze duiken meteen weer ergens op een andere plek op, vaak zelfs in de onmiddellijke nabijheid. (...) De besmettingshaarden, de schandelijke hokken en kuilen, waar de kapitalistische productievorm elke nacht onze arbeiders in drijft, – ze worden niet vernietigd, doch slechts ... een stukje opgeschoven! Dezelfde economische noodzaak, die ze op de ene plek schiep, schept ze ook op een andere."¹⁶

De logica blijft dezelfde: de opwaardering van de stad... ten voordele van het kapitaal. Armen brengen niets op, zij moeten dus naar de periferie of naar de verwaarloosde buurten worden verbannen. Stedelijke segregatie is dus ook het gecombineerde gevolg van de dynamiek van de markt en die van het stedelijk beleid. Beide werken duidelijk in het belang van de bovenste laag van de middenklassen en de heersende klassen. Garnier zegt in dit verband: "In ruimere zin is de verdringing van de bevolking, uit die plaatsen waarop de profiteurs azen, naar verder van het centrum verwijderde of teloorgegane gebieden de rode draad doorheen de stedelijke geschiedenis van het kapitalisme."¹⁷ Het spreekt dan ook voor zich dat de meerderheid van de buurtcontracten of culturele projecten of van de projecten voor stadsvernieuwing, gefinancierd door de overheid of de privé (of beide), *de facto* de gentrificatie in de hand zal werken als deze niet gepaard gaan met een strakke controle van de huurprijzen en een echt beleid tegen de ongelijkheid.

Het ziet er misschien aan de oppervlakte allemaal geweldig uit (bijvoorbeeld de renovatie van een oud gebouw, de opening van nieuwe

¹⁶ Friedrich Engels, *Over het woningprobleem*, elektronische versie. Zie: <http://www.marxists.org/nederlands/marx-engels/1872/1872woning.htm>.

¹⁷ Jean-Pierre Garnier, *op.cit.*, p. 12.

eigen aan elke sociale groep verdwijnen niet als bij toverslag zolang die groepen hun eigen verwachtingen en levensstijl op deze ruimte overbrengen.¹⁴ Het "alternatieve" commerciële aanbod, het "hippe" om niet te zeggen luxueuze aanbod wijst bijgevolg niet op stedelijke hernieuwing onder het blazoen van sociale gemengdheid maar op een bijzondere vorm van sociaal herstel van de overheersing van bepaalde groepen over andere. Na het discours over het einde van het bestaan van klassen volgde in het stedelijk beleid het discours van de opwaardering van de sociale gemengdheid. Dit laatste erkent dan impliciet het bestaan ervan maar ontkent terzelfder tijd de conflictueuze realiteit. Op die manier neutraliseert men een conflictueuze visie van het sociale aspect en gaat men uit van een vreedzame en wederzijds verrijkende co-existentie in een ruimte die neutraal is en openstaat voor uitwisseling. Het Brussels regionaal agentschap Atrium illustreert bijzonder goed deze voorstelling van zaken, die overigens meer ideologisch dan emanciperend is: "Alle functies bestaan in de wijk harmonieus naast elkaar. De wijk biedt alle actoren een harmonieuze stedelijke ruimte binnen een beperkt en coherent gebied, dankzij zijn maatschappelijk en functioneel gemengde karakter."¹⁵

Het mag dan al noodzakelijk zijn dat deze gemengdheid op heel wat uitwisselingsplaatsen (scholen, wijken...) wordt bevorderd om te voorkomen dat sociale handicaps zich in eenzelfde geografisch gebied zouden concentreren, het is verre van toereikend. Integendeel, alle studies bewijzen dat ruimtelijke nabijheid niet noodzakelijk tot meer interculturele gemengdheid leidt. Diepgaande studies van de centrale buurten van Toronto, Montréal en Vancouver tonen het tegendeel aan: in die buurten die voor de middenklassen aantrekkelijker zijn geworden, komt relatief minder sociale gemengdheid voor. Alleen een daling van de ongelijkheid zal op lange termijn echte sociale gemengdheid bewerkstelligen.

Nochtans, onder de dekmantel van "de vermindering van het aantal haarden van armoede" versluiert het beleid in feite vaak dat men het liefst de armen, die door hun concentratie op een beperkt grondgebied steeds moeilijker "te besturen" zijn, zou verspreiden en minder zichtbaar maken zodat de stad "toonbaar" en aantrekkelijk wordt. Uiteindelijk zal

14 Sylvie Tissot, *De bons voisins. Enquête dans un quartier de la bourgeoisie progressiste*, Raisons d'Agir, Paris, 2011, p. 10.

15 Atrium is het regionaal agentschap voor de investering in de stad en het transversaal management van de handelswijken. Het citaat komt uit de brochure *Toekomst en ambities voor de handelswijken*, p. 16. (www.eukn.org/dsresource?objectid=143272&type=org).

zo'n beleid in een achtergestelde of teloorgegane buurt de gewoonlijk volkse bevolking vervangen door mensen uit de middenklassen met een grotere culturele bagage (en comfortabelere inkomens). Zulk beleid wordt gewoonlijk gevoerd door overheid en privé samen, die onder het mom van een zeer positief discours over "heropleving" de huurprijzen opdrijven en de kwetsbaar geworden bevolking verdringen. Zaken als heropleving of renovatie zijn a priori positief voor de stad maar snijden in het sociale weefsel. Wanneer een buurt hip of modieus wordt, betekent dit tegelijk dat een deel van de bewoners wordt verjaagd. De buurt is dus "beter" af, maar dat geldt niet voor dezelfde mensen.

Friedrich Engels kaartte dit probleem al aan in 1872: "Het resultaat is overal hetzelfde, hoe verschillend de redenen ook hebben mogen zijn: de afzichtelijke steegjes en hoekjes verdwijnen onder een jubelende zelfverheerlijking van de bourgeoisie naar aanleiding van dit buitengewone succes, maar ... ze duiken meteen weer ergens op een andere plek op, vaak zelfs in de onmiddellijke nabijheid. (...) De besmettingshaarden, de schandelijkste hokken en kuilen, waar de kapitalistische productievorm elke nacht onze arbeiders in drijft, – ze worden niet vernietigd, doch slechts ... een stukje opgeschoven! Dezelfde economische noodzaak, die ze op de ene plek schiep, schept ze ook op een andere."¹⁶

De logica blijft dezelfde: de opwaardering van de stad... ten voordele van het kapitaal. Armen brengen niets op, zij moeten dus naar de periferie of naar de verwaarloosde buurten worden verbannen. Stedelijke segregatie is dus ook het gecombineerde gevolg van de dynamiek van de markt en die van het stedelijk beleid. Beide werken duidelijk in het belang van de bovenste laag van de middenklassen en de heersende klassen. Garnier zegt in dit verband: "In ruimere zin is de verdringing van de bevolking, uit die plaatsen waarop de profiteurs azen, naar verder van het centrum verwijderde of teloorgegane gebieden de rode draad doorheen de stedelijke geschiedenis van het kapitalisme."¹⁷ Het spreekt dan ook voor zich dat de meerderheid van de buurtcontracten of culturele projecten of van de projecten voor stadsvernieuwing, gefinancierd door de overheid of de privé (of beide), *de facto* de gentrificatie in de hand zal werken als deze niet gepaard gaan met een strakke controle van de huurprijzen en een echt beleid tegen de ongelijkheid.

Het ziet er misschien aan de oppervlakte allemaal geweldig uit (bijvoorbeeld de renovatie van een oud gebouw, de opening van nieuwe

16 Friedrich Engels, *Over het woningprobleem*, elektronische versie. Zie: <http://www.marxists.org/nederlands/marx-engels/1872/1872woning.htm>.

17 Jean-Pierre Garnier, *op.cit.*, p. 12.

handelszaken), in werkelijkheid veroorzaakt het de toenemende verarming van de bewoners (bijvoorbeeld door de stijging van het aandeel van de huur in het inkomen van de gezinnen) of doordat sommige bewoners worden verjaagd uit de "opgepoetste" buurten, wat uiteindelijk een sterkere sociale polarisatie in de hand werkt.

Doordat het renovatiebeleid en het hogere culturele aanbod nieuwe bevolkingsgroepen aantrekken, hebben de verhuurders een ruimere keuze "tussen sociaal zeer verschillende kandidaat-huurders, waarvan een groeiend aantal vragende partij is voor comfortabele woningen". Hier speelt dan het domino-effect: nog meer oude woningen worden gerenoveerd (vaak wordt dit als reden ingeroepen om vroegtijdig een huurcontract te verbreken) waarna het aanbod stijgt, alsook het comfort en de prijs. Het evidente gevolg van zulke renovatie is een inflatie van de huurwoningenmarkt en dus ook van het aandeel van de huurprijs in het inkomen. Meer nog dan de directe of indirecte verdringing is dat een van de belangrijkste redenen voor de "plaatselijke" verarming van veel gezinnen.

Zo besteden meer dan de helft van de Brusselse huurders 40 % van hun inkomen aan hun huishuur. In de stad wonen heeft dus voor de meer kwetsbare bevolking een prijs, vaak ten koste van andere behoeften (voeding, cultuur, gezondheidszorg, mobiliteit enzovoort). In de stad wonen blijkt dus wel degelijk een zeer "ongelijk" recht te zijn.

Jean Pierre Garnier vertaalt heel treffend deze ongelijkheid wanneer hij het heeft over de ontkenning van de gebruikswaarde van de stad (de behoefte die ze bevredigt) ten voordele van de ruilwaarde (wat ze financieel opbrengt): "Het is duidelijk dat in de ogen van de radicaalste vertegenwoordigers van het kritisch denken over de hedendaagse stad, de gebruikswaarde van de stedelijke ruimte het eerste element moet zijn waarmee wordt rekening gehouden bij het nemen van de beslissingen over haar productie. Dit staat tegenover de opvatting die de stedelijke ruimte beschouwt als privé-eigendom, als product dat kan geëxploiteerd worden (of dat dient om andere producten te exploiteren) door middel van het kapitalistische productieproces." "Daarom beschikt vandaag maar een kleine politieke en economische elite over het recht om de stad te boetseren naar zijn diepste verlangen."¹⁸

Betekent dit de afwijzing van elke vorm van wederopleving, renovatie of cultureel beleid voor de volksbuurten? Natuurlijk niet. Want niet de renovatie op zich is het probleem, wel de marktlogica die zo prominent aanwezig is in de huisvesting. Als de overheid geen strenge maatregelen

18 David Harvey, *Le capitalisme contre le droit à la ville*, Amsterdam, Paris, 2011, p. 31.

neemt of als er geen goedwerkende openbare dienst voor sociale huisvesting is, zal de marktlogica met zijn stijgende huurprijzen en toenemende ongelijkheden onvermijdelijk geleidelijk de armsten verdringen.

Een stedelijk beleid met twee snelheden

De marktlogica wordt ons opgedist vanuit een typische neoliberale visie: grote projecten aantrekken en de mogelijke opbrengst zal iedereen ten goede komen. Maar het tegenovergestelde is waar: de commerciële visie op de stad verscherpt de bestaande tegenstellingen en voor steeds grotere delen van de bevolking wordt “het recht op de stad” een verre droom. De hernieuwing en de opwaardering van de stad volgen de marktlogica. Buurten worden gerenoveerd terwijl het openbare aanbod gaandeweg wordt ontmanteld: eerstelijnszorg, OCMW-ziekenhuizen, postkantoren, bibliotheken, zwembaden, lokale bankagentschappen, buurtagenten... ze verdwijnen allemaal en worden vervangen door de marktlogica (de sociale huurprijzen volgen de marktprijzen en liggen weldra buiten het bereik van gewone mensen, de toegang tot OCMW-ziekenhuizen wordt bemoeilijkt door de toenemende commercialisering, bibliotheken en zwembaden worden duurder...). Het sociale weefsel van de openbare voorzieningen wordt vervangen door het netwerk van geld en prestigeprojecten. Deze tendens zal trouwens de komende jaren alleen maar toenemen: nog meer besparingen op het sociale beleid en op de diensten aan de betrokken bevolkingsgroepen (communautair beleid, buurtwerk, hulp voor jongeren, een seniorenbeleid, opvang van migranten, taalonderwijs...).

De huisvestingskwestie

Huisvesting is ongetwijfeld een van de centrale problemen. Hoe moeilijker de toegang tot goede en sociale woningen, hoe meer de stad het terrein wordt waar de ongelijkheden toenemen, zowel de territoriale ongelijkheid (de armsten zijn in bepaalde stadsdelen geconcentreerd) als de ongelijke toegang tot goederen en diensten die de stad aanbiedt (te hoge huren leiden tot onderconsumptie van al het overige). In Brussel (maar ook in andere steden) is deze evolutie zeer uitgesproken: de stijging van de huurprijzen gaat gepaard met een afname van het aanbod betaalbare woningen voor het gewone volk.

Onderstaande tabel biedt informatie over de beschikbare woningen waarvan de huurprijs niet meer zou mogen bedragen dan 25 % en daarna 30% van het inkomen. Bij 25 % is minder dan 15 % van de beschikbare woningen toegankelijk voor de eerste zes decielen. Bij 30 % is de situatie ook problematisch voor de eerste zes decielen maar meer aanvaardbaar vanaf het achtste en zelfs vanaf het zevende deciel van de inkomens. In werkelijkheid betekent dit dat een aanzienlijk aantal gezinnen tot meer dan 30 % van zijn inkomen moet besteden aan een woning in de stad.

Tabel 1. Aandeel van het huurwoningenbestand dat toegankelijk is voor elk deciel van de inkomens in Brussel

Inkomens-decielen	Toegankelijk aandeel huurwoningenbestand (%)	
	Als huurprijs = 25 % Van beschikbaar inkomen	Als huurprijs = 30 % Van beschikbaar inkomen
2	0	0
3	1	2
4	2	5
5	5	11
6	12	28
7	28	54
8	57	81
9	87	94

Bron: Marie-Laurence De Keersmaecker, Observatiecentrum voor de huisvesting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, *Observatiecentrum van de huurprijzen*, enquête 2010, p. 80 (Financiële statistieken van het NIS; eigen berekeningen.)

Als we kijken naar de evolutie sinds 1993 is de situatie echt catastrofaal. In 1993 was de situatie op de Brusselse woningenmarkt al hachelijk voor de eerste vier decielen. Het zesde deciel had nog toegang tot 57% van het huurwoningenbestand, vandaag nog maar tot 12%. Uit de tabel kun je overigens ook afleiden dat de laagste huurprijzen het snelst gestegen zijn.

Twee essentiële zaken zijn te onthouden: 1. de stad is het terrein bij uitstek dat de sociale ongelijkheden in de maatschappij doet toenemen en 2. deze ongelijkheden doen zich vooral voor op het vlak van ruimte en geografie vermits de armen almaar minder toegang hebben tot betaalbare woningen in de stad. Deze evolutie staat haaks op het recht op wonen en de zogezegde wil om meer sociale woningen te voorzien. Als

Tabel 2. Aandeel van het huurwoningenbestand dat toegankelijk is voor elk deciel van de inkomens (1993-2010)

Inkomens-decielen	Toegankelijk aandeel van het huurwoningenbestand (%) indien de huurprijs = 25 % van het beschikbaar inkomen				
	1993	1997	2004	2008	2010
2	5	8	1	0	0
3	12	18	4	2	1
4	22	28	10	3	2
5	38	43	21	8	5
6	57	64	44	17	12
7	73	79	61	40	28
8	88	89	79	66	57
9	96	95	93	89	87

Bron: Marie-Laurence De Keersmaecker, Observatiecentrum voor de huisvesting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, *Observatiecentrum van de huurprijzen, enquête 2010*, p. 80 (Financiële statistieken van het NIS; eigen berekeningen)

er al inspanningen worden gedaan om te investeren in sociale huisvesting, voldoen ze in elk geval niet aan de actuele behoeften.

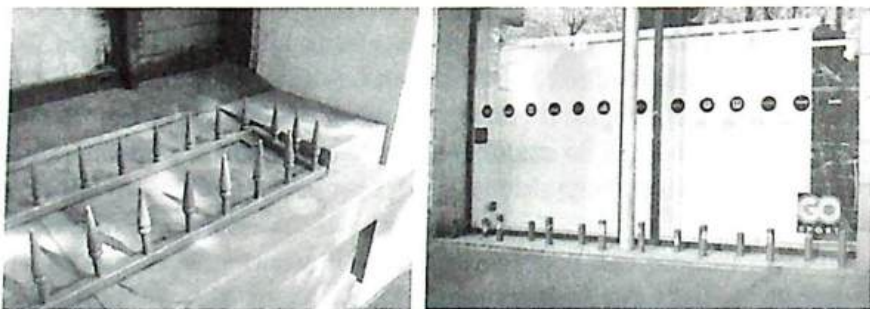
Een stad onder controle...

Tot slot is de stad ook het terrein bij uitstek voor experimenten van sociale controle. De ongelijkheid, teweeggebracht door het neoliberale beleid, wordt opgelost door toenemende controle van de bevolking op ruimtelijk vlak. De rellen in de grote steden, "stedelijke ongeregelheden" (waarvan het openbaar vervoer vaak het doelwit is) zijn de vruchten van dit neoliberale beleid: van de verbanning van de armen uit bepaalde buurten tot de concentratie van de sociale handicaps in een gegeven deel van de stad (zeer hoge werkloosheid, armoede, discriminatie, racisme, beperkte toegang tot openbare diensten...). Het economisch beleid doet de armoede toenemen en het beleid om de stad door middel van prestigeprojecten internationale uitstraling te verlenen, bereikt het tegenovergestelde resultaat. Hoe kunnen onze steden aantrekkelijk worden voor toeristen en internationale investeerders als het stedelijk beleid alleen meer armoede, meer ellende en dus ook meer delinquentie en ongeregelheden uitlokt? Het antwoord dat in alle grote steden ter wereld het populairst is, komt uit de Verenigde Staten: nultolerantie. Een nultolerantiebeleid pakt de sociale problemen niet aan maar wil ze insluiten in bepaalde buurten en zelfs

in de gevangnissen, die daardoor uitgroeien tot verlengstukken van die buurten.¹⁹

Wie de openbare orde verstoort, moet dus zwaar gestraft worden. Een repressief beleid en het aanwakkeren van de concurrentie tussen de steden zijn twee kanten van eenzelfde medaille. Het veiligheidsbeleid vloeit voort uit de concurrentiële en commerciële visie en is er onlosmakelijk mee verbonden. Daar ligt de oorsprong van de gemeentelijke administratieve sancties (GAS) en van de wetgeving tegen onlusten die de stedelijke overheid toelaten meteen repressief en disciplinair op te treden. Men heeft de oorlog verklaard aan de "stadsparias", deze minderwaardige en ordeverstorende klasse moet uit het zicht verwijderd worden om de stad weer "toonbaar" te maken. Dat verscherpt de concurrentie en vijandigheid onder de armen, het wakkert het racisme aan en leidt tot meer verdeeldheid in de buurten waar de concentratie van de armoede nog toeneemt.

Het veiligheidsbeleid heeft overigens niet alleen een juridische dimensie maar ook een stedelijke en architecturale. Denk bijvoorbeeld aan de opmars van de maatregelen tegen daklozen. Het populairst is de bank in het park waarop je niet kunt slapen. Maar er bestaat al een hele reeks "design"-voorwerpen die het de daklozen onmogelijk maakt zich uit te strekken in hoekjes, op de trappen of in de gangen van gebouwen. Zo wordt de architectuur aangepast aan de omringende armoede. Eigenlijk is dit een soort erkenning dat "je ermee moet leren leven" en dus het nodige moet doen om ze te verjagen.

Foto's: Maatregelen tegen daklozen.²⁰

Maar het gaat natuurlijk om meer dan wat bankjes... Tal van ontwikkelingen op het vlak van veiligheidstechnologie kunnen worden inge-

19 Loïc Wacquant, *Parias Urbains*, La découverte, Paris, 2006.

20 Arnaud Elfort, Guillaume Schaller. Zie : <http://www.flickr.com/photos/7211263@N02/sets/72157602377494963/>

zet ter voorkoming van sociale opstootjes. Ze zijn overigens al overal in de stad aanwezig (camera's, alarmsystemen, controlesystemen, ultrasoon geluid tegen hangjongeren enzovoort) en zowel de overheid als privéondernemingen maken er gebruik van. Hierin kadert ook de installatie van controlesystemen op het openbaar vervoer of de *smart-card*. Toch maken al deze maatregelen de sociale verhoudingen niet vreedzamer, integendeel, ze doen het geweld en de sociale spanningen toenemen.

En uiteindelijk wordt de strijd in de steden een van de grote prioriteiten van de Europese legers. Meer dan 75 % van alle grote conflicten doet zich immers in de steden voor. Bijgevolg wordt de controle van rellen, oproer of ordeverstoring een van de grote prioriteiten voor politie en leger in heel Europa.²¹

De stad staat niet los van de rest van de wereld en wordt gevormd door de politieke beslissingen. Zij is het politieke product van de sociale verhoudingen. Het is de heersende klasse die vandaag de stad boetseert in haar belang. Een alternatieve visie op de stad moet ontwikkeld worden vertrekkend van het algemeen belang. De stad mag niet de speeltuin zijn van het kapitaal.

Ze dient een goed gefundeerde kritiek uit te werken en eenvoudige en duidelijke eisen te formuleren. Een concrete, nieuwe, 21^e-eeuwse definitie van het recht op de stad is een stap in die richting.

Denkpistes voor een "recht op de stad"

Het "recht op de stad" is een algemeen concept voor de verdediging van een stad die in al haar aspecten voor iedereen toegankelijk is, voor de verdediging van een democratische en sociale stad. Een stad die het recht op gezondheidszorg, werk, cultuur, deelname en een echt democratische ruimte waarborgt. Wij werken hieronder enkele denkpistes voor mogelijke eisen uit.

Zuiver "stedelijke" eisen formuleren kunnen wij niet want een visie op de stad weerspiegelt een visie op de maatschappij. Het is een illusie de stad te willen veranderen zonder een andere maatschappijvisie te verdedigen.

21 Zie hierover Philippe Leymarie, "Les armées se préparent au combat urbain", *Le Monde Diplomatique*, maart 2009, p. 4-5.

Openbare herfinanciering van de gemeenten

De tendens om de steden voor hun ontwikkeling te richten op de markt en op privékapitaal heeft te maken met het probleem van de financiering van de steden en gemeenten. De toenemende verarming en de groeiende schuldenberg dwingen de gemeenten bij Europa aan te kloppen voor de financiering van grote prestigeprojecten, bij privé-investeerders te gaan schooien voor de bouw van kantoren of voor buurtcontracten die dan gezamenlijk door de overheid en de privé worden gefinancierd. In het begin van de jaren zeventig kwam nog 50 % van het inkomen van de gemeenten uit het Gemeentefonds; in 1989 was het nog maar 30 % en vandaag nauwelijks 20 %. De ontwikkeling van een liberaal beleid kan dus niet losgekoppeld worden van de financieringsvormen die steden en gemeenten dwingen te kiezen voor de privé.²² Wij pleiten voor een algemene herfinanciering van de steden en gemeenten, niet door de gemeenten zelf (want vaak betekent dat nieuwe belastingen die vooral de armsten treffen) maar door de nationale herfinanciering van het Gemeentefonds (dat ondertussen geregionaliseerd is).

Een betere samenwerking tussen de steden en wederzijdse versterking

De invloed en de impact van een stad overschrijden in ruime mate haar grenzen. Steden hoeven niet met elkaar te wedijveren, maar de steden dienen samen te werken en elkaar wederzijds te versterken. Dit moet gebeuren op basis van een coherent nationaal totaalplan. Het mag niet langer "elke stad voor zich" zijn. De concurrentie heeft ervoor gezorgd dat de grote multinationals geen belastingen meer betalen, dat elke stad haar eigen vlieghaven heeft of dat er grote ongelijkheden gegroeid zijn op het vlak van de belastingen ter aanvulling van de personenbelasting.

Toegankelijke huisvesting: sociale huisvesting moet de huurprijzen drukken

De enige manier om de huurprijzen in steden als Brussel te drukken is een tegengewicht te creëren door middel van een groot sociaal woningenbestand. Wallonië beschikt over 24 % privéhuurwoningen, wat meer is dan Frankrijk (20 %) of Groot-Brittannië (16 %). Landen met

²² Zie Koen Hostyn en Kris Merkx, "Financieel onweer boven de gemeenten", *Marxistische Studies*, nr. 97, 2012.

een groot sociaal woningenbestand wegen op de huurprijzen. In Wallonië is 7,5 % van het woningenbestand openbaar bezit, in Vlaanderen is 5,4 % van het woningenbestand sociaal.²³ Het objectief is 9 %. Antwerpen haalt 11 %, Frankrijk 18 % en Nederland haalt maar liefst 36 %. We moeten dus werken aan de uitbouw van een sociale huisvestingssector die echt kan wegen op de markt.

De buurt opwaarderen "op mensenmaat"

Sommige buurten of stadskernen worden overspoeld met (soms buitensporige) commerciële investeringen. De periferie daarentegen wordt vaak aan haar lot overgelaten of opgezadeld met een winkelcentrum dat talrijke kleine buurtwinkels wegconcurrereert. Wij willen een stedelijk beleid dat oog heeft voor de evenwichtige en geïntegreerde ontwikkeling van de buurten. Elke buurt moet functioneren "op mensenmaat" en alle inwoners de noodzakelijke diensten aanbieden om een waardig leven te leiden: toegankelijke en betaalbare woningen, toegankelijke gezondheidszorg, toegankelijk onderwijs, toegankelijke culturele voorzieningen in de buurt (bibliotheken, musea...), gemakkelijke, gratis en toegankelijke mobiliteit; openbare voorzieningen in elke buurt (post- en bankkantoor, gemeentelijke aanspreekpunten...).

Toegankelijk openbaar vervoer en mobiliteit

Kwaliteitsvolle en toegankelijke mobiliteit is een basisvoorwaarde voor een gezonde en milieuvriendelijke stad. Talrijke studies hebben aangetoond dat gratis openbaar vervoer de milieukost, het geweld en het aantal verkeersongevallen vermindert...

Echte deelname

Deelname... Elke politicus heeft er de mond van vol. Maar laat je niet in de maling nemen, veel dient om plannen te doen slikken die al lang beslist zijn. Er moeten inwonersraden worden opgericht die zich bezighouden met buurtwerk maar ook met gezondheidszorg. De bevolking moet worden gemobiliseerd en inspraak hebben in beleidsbeslissingen. Dat is essentieel voor de uitbouw van een echt democratische stad.

²³ Sien Winters, *Sociaal wonen vandaag*, 2011, p. 14.

Dringende maatregelen voor Antwerpen en Brussel

Brussel en Antwerpen kampen daarnaast ook met een bevolkingsexplosie. Verwacht wordt dat tegen 2020 de Brusselse bevolking zal toenemen met 20 %, dat zijn 200.000 nieuwe inwoners (het equivalent van een stad als Charleroi). Volgens de voorspellingen van de Antwerpse studiedienst *Stadsobservatie* zou het aantal inwoners in Antwerpen in 2026 stijgen naar 570.000 tot 600.000. Dat betekent 100.000 nieuwe Antwerpenaren in de komende tien jaar. Het stelt de twee steden voor grote uitdagingen: De veroudering van de bevolking heeft haar piek nog niet bereikt. Er zal dus aandacht moeten zijn voor zowel huisvesting als bejaardenzorg.

- Naast de stijging van het aantal senioren is er ook de stijging van het aantal jongeren, vooral dan in migrantengezinnen. Zij zullen te kampen krijgen met en gebrek aan toegankelijke huisvesting. Er moeten dus meer sociale woningen komen en trouwens meer woningen in het algemeen.
- Ook de vraag naar goede scholen en kinderdagverblijven zal stijgen.
- Meer inwoners betekent ook meer verplaatsingen. "Om de complete chaos te vermijden moet de stad een klare visie ontwikkelen op de mobiliteit in de stad en omgeving. Het openbaar vervoer speelt daarin een belangrijke rol", zo schrijft professor Maarten Loopmans.²⁴

Al deze elementen wijzen erop dat de overheid – en niet de markt – dringend werk moet maken van de concrete verwezenlijking van het recht op de stad.

Daniel Zamora Vargas is socioloog en onderzoeker aan de Université libre de Bruxelles (ULB).

²⁴ Maarten Loopmans, "Antwerpen staat met een half miljoen inwoners voor vijf uitdagingen", *Gazet van Antwerpen*, 10 mei 2012.

De index opnieuw onder vuur

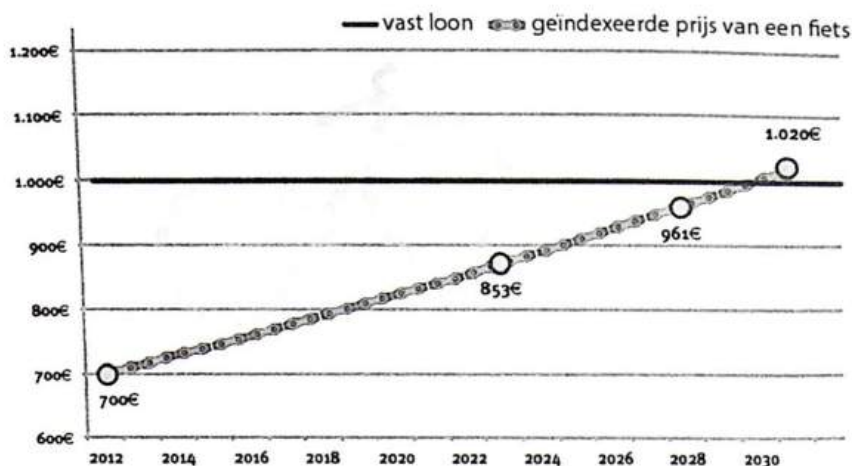
Wat is indexering?

In een markteconomie zonder prijscontrole, hebben de prijzen de neiging te stijgen. Dat is de inflatie. Maar de lonen stijgen niet vanzelf mee. In elk geval niet zonder strijd of sociale dialoog. In België en in andere landen werd een mechanisme ingevoerd voor de automatische aanpassing van de lonen en inkomens. Dat is de index.¹

De index is een mechanisme ter bescherming van de lonen en inkomens. Indien de lonen niet stijgen wanneer de prijzen van goederen en diensten stijgen, wordt men armer. Een fiets die 700 euro kost in 2012 maakt daarmee 70 % van een loon van 1000 euro uit. Als de prijzen stijgen met 2 %, maar de lonen niet, kost de fiets het jaar daarop 714 euro, ofwel 71,4 % van het loon. Een verschil van 1,4 % lijkt “niet veel”, maar na enkele jaren wordt dat wel veel. Als je weet dat de inflatie jaarlijks gemiddeld 2 % bedraagt, zal de prijs van de fiets na 20 jaar hoger zijn dan het loon. Om dergelijke ontsporingen te vermijden hebben de Belgische werknemersorganisaties strijd gevoerd, om de lonen te doen aanpassen aan de evolutie van de prijzen. En wanneer we spreken van een aanpassing, gaat het niet om een loonsverhoging. Het is alleen maar de bedoeling “aan te sluiten” op de levensduurte en niets te verliezen.

1 Dit door ons ingekort artikel van Gérard Craan verscheen eerder op de www.lejim.info van *Journal indépendant et militant*. Zie: <http://www.lejim.info/spip/spip.php?article276>. Alle grafieken maken gebruik van de officiële gegevens van België en Europa.

Grafiek 1. Wat als er geen indexering was? Evolutie van de prijs van een fiets.

Ongegronde aanvallen op de index

Het indexstelsel wordt de laatste jaren hevig onder vuur genomen. Die aanvallen komen doorgaans uit patronale hoek, van de politieke wereld, of van hoge functionarissen zoals die van de Nationale Bank.

Gewoonlijk roept men twee soorten argumenten in tegen de automatische koppeling van de lonen aan de stijgende levensduurte: 1. De index is een uitzondering en moet dus verdwijnen en 2. De index veroorzaakt de inflatie.

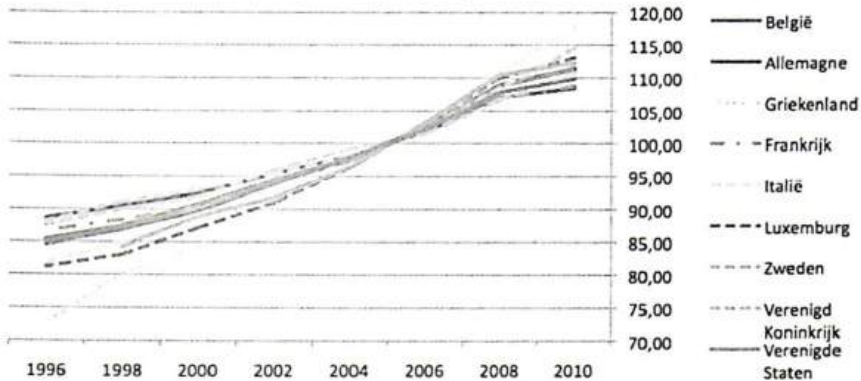
De index is een uitzondering en moet dus verdwijnen

Het eerste argument stelt de index voor als een uitzondering die moet verdwijnen, anders zou de concurrentiekracht van België daar onder lijden. De andere Europese landen passen het stelsel niet of niet meer toe en de Belgische lonen zouden dan beetje bij beetje te hoog worden in vergelijking met de niet-geïndexeerde lonen van concurrerende landen. Hierbij vergeet men dat de lonen van concurrerende landen ook stijgen, zonder index en niet automatisch, maar dankzij sociale en syndicale strijd. De vergelijking van de lonen in verschillende Europese landen toont dat de landen van West-Europa *grosso modo* een vergelijkbare loonontwikkeling kennen.² Het is dus niet de indexering die de lonen doet stijgen.

2 Zie de jaarlijkse verslagen van Eiro op www.eurofound.europa.eu/eiro.

In België zijn de paritaire onderhandelingen tussen werkgevers en vakbonden onder meer gebaseerd op de loonontwikkeling in de buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Nederland): dat is de wet op het concurrentievermogen van de ondernemingen. Daardoor laat de neerwaartse druk op de Duitse lonen, die de sociaaldemocraten in 2003 hebben ingezet, met de invoering van preciaire jobs, zich ook voelen in België.

Grafiek 2. Evolutie van de inflatie in de Europese landen en in de Verenigde Staten

Bron: eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

De index creëert inflatie

Het tweede argument wijst de “inflatiespiraal” die zou worden veroorzaakt door de loonindexering met de vinger. Maar wanneer we de ontwikkeling van de inflatie in de geïndustrialiseerde landen analyseren, scoort België gemiddeld. Het argument waarmee de index wordt aangevallen is dat indien de lonen verhogen, de prijzen ook zullen stijgen. En daarmee vergeet men dat het eigenlijk omgekeerd is. Het zijn eerst de prijzen die stijgen en om dat op te vangen, worden de lonen geïndexeerd. Het is waar dat in theorie een mechanisme van speculatie kan ontstaan: als de lonen automatisch worden geïndexeerd, kan de patroon ook zijn prijzen zonder scrupules verhogen. Tegen de tijd dat de indexering plaatsvindt, heeft hij een kleine marge opgebouwd. Maar daarvoor is een oplossing: de prijzencontrole. Wie gecontroleerde prijzen zegt, zegt beheerste indexering.

De grafiek hierboven toont de ontwikkeling van de inflatie in verschillende geïndustrialiseerde landen. Is er een aanzienlijk verschil met Bel-

gië? Niet echt, België staat ergens in het midden, een beetje boven het gemiddelde van de eurozone en met dezelfde inflatiegraad als Duitsland. Nochtans wordt door alle deskundigen erkend dat het vooral de stijging van de energieprijzen is (veel hoger in België) die de inflatie naar boven stuwt.

De index redden? Ja, maar welke index?

De automatische loonindexering is het beste middel om onze koopkracht te beschermen. Het kernvoordeel is het automatisme waarmee de lonen aan de levensduurte worden aangepast. In België moet je dus geen strijd voeren, zoals in andere landen, om die loonaanpassing te krijgen.

Die verworvenheid van de arbeidersstrijd staat vandaag onder druk, maar werd ook eerder al aangevallen. De korf op basis waarvan de index wordt berekend werd aangepast, het moment van de loonaanpassing werd verschoven. En erger nog: verschillende keren werd de indexaanpassing gewoonweg niet uitgevoerd. De gevolgen daarvan wegen voor de werkende mensen enorm zwaar. Maar wat houden die mechanismen om de index te vervalsen eigenlijk in?

De gezondheidsindex en de huishoudkorf

Om de evolutie van de prijzen te berekenen, moet je ze normaal allemaal onderzoeken. Dat is uiteraard onmogelijk. Er worden dus producten gekozen die representatief zijn voor de consumptie van de gezinnen. Die lijst is zeer gedetailleerd. De varkenskotelet alleen is niet voldoende, ook de evolutie van de prijs van ander vlees telt mee. Er wordt rekening gehouden met diensten, posttarieven, stookolie, huurprijzen, vakanties, met rijst, maar ook met rijst in kookbultjes, enz. Van elk van deze producten wordt het belang, het gewicht in de huishoudkorf aangegeven: als de huurprijs gemiddeld 500 euro bedraagt en met 2 % stijgt, dan heeft dat een grotere impact dan je maandelijks pak spaghetti van 1,50 euro dat met 10 % stijgt (10 euro tegenover 0,15 euro).

Tot slot verandert de samenstelling van de korf ook geregeld op basis van de evoluerende consumptiegewoonten. De walkman zat er in de jaren 1980 misschien wel in, vandaag is dat niet langer het geval.

Iedereen begrijpt dat wie raakt aan de huishoudkorf, raakt aan de wortels van de index. Met positieve of negatieve gevolgen.

In 1993 brengt een zoveelste economische crisis in de lange economische crisis die we sinds 1970 meemaken, de regering ertoe een besparingsvoorstel te lanceren onder het officiële vernislaagje van “medische voorzorg”. De gezondheidsindex wordt uitgebroed door de toenmalige regering van christendemocraten en sociaaldemocraten en wordt in 1994 van kracht. Voor die gezondheidsindex worden uit de korf die producten geschrapt die als “schadelijk” worden beschouwd: alcohol (ook bier en wijn), sigaretten en tabak, benzine en diesel. Op zich niet erg. Alleen... op al die producten heft de Belgische staat accijnzen of specifieke taksen (precies omdat ze schadelijk zijn). Een stijging van de accijnzen had dus ook elke keer een invloed op de waarde van de indexkorf en duwde zo mee richting loonaanpassing. Na de invoering van de gezondheidsindex “wogen” de taksen minder zwaar door op het loon en hadden ze weinig of geen effect.

Door die producten van de lijst te halen kunnen ze vrij in prijs worden verhoogd zonder dat ze een invloed hebben op de index. Maar de mensen voelen het wel in het dagelijks leven, vooral zij die met de auto rijden of roken. Vandaag is de verleiding groot om nog producten uit de korf te halen onder het mom van milieuzorg: dat is de groene index. Met de zeer sterke stijgingen van de benzineprijzen van de afgelopen jaren is het verschil tussen de gezondheidsindex en de “klassieke” index zeer scherp geworden.

De afgevlakte index en het tijdstip van de loonaanpassingen

Een andere factor is het moment waarop de prijzen in het reële leven stijgen en het moment waarop de lonen en uitkeringen worden aangepast. De prijzen veranderen elke dag. Wanneer je boodschappen doet in de supermarkt kom je heel vaak iemand tegen die de prijsetiketten aanpast. Je loon wordt daarentegen telkens op het einde van de maand betaald. Meer nog, het ministerie (de Federale Overheidsdienst Economie) heeft tijd nodig om de prijsveranderingen te analyseren. De index van de consumptieprijzen wordt dan wel elke maand aangepast, er zijn ook twee systemen om de aanpassing van de lonen te vertragen.

Ten eerste verschilt het indexsysteem naargelang van de sector waarin je werkt. Sommige, zeldzame sectoren hanteren een gunstig systeem van maandelijkse loonaanpassingen. Maar het vaakst worden de lonen ofwel één keer per jaar aangepast, ofwel met sprongen van 2 % (zodra dus de index met 2 % stijgt). Je moet dus wachten vóór je loonstrookje een

beetje meer met de realiteit overeenkomt. Intussen ben je als werkende mens rechtstreeks het slachtoffer van een stijging van de levensduurte.

Een tweede aspect is de viermaandelijke of afgevlakte index, die al in 1983 werd ingevoerd. Officieel omdat het gebeurt dat prijzen voor een korte periode fel stijgen om dan opnieuw te dalen. De prijs van huisbrandolie bijvoorbeeld kan in een maand tijd van 85 naar 90 eurocent per liter stijgen om de dertig dagen daarna op 86 eurocent terug te vallen. Eigenlijk is dat een zoveelste systeem om de aanpassing van de lonen te vertragen. In plaats van de laatste prijzenindex te nemen, die maandelijks wordt gepubliceerd, neemt men het gemiddelde van de laatste vier indexen. Resultaat: stijgingen zijn met vertraging voelbaar. Ook de dalingen zijn met vertraging voelbaar, maar die zijn veel zeldzamer.

Indexsprongen: een levenslange invloed

In de jaren 1980 probeerde de regering (zoals gewoonlijk) de crisis te laten betalen door de armen (en daarin slaagde ze ook). De invoering van de afgevlakte index was niet voldoende. Er moest ook een "indexsprong" komen. Indexsprongen zijn simpel: op het normale tijdstip dat de lonen worden aangepast, haalt men een maand uit de index. Als de lonen elk kwartaal worden aangepast, dan laat men de inflatie van januari en februari meetellen, maar niet die van maart. Zo komt er dan een indexaanpassing met bijvoorbeeld 1,2 % in de plaats van 1,3 %. Opnieuw lijkt dat niet erg, maar... Het volgende kwartaal, zonder

Tabel 1. Gecumuleerd verlies van een indexsprong na 4 maanden

Index	Loon	Loon met indexsprong	Vershil
100,00	2.000,00	2.000,0	0,00
100,83	2.016,60	2.016,6	0,00
101,51	2.030,31	2.030,3	0,00
102,16	2.043,51	2.043,5	0,00
102,39	2.048,21	2.043,5	4,70
102,54	2.051,28	2.043,5	4,71
102,85	2.057,64	2.052,9	4,72
103,47	2.070,40	2.065,6	4,75
103,57	2.072,47	2.067,7	4,76
103,69	2.074,96	2.070,2	4,76
Gecumuleerd verlies van tien maanden			28,40

indexsprong, wordt uitgegaan van het loon dat drie maanden voordien niet correct werd geïndexeerd. En die fout wordt oneindig herhaald, behalve als men er door sociale strijd in slaagt de teller weer op nul te zetten. Met kleine beetjes stijgt het loonverlies maand na maand. Onze huidige lonen zijn gebaseerd op deze oplichterij. Al dertig jaar... In het kader hieronder vind je een voorbeeld voor een loon met maandelijkse aanpassing. Wie 2000 euro per maand verdient, verliest op tien maanden tijd 28,40 euro.

Samengevat: een viermaandelijke index, indexsprongen waarvan de effecten voelbaar blijven, een gezondheidsindex, een huishoudkorf die niet is aangepast aan de mensen die het indexsysteem het meeste nodig hebben, kleine trucjes... Al die maatregelen werden genomen om besparingsplannen uit te voeren en de bevolking te laten betalen. En toen de economie het beter deed, keerde men nooit op zijn stappen terug. Resultaat: een onvoelbare, maar constante besparing die na enkele jaren de lonen verlaagt. Niet absoluut, maar relatief gezien. Als je vroeger 1.000 euro nodig had om in je levensbehoeften te voorzien en je er nu 1.500 nodig hebt, maar je loon is maar aangepast tot 1.450 euro, dan is dat een loonsvermindering met 50 euro. De besparing is dus in onze lonen inbegrepen.

Gérard Craan is vakbondsmilitant.

Het prijskaartje van de voorbije indexmanipulaties: 456 euro per maand

Door de automatische loonindexering worden de lonen aangepast aan de levensduurte. De afgelopen maanden hebben de Europese Commissie, Angela Merkel, het VBO, Open VLD, CD&V en de MR dit mechanisme opnieuw in vraag gesteld. Allerlei voorstellen worden nu naar voren geschoven met als enig doel het mechanisme van de automatische loonindexering in zijn totaliteit in vraag te stellen ofwel de basis zelf van de berekening van de index aan te passen (groene index, forfaitaire index, wijzigingen aan de indexkorf...). Maar in de jaren 1980 en 1990 was de index al het voorwerp van verschillende manipulaties en wijzigingen die vandaag nog steeds zwaar doorwegen op het inkomen van de burgers. De studiedienst van de Partij van de Arbeid van België (PVDA) berekende het verlies als gevolg van deze verschillende manipulaties.

Uitgangspunt voor het onderzoek was een concreet voorbeeld. Dat van Mijnheer Mediaan, een werknemer met een bruto maandinkomen in 1982 van 1000 euro en die vandaag nog steeds het mediaan inkomen¹ verdient. Van 1982 tot 2012 hebben de diverse indexmanipulaties Mijnheer Mediaan in totaal een bedrag van 79.943 euro gekost. Het onderzoek toont aan dat de indexsprongen, de uitgevlakte index, de invoering van de gezondheidsindex en de wijzigingen aan de indexkorf van gebruiksgoederen in de jaren 1980 en 1990 vandaag Mijnheer Mediaan nog elke maand 456 bruto kosten.

In die omstandigheden is het onaanvaardbaar om het indexmechanisme op wat voor manier dan ook te gaan wijzigen. Het onderzoek toont aan dat al de wijzigingen, in het verleden voorgesteld als zonder al te grote gevolgen, leiden tot een aanzienlijk verlies aan koopkracht ten opzichte van de stijgende levensduurte.

1 In onze onderzoekshypothese houden we rekening met het mediaan inkomen van 2009, het meest recente voor zover wij weten, dat toen berekend werd op 2.639 euro.

Onderzoek naar de indexmanipulaties

De index: basisprincipe

De automatische loonindexering is een beschermingsmechanisme voor de inkomens. Als de lonen niet omhoog gaan als de prijzen voor goederen en diensten stijgen, dan worden we armer. Daarom berekent het ministerie van Economische zaken de prijzen van een bepaald aantal goederen en diensten die zich in het boodschappenmandje van een doorsneegezin bevinden. Het resultaat van deze berekening bepaalt een algemene index (ook gewoon de index genoemd) die evolueert van maand tot maand.

Twee methodes om de lonen te indexeren

Hoe deze index wordt gebruikt om de lonen te indexeren, verschilt van sector tot sector. Maar grosso modo kunnen we twee methodes onderscheiden.

Een eerste methode, door *indexering per vastliggende periode*: men past de lonen bijvoorbeeld elke maand, elk trimester of elk jaar aan. Het is duidelijk dat de werknemer, als men de lonen maar eenmaal om het jaar aanpast in plaats van elke maand, de verliezende partij is omdat dit inhoudt dat zijn loon een jaar lang ongewijzigd blijft.

Tweede methode, *indexering via de spilindex*: men past de lonen aan telkens als de index een verhoging bereikt van bijvoorbeeld 2 %. Niet eerder. Dergelijke indexering, op basis van een spilindex van 2 %, wordt toegepast bij de overheid en in talrijke privésectoren.

Onze berekening

We berekenden de loonevolutie sinds de tijd dat de regering is gestart met de eerste indexmanipulaties, 30 jaar geleden. Onze computerberekening is gebaseerd op een tabel, waarin meer dan 8000 cijfers zijn opgenomen. In de tabellen hieronder geven we u hiervan een samenvattend overzicht.

Hoe gingen we te werk? Als vertrekpunt namen we een bruto maandloon van 1000 euro in januari 1982. Dit bedrag werd vervolgens maand na maand geïndexeerd tot op de dag van vandaag. Rekening houdend met een constante loonstijging van 3 % om de twee jaar (wat overeenstemt met een loonevolutie van Mijnheer Mediaan volgens de gang-

bare loonbarema's). Het loon van 1000 euro in 1982 komt op die manier uit op 3445 euro bruto in maart 2012.

Vervolgens, eerste variatie, hebben we dit loon van 1000 euro geïndexeerd op basis van een spilindex van 2 %. Op deze manier bedraagt het loon in maart 2012 nog maar 3373 euro.

Daarna hebben we dezelfde bewerking herhaald, met daar telkens de opeenvolgende indexaanvallen van de regering aan toe te voegen: de uitgevlakte index, indexsprongen, gezondheidsindex (zie hieronder). En telkens maakten we daarbij opnieuw de berekening van het bedrag waarop het aanvankelijke loon van 1000 euro uitkomt in maart 2012.

Opgelet, het gaat hierbij slechts om een illustratie op basis van een concreet voorbeeld. Het loon van elke werknemer is immers verschillend en de regels voor de indexering variëren van sector tot sector. Maar omdat we als vertrekpunt een redelijk laag loon hebben genomen, mogen we ervan uitgegaan dat heel wat werknemers feitelijk een verlies hebben geleden, dat nog hoger ligt dan de bedragen die voortvloeien uit onze berekening.

1^e aanval: de uitgevlakte index

In 1983 vindt de regering de "uitgevlakte index" uit. In plaats van zich te baseren op de index van de maand om te zien of de spilindex van 2 % is bereikt, beroept de werkgever zich voortaan op het gemiddelde van de laatste vier maanden.

Dit mechanisme leidt dus tot een vertraging in de loonstijging. Dit vertragingseffect heeft sterk doorgespeeld gedurende heel de periode van de afgelopen 30 jaar. We kunnen de globale impact ervan meten door al het loon, dat een werknemer heeft ontvangen tussen 1983 en 2012, samen te tellen. Zonder uitgevlakte index bedraagt deze som in totaal 732.783 euro aan loon. Met de uitgevlakte index komt het niet hoger dan 729.831 euro. Op 30 jaar tijd loopt het verlies, dat Mijnheer Mediaan op die manier opstapelt, dus op tot 2.951 euro.

2^e aanval: de indexsprongen

In 1982 en 1983 legt de regering verschillende "indexsprongen" op: de index van de prijzen stijgt, maar de werkgever is niet verplicht om de lonen te verhogen. In 1984, 1985 en 1986 voert de regering opnieuw tot driemaal toe een indexsprong door.

Dit is des te erger omdat we daar tot op vandaag, vijftwintig jaar later, nog steeds de gevolgen van blijven ondervinden. We zien immers dat eind 1986 het aanvankelijke loon van 1000 euro maar 1.216 euro bedraagt, terwijl het in feite 1.319 euro zou geweest zijn als er geen indexsprongen waren geweest. In 1987 volgt al snel een nieuwe loonindexering met 2 %. Maar deze wordt dus toegepast op het loon van 1.216 euro en niet op het loon van 1.319 euro. En dit zelfde verlies blijft doorwerken bij alle volgende indexaanpassingen. Tot op vandaag.

Zo bereikt in maart 2012 het loon een bedrag van 3.110 euro, terwijl het eigenlijk 3.373 euro zou bedragen, als die indexsprongen er nooit geweest zouden zijn. Met andere woorden een verlies van 169 euro of op 30 jaar tijd een gecumuleerd verlies van 54.999 euro.

3^e aanval: de gezondheidsindex

In 1994 haalt de regering uit de indexkorf een aantal producten die sterk in prijs stijgen: brandstof, tabak en alcoholische drank. Om de maatregel te doen slikken, geeft de regering deze getrukeerde index de mooie naam mee van "gezondheidsindex". Maar het doel is zonneklaar: terugdringen van de loonsverhogingen. In ons voorbeeld stemt dit vandaag feitelijk overeen met een maandelijks verlies van 121 euro. Dat komt neer op een globaal verlies van 1994 tot vandaag van 13.327 euro.

4^e aanval: de wijziging van de indexkorf

Regelmatig wordt de korf met verbruiksgoederen en diensten, de basis voor de berekening van de index van de prijzen, herzien. Sommige producten worden toegevoegd, andere eruit gehaald. Men wijzigt ook het relatieve gewicht van de producten, dat wil zeggen het belang dat ze hebben in het geheel van de korf. De laatste wijziging in de weging van de verschillende soorten producten gaat terug tot 2006. Voedingsmiddelen en drank die in de korf een gewicht hadden van 21,4 %, zagen hun relatief gewicht dalen tot 19,2 %. In tegenstelling met bijvoorbeeld de prijzen voor communicatie, waarvan het relatieve gewicht omhoog ging.

Een eenvoudige wijziging om beter de werkelijkheid van het huishoudelijk verbruik te weerspiegelen? Niet zo zeker. Op 14 juni 2006, tijdens een toespraak voor de Confederatie van de Bouw, feliciteert Guy Verhofstadt, de toenmalige premier, de bouwsector die "sterk

bijdraagt aan de loonmatiging". En hij voegt eraan toe: "Dankzij deze akkoorden, en natuurlijk ook dankzij de aanpassing van de indexkorf zullen we erin slagen om in 2005-2006 de lonen minder snel te laten stijgen dan de vastgelegde norm." Het is Verhofstadt zelf die toen eerste minister was, die het zegt: de aanpassing van de indexkorf in 2006 zou dus niet gediend hebben om de werkelijkheid beter te weerspiegelen, maar wel degelijk om onze lonen te matigen. Het Federaal Planbureau bevestigde het ook: als de oude indexkorf van toepassing was gebleven, zou de index eind 2006 boven de 0,5 % zijn gestegen. Ook al sluit de PS vandaag de deur voor een indexsprong of enige vorm van "groene" index, toch verklaart de partij open te staan voor een sterkere herziening van de lijst van de producten en van hun relatief gewicht in de indexkorf

We hebben de invloed van de wijzigingen in de korf met goederen en diensten echter niet opgenomen in onze globale berekening.

Ons resultaat

Onze berekening toont de waarde in maart 2012 van een loon dat 1000 euro bedroeg in januari 1982. (Zie tabel 1) We hebben dit loon een stijging laten ondergaan van 3 % op het jaarloon om de twee jaar, boven op de indexaanpassing. Hierdoor willen we het loon van Mijnheer Mediaan doen overeenstemmen met de werkelijkheid van de actuele loonbarema's. Globaal zijn de lonen tijdens deze periode immers effectief gestegen als gevolg van loononderhandelingen. We hebben de invloed berekend van elke regeringsmaatregel in vergelijking met een loon dat geen enkele indexmanipulatie zou hebben ondergaan. Aan de eindmeet van de berekening kunnen we stellen dat een boodschappenwagentje met 1000 euro aan gebruiksgoederen in 1982 vandaag zou overeenstemmen met een waarde van 3.445 bruto, maar dat het loon van 1000 euro in 1982 vandaag nog maar een waarde heeft van 2.989 bruto. Al deze maatregelen samen vertegenwoordigen dus een verlies van 456 euro bruto per maand. Hoeveel netto? Dat hangt af van de gezinssituatie. Voor een alleenstaande stemt het overeen met een nettoverlies van 286,86 euro. Ter illustratie, 286,86 euro per maand stemt zowat overeen met 4 keer een volle tank benzine of 2 volle boodschappenwagentjes per week.

Tabel 1. Mijnheer Mediaan verliest elke maand al 456 euro bruto

Wijzen van indexaanpassing	Loon (euro)	Verlies (euro)
a. Indexering per maand	3.445	--
b. Indexering op basis van een spilindex van 2%	3.373	73
c. Idem b + uitgevlakte index	3.373	0
d. Idem c + indexsprongen in de jaren 80	3.110	263
e. Idem d + gezondheidsindex	2.989	121
Totaal verlies per maand (bruto)		456
Totaal verlies per maand (netto, voor een alleenstaande)		286,86

Tabel 2. Van 1982 tot 2012 leed Mijnheer Mediaan een totaal verlies van 79.943 euro bruto

Wijzen van indexaanpassing	Loon (in euro)	Verlies (in euro)
a) Indexering per maand	741.449	
b) Indexering op basis van een spilindex van 2%	732.783	8666
c) Idem b + uitgevlakte index	729.831	2951
d) Idem c + indexsprongen in de jaren 80	674.832	54.999
e) Idem d + gezondheidsindex	661.505	13.327
Totaal verlies van 1982 tot 2012 (bruto)		€ 79.943

Besluit

Een viermaandelijks index, indexsprongen, een gezondheidsindex, een gemanipuleerde indexkorf, enz. Onze berekeningen tonen aan dat de loonindexering al sterk vervalst is. Al die maatregelen dienden in het verleden voor de uitvoering van besparingsplannen. Toch is men er nooit op teruggekomen als de economische situatie opnieuw gunstiger was. Het resultaat is een niet meteen voelbare, maar constante bezuiniging die na een paar jaar de lonen vermindert ten opzichte van de evolutie van de levensduurte. De bezuinigingen zijn dus al in onze huidige lonen verwerkt. Elke bijkomende wijziging zou nog een sterker verlies aan koopkracht met zich meebrengen.

Op bijna 30 jaar gaat het om een indrukwekkend verlies. Als er op ons loon van 1000 euro in 1982 (om de twee jaar verhoogd met 3 %) geen enkele aanval was geweest en het gewoon elke maand was geïndexeerd, zou ons dat een extra loonpakket van zomaar eventjes 79.943 euro hebben opgeleverd.

Het onderzoek werd gerealiseerd door **Marco Van Hees**, onderzoekersdeskundige van de studiedienst van de Partij van de Arbeid van België.

Welke strategie tegenover “de stille staatsgreep van BusinessEurope”?

Crisissen zijn momenten om zaken te forceren. Zo ook voor de Europese Unie. De voorstanders van een radicale versterking van de Europese bevoegdheden gebruiken de huidige situatie om reuzenstappen te zetten naar een federale staatsmacht. Men hanteert hierbij de zogenaamde noodzaak van een soort economische en financiële regering als hefboom. Het veiligstellen van de euro en de eurozone zijn het ultieme argument om nieuwe terreinen in te palmen. Men dwingt de nationale begrotingen van de deelstaten en hun economische en sociale plannen in een keurslijf. Alles moet de goedkeuring krijgen van de Commissie. Stap voor stap ontwikkelt de Europese Unie bijna onbeperkte mogelijkheden om de sociale politiek van de lidstaten te dicteren: naast de normen van Maastricht (het stabiliteitspact) zijn er nu het Europluspact en het six-pack.

Dit artikel geeft een overzicht van de enorme bevoegdheidsverschuivingen van de nationale staten naar de Europese Unie en reikt elementen aan voor de discussie over welke tegenstrategie marxisten naar voor kunnen schuiven tegen de stille staatsgreep van BusinessEurope¹.

De opbouw van de Europese Unie

In het eerste stadium van de Europese eenmaking spreken we over de uitbouw van een vrijhandelszone op basis van een akkoord tussen natiestaten. In 1951 richten 6 landen de *Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS)* op, een vrijhandelszone voor kolen en staal. In

1 Peter Mertens, “De stille staatsgreep van BusinessEurope”, Hoofdstuk 2.5, in *Hoe durven ze?*, EPO, Antwerpen, 2011.

1957 maken diezelfde landen er de *Europese Economische Gemeenschap (EEG)* van, een algemene vrijhandelszone, bekrachtigd in het Verdrag van Rome. De basis daarvan zijn de vier vrijheden: de vrijheid van verkeer van kapitalen, personen, goederen en diensten. Het project Europa 1992 rondt het vrije verkeer van personen en goederen af. Later en tot op vandaag staat de vrije circulatie van diensten (o.a. Bolkestein-richtlijn) op de agenda.

Met het Verdrag van Maastricht (1992) zet de eenmaking een kwalitatieve stap naar de opbouw van een soort confederaal staatsapparaat. Het Verdrag vult de economische vrijhandelszone (EG) aan met twee nieuwe pijlers: 1. buitenlandse politiek en veiligheid en 2. justitie en binnenlandse politiek. Het geheel wordt de Europese Unie, met een vlag en een hymne. Ze is deels intergouvernementeel, deels supranationaal. Het Verdrag stelt de vorming van een monetaire unie als perspectief tegen 1999, met de invoering van een eenheidsmunt (de euro). Hiertoe dwingt men de nationale staten in een keurslijf: de Maastricht-normen. Op 1 januari 2002 lanceert men de eenheidsmunt. De Europese Centrale Bank neemt de bevoegdheid voor de monetaire politiek over van de nationale banken.

Sinds 1 december 2009 heeft de Europese Unie een grondwet (het Verdrag van Lissabon) en een wetgevende, uitvoerende en gerechtelijke macht. Deze nemen dwingende beslissingen die ofwel automatisch bindend zijn op nationaal vlak of door de nationale staten in wetten en worden omgezet.

Boven het nationale niveau staat dus een vorm van confederaal Europees staatsapparaat waaraan de deelstaten vrijwillig steeds meer bevoegdheden afstaan. Maar de Europese Unie is nog altijd geen volledig uitgebouwd staatsapparaat. Op politiek, politieel en militair vlak zal de eenmaking voltooid zijn als men kan spreken van een Europees federalisme, met een Europees federaal staatsapparaat en nationale staten als ondergeschikte deelstaten. Dat is vandaag absoluut nog niet het geval.

Hoe die toekomst er volgens de voorstanders van Europa zou kunnen uitzien, verwoordt Jean-Claude Trichet, gewezen voorzitter van de Europese Centrale Bank als volgt: "Zou het al te dierbaar zijn te veronderstellen dat op een goede dag zoiets als een Europees ministerie van financiën zal bestaan? Dat ministerie zou echter maar één onderdeel zijn van het toekomstige institutioneel kader van Europa. Het is heel goed denkbaar dat, naarmate er soevereine bevoegdheden gedeeld worden, de Europese Raad zou evolueren naar een EU-senaat, met het Europees parlement als Lagerhuis. Op dezelfde wijze zou de Europese

Commissie de uitvoerende macht kunnen worden, terwijl het Europees Hof van Justitie de rol van de rechterlijke macht op zich neemt. En gezien de lange en trotse geschiedenis van de Europese landen twijfel ik er niet aan dat ‘subsidiariteit’ een cruciale rol zal spelen in dat toekomstige Europa – een aanzienlijk grotere rol dan in de huidige federale modellen.”²

De Europese Unie als imperialistische constructie

De Europese Unie is een economische oorlogsmachine tegen de rivaliserende grootmachten, tegen de groei landen, tegen de rest van de wereld en tegen de eigen arbeidersklasse. Deze blokvorming in de wereld voltrekt zich momenteel in een versneld tempo. De voorbije 10 jaar zagen we een snelle opgang van de groei landen (Brazilië, Rusland, India, China – BRICs). De krachtsverhoudingen evolueren naar een meer multipolaire wereld, waarbij de Verenigde Staten vandaag haar hegemonie nog behoudt dankzij haar militaire overmacht.

De Europese burgerij vecht voor de overleving van de euro vanuit strategische motieven, voor haar plaats in de nieuwe wereldorde. Jean-Claude Trichet: “Europa moet berekend zijn op een geopolitiek landschap dat grondig hertekend wordt door de nieuwe groei landen. In die constellatie is de Europese integratie – zowel economisch als politiek – cruciaal om voorspoed en macht te blijven garanderen.”³

De Europese Unie oefent haar heerschappij over landen en regio's vooral uit als bondgenoot in de NAVO. Hier is er een gemeenschappelijk belang met het Amerikaans imperialisme. Ondanks een zeker “stijlverschil” en mogelijke kleinere verschillen, waar bepaalde belangen tegengesteld zijn, blijft de buitenlandse politiek van de Europese Unie vrij sterk samenlopen met die van de Verenigde Staten. De Europese Unie volgt de Verenigde Staten in de blokkade van Cuba (zei het met interne verdeeldheid) en stelt dezelfde eisen aan China. Daarnaast hebben de Europese landen hun oude koloniale banden. Niet toevallig is daar ook een interne Europese belangenstrijd, zoals in Tunesië, in Libië, en ook in de Democratische Republiek Kongo (tussen België en Frankrijk).

Die blokvorming dient echter ook om gezamenlijk een interne politiek te voeren die de crisis afwentelt op de werkende bevolking, door-

2 *De Tijd*, 31 december 2011.

3 *De Tijd*, idem.

heen de afbraak van lonen en sociale zekerheid, door verder uitbouw van de flexicurity, door aanvallen op het stakingsrecht enz. Stap voor stap wordt vrije meningsuiting en organisatie genuilekorfd (bijvoorbeeld het verbod op communistische partijen).

De bevoegdheden van de Europese Unie en de lidstaten

Het Verdrag van Lissabon actualiseert en bundelt de vorige Verdragen en verduidelijkt de verdeling van de bevoegdheden tussen de Europese Unie en de lidstaten. Voor het eerst staat in de oprichtingsverdragen een nauwkeurige classificatie, waarbij men *drie hoofdbevoegdheden* onderscheidt: de *exclusieve* bevoegdheden, de *gedeelde* bevoegdheden en de *ondersteunende* bevoegdheden. Daarnaast zijn er ook een aantal *bijzondere* bevoegdheden.

Exclusieve bevoegdheden zijn die gebieden waarover alleen de Europese Unie wetten mag opstellen en bindende besluiten aannemen. Ze beperken de rol van de lidstaten tot het uitvoeren van deze rechtsbesluiten, behalve wanneer de Unie hen machtigt om zelf bepaalde besluiten aan te nemen. Tot deze categorie behoren de douaneregels, de concurrentieregels en het monetair beleid.

Hiertoe behoort bijvoorbeeld de beslissing over de concurrentievoorwaarden die de gelijkschakeling inhouden tussen privé en publieke bedrijven, met onder meer het verbod op staatsmonopolies en subsidies. De post- en spoorrichtlijnen zijn daarvan een onderdeel.

Voor *gedeelde bevoegdheden* zijn zowel de Europese Unie als de lidstaten gemachtigd om bindende rechtsbesluiten aan te nemen. De lidstaten kunnen hun bevoegdheid echter slechts uitoefenen in zoverre de Europese Unie haar bevoegdheid niet heeft uitgeoefend of besloten heeft om dat niet te doen. Voor de gedeelde bevoegdheden geldt het subsidiariteitsbeginsel: dat betekent dat de Europese Unie slechts mag tussenkomen als zij in staat is doeltreffender op te treden dan de lidstaten.

Tot deze categorie behoren de regels van de vrije markt. Die bepalen de hele liberaliseringpolitiek voor circulatie van goederen, diensten, kapitalen en personen (Bolkestein-richtlijn).

Ook enkele sociale bevoegdheden horen hier thuis, waaronder het uitvaardigen van richtlijnen die minimumvoorschriften vastleggen voor veiligheid, arbeidsomstandigheden, sociale bescherming en zekerheid, bescherming bij afdanking, collectieve vertegenwoordiging,

gelijke behandeling van mannen en vrouwen. De Europese Unie kan ook richtlijnen maken in verband met arbeidsrecht waarover de Europese sociale partners een akkoord bereiken. Zo kwam er de detacheringrichtlijn (gelijk loon voor gelijk werk bij grensoverschrijdend werk), de directieven voor tijdelijk werk, deeltijds werk, de maximumarbeidstijd en de non-discriminatie.

Verder vinden we in deze categorie: landbouw en visserij, vervoer, trans-Europese netwerken, energie, economische en sociale samenhang, milieu, volksgezondheid en consumentenbescherming.

Voor de *ondersteunende bevoegdheden* kan de Europese Unie de initiatieven van de lidstaten enkel ondersteunen, coördineren of aanvullen. Zij heeft dus geen wetgevende bevoegdheid op deze gebieden en kan niet interfereren. Ze zijn voorbehouden aan de lidstaten. Hiertoe behoren het industriebeleid, onderwijs, beroepsopleiding en jongeren, cultuur, sport, bescherming tegen rampen, ontwikkelingshulp.

Ten slotte zijn er de *bijzondere bevoegdheden*. Zo is de Europese Unie bevoegd om de coördinatie op zich te nemen van het economisch beleid en het werkgelegenheidsbeleid.

Tot hier de zogenaamde "expliciete bevoegdheden" of de uitdrukkelijk vermelde en beschreven bevoegdheden. Maar er zijn ook *niet vermelde subsidiaire bevoegdheden*: de Europese Raad (vergadering van de regeringsleiders van alle lidstaten) heeft de mogelijkheid om met eenparigheid van stemmen de maatregelen te nemen die hij nodig acht om een van de met de interne markt samenhangende doelstellingen van het verdrag te bereiken. Bijvoorbeeld de fiscale politiek, de sociale zekerheid. In de praktijk betekent dit dat er vetorecht is: als één lidstaat niet akkoord gaat, wordt het voorstel afgewezen.

De recente bevoegdheidsoverdrachten

Begin maart 2012 tekenden 25 van de 27 Europese Unie lidstaten het bindende Stabyliteitspact of in haar volledige omschrijving het *Verdrag voor stabiliteit, coördinatie en bestuur*. Men noemt dit verdrag ook wel het *Fiscal Compact*. Het houdt in dat alle deelstaten hun begrotingstekort moeten terugdringen tot minder dan 3 % bruto binnenlands product (bbp). Een begroting in evenwicht geldt als permanente doelstelling. Die marge van 3 % is alleen bedoeld voor een anticyclisch beleid, niet voor een structureel deficit. Ook mag de uitgavengroei niet groter zijn dan de economische groei en de landen moeten hun staatsschuld terugdringen tot minder dan 60 % van het bbp. Landen met een hogere staatsschuld moe-

ten elk jaar 1/20 van het verschil wegwerken: voor België komt dat neer op een schuldvermindering van ruim 20 miljard in de komende 3 jaar. Vooral landen met hoge schuld zal men nauwgezet opvolgen. Van hen verwacht men de eerstkomende jaren de zwaarste inspanningen. Vanaf 2014 is zelfs een boete mogelijk van 0,2 % van het bbp als landen deze doelstellingen niet naleven. Voor België zou dat neerkomen op ongeveer 700 miljoen euro. De landen moeten ook elk ander macro-economisch onevenwicht aanpakken (handelsbalans, concurrentievermogen, lopende rekening). De essentie is dat door deze bemoeienissen in de nationale begroting, en dus in de overheidsuitgaven, de hele bevoegdheidsverdeling die hierboven werd uiteengezet, in het gedrang komt.

In mei 2010 werden al het *European Financial Stability Facility* (EFSF) en het *Europees financieel stabilisatiemechanisme* (EFSM) opgericht als intergouvernementele organen. Het eerste beslist over het financieel ondersteunen van landen in moeilijkheden, het tweede verstrekt die leningen, gefinancierd door het Europese budget. Vanaf juli 2013 zal men beide vervangen door het *Europees Stabiliteitsmechanisme* (ESM), een permanent anticrisismechanisme met een budget van 500 miljard euro die het kan uitlenen onder strikte voorwaarden en verbonden aan macro-economische aanpassingsprogramma's.

Vanaf 2011 is het *Europees Semester* ingesteld. De lidstaten en de Europese commissie zullen alle structurele hervormingen, groeimaatregelen en fiscale controles gezamenlijk bespreken tussen januari en juni. De tweede helft van het jaar dient voor de uitvoering ervan in de lidstaten.

Het *Europluspact* is afgesloten in maart 2011 en versterkt de regels voor competitiviteit, werkgelegenheid, overheidsuitgaven en versterkte financiële stabiliteit.

Het *six-pack* is de verzamelnaam voor een pakket van zes wetten die de *economic governance* in de Europese Unie onderbouwen. Vier voorstellen hebben betrekking op begrotingsdiscipline, terwijl twee nieuwe verordeningen gericht zijn op het doeltreffend opsporen en aanpakken van macro-economische onevenwichtigheden in de Europese Unie en de eurozone. Het niet naleven van deze nieuwe Europese verplichtingen zullen leiden tot sancties.

Dit versterkt in aanzienlijke mate de EU-macht op het vlak van fiscale politiek, macro-economische politiek en structurele hervormingen. Geen wonder dat Etienne Davignon enthousiast is: "De schulden-crisis van het afgelopen jaar was zorgwekkend voor Europa. Maar de uitkomst zou wel eens positief kunnen zijn. Twaalf maanden geleden

beschikte de eurozone niet over een juridische legitimiteit die vergelijkbaar was met die van de Europese Unie. Nu wel. (...) Het zogeheten six-pack, de maatregelen die moeten verhinderen dat lidstaten door schulden opnieuw in de problemen komen, is een heel belangrijke overdracht geweest van nationale soevereiniteit naar Europa. Als u mij een jaar geleden had gevraagd of de lidstaten daartoe bereid zouden zijn, dan had ik getwijfeld en u wellicht ook.”⁴

De opbouw van de Europese supranationale staat en de afbouw van de nationale soevereiniteit

Ook al is het ontwikkelingsproces onvoltooid, de Europese Unie is een feit. Die realiteit is niet terug te draaien. Dit is niet in tegenstelling met de enorme kwetsbaarheid van die Europese Unie en van de eurozone in de huidige crisis. De grote economische en politieke spanningen kunnen de eurozone doen uiteenspatten. Of landen kunnen uit de Unie stappen en het hele bouwwerk doen wankelen. Maar zelfs al zou de Europese Unie of de eurozone zwaar in de problemen raken door de crisis en verbrokkelen, zal dit toch nooit zijn om opnieuw op de nationale staten terug te vallen. Daarvoor is het proces veel te ver gevorderd. We zullen geconfronteerd blijven met een supranationaal apparaat, misschien onder een andere vorm: een Europa met twee snelheden (kern-Europa en de periferie) of twee of drie eurozones. Bovendien zagen we hierboven hoe de huidige crisis een uitgelezen kans blijkt te zijn voor de Europese Unie om zich een heel pak nieuwe – voornamelijk economische – bevoegdheden toe te eigenen.

We zien vandaag hoe de Europese economische en politieke elites, ondanks alle tegenstellingen, gezamenlijk vechten om de crisis van de euro, de eurozone en de Europese Unie te overwinnen. Er is een algemene mobilisatie van werkgevers, politieke partijen en patronale lobbygroepen om de Europese Unie meer macht te geven.

Het is dus niet omdat er nationale staten blijven bestaan (ook in een federaal Europa) en omdat er tegenstellingen zijn tussen de burgerij van die nationale staten, dat er geen Europese burgerij zou zijn. Die is in volle ontwikkeling. Ze is zichtbaar in Europese grensoverschrijdende kapitaalgroepen. Ze was bijvoorbeeld actief bij de versplintering van de “onaantastbare” Generale Maatschappij, “onze” nationale holding. En

⁴ *De Tijd*, 24 december 2011.

ook in de Europese patronale organisaties en lobbygroepen zoals de European Round Table of Industrialists en in de Europese politieke partijen die voor het merendeel een soort confederale Europese partij hebben uitgebouwd, met een gemeenschappelijk Europees programma.

Ondanks de vele tegenstellingen, ondanks taal- en cultuurverschillen spreken ze allemaal dezelfde taal van concurrentiekracht en competitiviteit tegenover andere economische grootmachten en nieuw opkomende regio's. In functie daarvan doet die Europese burgerij in elke lidstaat vrijwillig afstand van bevoegdheden aan de supranationale staat in opbouw. Die afstand van bevoegdheden is niet gebaseerd op een of andere vorm van imperialistische onderdrukking vanuit de Europese Unie tegenover de burgerij in de nationale staten.

Ook al is de Duitse burgerij vandaag de dominerende kracht en profiteert het Duits kapitaal het sterkst van de Europese Unie en van de euro, dan nog kunnen we niet spreken over nationale onderdrukking. Zoals de Communistische Partij van Griekenland (KKE) stelt: "Griekenland is niet 'bezet' door de Europese Commissie (EC), de Europese Centrale Bank (ECB) of het IMF (de trojka)". De KKE legt de nadruk op het feit dat de Griekse plutocratie volledig medeplichtig is. Griekenland is geen neokolonie. Het is een vrijwillige unie, met ongelijkmatige ontwikkeling.

Welke opstelling tegenover die Europese Unie in volle ontwikkeling?

Wat is er "progressief", wat is er "reactionair" in de uitbouw van de Europese Unie?

Vanuit economisch oogpunt bekeken ligt de grensoverschrijdende centralisatie van productiekrachten in de lijn van de geschiedenis en is dus "progressief". Dit proces werd al beschreven door Marx in het *Communistisch Manifest*, bij de vorming van de nationale staten. Maar vanuit politiek oogpunt is de Europese Unie een reactionaire oorlogsmachine-in-opbouw van de grootste monopolies van Europa tegen de andere economische blokken en tegen de eigen werkende bevolking.

Het is niet omdat men de productiekrachten centraliseert dat er per se een politiek staatsapparaat nodig is. Er is geen politieke wet van centralisatie zoals er een economische wetmatigheid bestaat. Maar de burgerij koos ervoor om dit supranationale staatsapparaat uit te bouwen, wat uiteraard is ingegeven door de bezorgdheid beter weerstand te

kunnen bieden aan andere economische landen.
Maar die keuze van een eengemaakte Europese Unie was economisch eerder een vlucht vooruit, gekoppeld aan een politieke beslissing om totaal ongelijke economieën in één keurslijf te duwen. Vandaag zien we hiervan de gevolgen.

Europa hervormen?

Sommigen streven "een meer sociaal en democratisch Europa" na en willen daarbij "rechtvaardiger relaties aangaan" met andere blokken en met de derde wereld. Zij willen het Europees staatsapparaat hervormen om het sociaal, democratisch en anti-imperialistisch te maken.

Hierbij zien we een herhaling op supranationaal niveau van de fundamentele politieke tegenstelling die ook op nationaal vlak bestaat: moeten we ons beperken tot het wegwerken van de meest negatieve uitwassen van het economische en politieke systeem of moeten we fundamenteel een andere maatschappij tot stand brengen? Maar net zoals een nationale staat nooit democratisch en sociaal zal zijn zolang de grote kapitaalgroepen hun wet aan de hele samenleving kunnen opleggen, zolang zij beslissen wat geproduceerd wordt en waar, zolang zij beslissen wie geld krijgt en waarvoor, zolang zij dank zij hun financiële macht op alle manieren kunnen wegen op de politieke beslissingen, is ook het Europees staatsapparaat niet ten gronde "bij te schaven" zonder een fundamentele ommekeer. Dat is een scheidingslijn tussen consequente communistische partijen en de Partij van Europees Links.

Daarnaast is er uiteraard ook nog het sociaaldemocratische standpunt dat beweert een sociaal Europa tot stand te brengen. Maar de Europese sociaaldemocratische partijen hebben dit neoliberale en imperialistische Europa mee opgebouwd. Toen ze de tien regeringsleiders leverden in vijftien Europese landen in 2000 hebben ze zonder blikken of blozen mee de liberalisering van de openbare diensten in Europa doorgevoerd en de Lissabonagenda goedgekeurd. Ze blijven ook vandaag sterke voorstanders van een Europese grootmacht. Het "soms", "een heel klein beetje", "af en toe" sociale sausje verandert daar weinig aan.

Een terugkeer naar nationale onafhankelijkheid?

Er bestaan ook andere stromingen die de Europese staatsvorming betwisten. Sommigen willen de terugkeer naar de vroegere nationale staten. Maar deze strategie berust op de illusie dat er een kwalitatief

verschil zou bestaan tussen het klassenkarakter van de supranationale Europese staat in opbouw en de nationale staat. Als dit verschil zou bestaan, dan is een strategie van terugkeer naar de nationale soevereiniteit inderdaad verdedigbaar. We kunnen ons dan een strategie in twee etappes voorstellen, waarbij na dergelijke terugkeer naar de nationale staat een strijd volgt voor een socialistische maatschappij.

Maar het zijn de nationale staten die met horten en stoten, maar voortgestuwd door de grote monopolies, stap voor stap soevereiniteit afstaan om een sterk Europees apparaat op te bouwen. Dat betekent dat het fundamentele karakter van het Europees apparaat niet verschilt van dat van de nationale staat. Stel dat Frankrijk morgen uit de Europese Unie stapt. Welke klasse zou dan in dat land aan de macht zijn?

De toekomst ligt niet in een terugkeer naar soevereine nationale staten. We komen op voor Europese eenmaking op een andere basis.

We zijn het dus niet eens met het standpunt dat een strategie in twee etappes verdedigt: eerst een nationaaldemocratische omwenteling met herstel van de nationale soevereiniteit tegenover Europa en daarna een socialistische omwenteling. De nationaaldemocratische fase zou erin bestaan uit Europa te stappen en de volledige terugkeer naar de nationale staat te organiseren.

Een gelijkaardig standpunt wordt verdedigd door de politieke krachten die de uittrede uit de Europese Unie als een voorafgaande voorwaarde zien om vervolgens de strijd voor het socialisme in te zetten. Ook dit komt erop neer dat zij de Europese staat als kwalitatief verschillend van de nationale beschouwen. De revolutionaire traditie van bijvoorbeeld de Franse soevereiniteit⁵ is nochtans in tegenstelling met het feit dat Frankrijk zelf een imperialistische grootmacht is, die niet aarzelt militair tussen te komen zoals in Rwanda of de Ivoorkust. En de Franse burgerij maakt vandaag wel degelijk deel uit van de Europese burgerij om langs die weg haar grootmachtambities te kunnen blijven realiseren.

Een Europese strategie

Zelfs zonder het bestaan van de Europese Unie verplicht de geografische entiteit Europa ons om na te denken over samenwerking binnen dat kader. Met de steeds verder ontwikkelende internationalisering van

5 Deze traditie vindt haar oorsprong in de Franse Revolutie van 1789.

de economie is het een complete illusie om te dromen van een socialistische maatschappij in een geïsoleerd België, te midden van een kapitalistisch Europees continent. De opbouw van het socialisme 2.0 in België zal onvermijdelijk deel uitmaken van radicale omwentelingen in de hele wereld, in Europa of in West-Europa, gepaard gaand met een diepgaande crisis in de West-Europese landen. Ze zullen leiden tot het complete failliet van hun economische en politieke structuren.

Dat er vandaag bovendien een vorm van Verenigde Staten van Europa in opbouw is, stelt die noodzaak van een bredere strategie nog veel scherper. Want elke antikapitalistische beweging in één land zal niet alleen de politiek in eigen land radicaal moeten omgooien, maar ook de Europese structuren moeten trotseren. Dit verplicht ons om te denken en te handelen in het kader van de Europese Unie.

De strijd voor het socialisme zal onvermijdelijk de confrontatie moeten aangaan met een nationale en een Europese staatsstructuur. Of een beweging voor het vestigen van een democratische volksmacht zal gebeuren door een groep van landen die zich losrukken van de Unie, of in alle Europese landen tegelijk, is nu niet te bepalen. Onvermijdelijk zal de opbouw van een socialistisch Europa zich uitstrekken over een lange periode, met een opeenvolging van verschillende revolutionaire bewegingen, waarin meer of minder belangrijke delen of het geheel van Europa betrokken zijn naargelang de aard en de ernst van de tegenstellingen. De Europese Unie en haar instellingen kunnen dan plaats ruimen voor een Federatie van Socialistische Republieken van die landen die een socialistische revolutie doormaken. Dit toont het strategisch belang aan van internationaal werk op Europese schaal.

Alleen maar “negatieve” of ook “positieve” eisen tegenover de Europese superstaat in opbouw?

Terwijl het voor iedereen duidelijk is dat we de Europese Unie en haar antisociale, antidemocratische en imperialistische politiek moeten bekampen en verwerpen door *negatieve* eisen, stelt zich de vraag: wat met *positieve* eisen die bepaalde concrete hervormingen naar voor schuiven?

In de praktijk hebben we als PVDA naar aanleiding van de Europese top in Brussel in december 2001 wel al de stap gezet om positieve eisen te formuleren naar de Europese instanties, naar aanleiding van de D13 Europese vakbondsbetoging. We maakten toen een pamflet met enkele sociale en democratische eisen, zoals het Europese minimumloon en

verschil zou bestaan tussen het klassenkarakter van de supranationale Europese staat in opbouw en de nationale staat. Als dit verschil zou bestaan, dan is een strategie van terugkeer naar de nationale soevereiniteit inderdaad verdedigbaar. We kunnen ons dan een strategie in twee etappes voorstellen, waarbij na dergelijke terugkeer naar de nationale staat een strijd volgt voor een socialistische maatschappij.

Maar het zijn de nationale staten die met horten en stoten, maar voortgestuwd door de grote monopolies, stap voor stap soevereiniteit afstaan om een sterk Europees apparaat op te bouwen. Dat betekent dat het fundamentele karakter van het Europees apparaat niet verschilt van dat van de nationale staat. Stel dat Frankrijk morgen uit de Europese Unie stapt. Welke klasse zou dan in dat land aan de macht zijn?

De toekomst ligt niet in een terugkeer naar soevereine nationale staten. We komen op voor Europese eenmaking op een andere basis.

We zijn het dus niet eens met het standpunt dat een strategie in twee etappes verdedigt: eerst een nationaaldemocratische omwenteling met herstel van de nationale soevereiniteit tegenover Europa en daarna een socialistische omwenteling. De nationaaldemocratische fase zou erin bestaan uit Europa te stappen en de volledige terugkeer naar de nationale staat te organiseren.

Een gelijkaardig standpunt wordt verdedigd door de politieke krachten die de uittrede uit de Europese Unie als een voorafgaande voorwaarde zien om vervolgens de strijd voor het socialisme in te zetten. Ook dit komt erop neer dat zij de Europese staat als kwalitatief verschillend van de nationale beschouwen. De revolutionaire traditie van bijvoorbeeld de Franse soevereiniteit⁵ is nochtans in tegenstelling met het feit dat Frankrijk zelf een imperialistische grootmacht is, die niet aarzelt militair tussen te komen zoals in Rwanda of de Ivoorkust. En de Franse burgerij maakt vandaag wel degelijk deel uit van de Europese burgerij om langs die weg haar grootmachtambities te kunnen blijven realiseren.

Een Europese strategie

Zelfs zonder het bestaan van de Europese Unie verplicht de geografische entiteit Europa ons om na te denken over samenwerking binnen dat kader. Met de steeds verder ontwikkelende internationalisering van

5 Deze traditie vindt haar oorsprong in de Franse Revolutie van 1789.

de economie is het een complete illusie om te dromen van een socialistische maatschappij in een geïsoleerd België, te midden van een kapitalistisch Europees continent. De opbouw van het socialisme 2.0 in België zal onvermijdelijk deel uitmaken van radicale omwentelingen in de hele wereld, in Europa of in West-Europa, gepaard gaand met een diepgaande crisis in de West-Europese landen. Ze zullen leiden tot het complete failliet van hun economische en politieke structuren.

Dat er vandaag bovendien een vorm van Verenigde Staten van Europa in opbouw is, stelt die noodzaak van een bredere strategie nog veel scherper. Want elke antikapitalistische beweging in één land zal niet alleen de politiek in eigen land radicaal moeten omgooien, maar ook de Europese structuren moeten trotseren. Dit verplicht ons om te denken en te handelen in het kader van de Europese Unie.

De strijd voor het socialisme zal onvermijdelijk de confrontatie moeten aangaan met een nationale en een Europese staatsstructuur. Of een beweging voor het vestigen van een democratische volksmacht zal gebeuren door een groep van landen die zich losrukken van de Unie, of in alle Europese landen tegelijk, is nu niet te bepalen. Onvermijdelijk zal de opbouw van een socialistisch Europa zich uitstrekken over een lange periode, met een opeenvolging van verschillende revolutionaire bewegingen, waarin meer of minder belangrijke delen of het geheel van Europa betrokken zijn naargelang de aard en de ernst van de tegenstellingen. De Europese Unie en haar instellingen kunnen dan plaats ruimen voor een Federatie van Socialistische Republieken van die landen die een socialistische revolutie doormaken. Dit toont het strategisch belang aan van internationaal werk op Europese schaal.

Alleen maar “negatieve” of ook “positieve” eisen tegenover de Europese superstaat in opbouw?

Terwijl het voor iedereen duidelijk is dat we de Europese Unie en haar antisociale, antidemocratische en imperialistische politiek moeten bekampen en verwerpen door *negatieve* eisen, stelt zich de vraag: wat met *positieve* eisen die bepaalde concrete hervormingen naar voor schuiven?

In de praktijk hebben we als PVDA naar aanleiding van de Europese top in Brussel in december 2001 wel al de stap gezet om positieve eisen te formuleren naar de Europese instanties, naar aanleiding van de D13 Europese vakbondsbetoging. We maakten toen een pamflet met enkele sociale en democratische eisen, zoals het Europese minimumloon en

het schrappen van de artikelen uit het Verdrag van Maastricht, die de openbare bedrijven onderwerpen aan de regels van de vrije concurrentie en de markt (namelijk het verbod op publieke monopolies, het verbod op subsidies, het verbod op concurrentievervalsing door overheidsbedrijven).

Ook bij de Europese verkiezingen van 2004 en 2009 heeft de PVDA een Europees eisenplatform opgesteld met verschillende categorieën van eisen, naast enkele negatieve ook veel positieve:

- Sociale eisen, zoals een Europees minimumloon, de veralgemening van de automatische indexerings, pensioen op 55 jaar voor vrouwen en op 60 jaar voor mannen, gelijk loon en gelijke voorwaarden voor gelijk werk (voor grensoverschrijdende arbeid), een gepaste en vaste baan voor iedereen (max.40 u/week, 8u/dag...), gratis onderwijs voor iedereen.
- Economische eisen, waaronder een Europese miljonairstaks, een Europese openbare bank, sancties voor winstgevend ondernemen die sluiten of delokaliseren, strengere milieunormen vooral voor de industrie, het sluiten van belastingsparadijzen binnen de Europese Unie en sancties voor transacties naar belastingsparadijzen buiten de Unie, bescherming van de landbouwers en afschaffing van de subsidies voor de agro-industrie, eerlijke landbouwcontracten met derde wereld.
- Democratische eisen voor integrale politieke, syndicale en democratische rechten, een immigratiebeleid gebaseerd op objectieve en menswaardige criteria, het recht op een Europees referendum.
- Een herziening van de Europese verdragen, in die zin dat Europese richtlijnen geen sociale achteruitgang mogen opleggen, maar enkel een nivellering naar boven (dus afdwingen van minimumnormen), opheffing van het verbod op openbare monopolies en op subsidies voor overheidsbedrijven, het niet onderwerpen van sociale dienstverlening aan concurrentieregels, en ook de opheffing van het Verdrag van Lissabon (grondwet).
- Eisen over de Europese instellingen, onder meer het feit dat de wetgevende macht exclusief in handen van het Europees parlement moet komen, een terugtrekking uit de NAVO en tegen de uitbouw van een Europees leger.

Was deze veelheid aan eisen correct? Of betekent het afwijzen van de slogan van een "sociaal Europa", dat we tegenover het Europees staatsapparaat geen hervormingen kunnen verdedigen? Formuleren we alleen negatieve eisen ("tegen") of komen we ook op voor positieve

veranderingen tegenover die Europese superstaat? Welke eisen en ordewoorden verzwakken de Europese staat van de multinationals in opbouw en welke zouden haar versterken?

We moeten de ontwikkeling van tegenstellingen in de sociale en economische politiek bestuderen om snel “negatieve” ordewoorden te formuleren die tot doel hebben de economische, politieke en militaire macht van de Europese Unie te verzwakken.

Deze eisen moeten de ambitie hebben om het bewustzijn van de werkende bevolking in Europa te versterken rond de noodzaak van een compleet ander Europa, zonder uitbuiting en zonder de doelstelling om andere landen en volkeren te overheersen. Er is een nieuwe staatsvorm nodig, die we samenvatten onder het socialisme.

Er bestaan twee argumenten tegen positieve tusseneisen. Enerzijds wijst men op het bijzondere karakter van de supranationale staat. Anderzijds is er de stelling dat men zo illusies creëert in de opbouw van een sociaal Europa door geleidelijke hervormingen.

Over het bijzondere karakter van de supranationale staat

Als de Europese supranationale staat een bijzonder, nog meer ondemocratisch, karakter zou hebben, dan moet dat uiteraard afgezwakt – en zelfs ontbonden – worden. Positieve eisen stellen zou neerkomen op het erkennen van de bevoegdheden. Men moet die integendeel afwijzen en elke nieuwe overdracht bekampen (met al of niet uitdrukkelijk propageren van de nationale soevereiniteit). Aldus de voorstanders van deze stelling.

“Momenteel is de Europese Unie de gevaarlijkste en meest agressieve staatsentiteit voor de arbeidersklasse. Vechten voor de democratisering van de Europese Unie zaait illusies en komt neer op een feitelijke versterking van de staatsentiteit van de multinationals. We moeten een internationalistische anti-EU-beweging oprichten en ons verzetten tegen elke uitbreiding van bevoegdheden van de Europese Unie. Zo schrijft een voorstander van deze visie.

Het onderscheid tussen een profascistische en een burgerlijk democratische burgerij bestond in de jaren 1930-40. Men kan moeilijk zeggen dat die scheuring nu bestaat wat de opbouw van de Europese Unie betreft en in elk geval niet wat de politiek van die Europese Unie betreft. Indien men erkent dat het klassenkarakter van de Europese staat in opbouw identiek is aan dat van de nationale staat, dan vervalt dat argument. Dan vertrekt men van de realiteit dat die supranationale staat be-

staat en dat het dezelfde strijd zal vragen als de strijd tegen de nationale staat, om die fundamenteel te veranderen (samen met andere volkeren).

Hiermee is een belangrijke discussie verbonden over de betekenis van het "verzwakken" van de Europese Unie. Als "verzwakken" betekent "het onttrekken van bevoegdheden" om die terug te brengen naar het nationale niveau, dan hebben we een probleem. Wat baat het de bevoegdheden te verplaatsen als die in handen van de nationale staat even reactionair worden ingevuld. Laten we het voorbeeld nemen van Noorwegen, dat buiten de Europese Unie staat. De Noorse arbeiders zijn beter af, niet omdat ze buiten de Europese Unie zijn, maar omdat Noorwegen petroleum heeft. Maar ze kregen wel een pensioenhervorming op hun dak, waarvan de afbraak veel verder gaat dan de Belgische. De echte verzwakking van de EU-macht gebeurt door de versterking van de arbeidersbeweging, door haar slagkracht en bewustzijn te verhogen, door deelresultaten te boeken en die politiek te richten tegen de Europese Unie in haar geheel. Het formuleren van tusseneisen heeft als belangrijkste doel daartoe bij te dragen.

Dus net zoals we dat doen op Belgisch vlak, kunnen we ook op Europees vlak sociale en democratische hervormingen eisen, zolang die blijvend bijdragen tot het politieke einddoel, het socialisme.

Creëren positieve eisen illusies in een sociaal Europa?

Er is natuurlijk een onderscheid tussen de illusie dat we de Europese Unie ooit "sociaal" kunnen maken, en het verdedigen van hervormingen naar de Europese instanties toe. Dit onderscheid is duidelijk voor de Belgische staat, wij komen ook niet op voor een "sociaal België", maar voor een socialistisch België. Dit verhindert ons niet om hervormingen te eisen.

Sommigen menen dat het opstellen van positieve eisen illusies zaait over het karakter van de Europese Unie.

"Het probleem is dus niet de verdediging van de nationale sociale verworvenheden te 'laten vallen', noch het gemeenschappelijke doel van een socialistisch Europa. Het draait in feite om de vraag of we al dan niet moeten opkomen voor het einde van de Europese Unie zoals die vandaag is opgebouwd. Wij verdedigen de veralgemeening van de beste sociale verworvenheden en van de beste rechten naar alle werkers in Europa. We roepen niet op om hiervan een (illusoir) Europees beleid te maken, maar om diezelfde eisen te hernemen van anderen uit. Tegelijk klagen we het feit aan dat het precies die Europese constructie is, die dit onmogelijk maakt. We willen een Europe-

se integratie op een andere basis (democratisch, sociaal ...). Onze eisen moeten erop gericht zijn aan te tonen dat ‘nogal vanzelfsprekende’ democratische en sociale eisen *onmogelijk* zijn binnen de Europese constructie. We moeten elke versterking van illusies in een ‘sociaal Europa’ vermijden. Vanuit ditzelfde standpunt steunen en organiseren we de solidariteit met iedere nationale strijd. We verdedigen een internationalisme, gebaseerd op de verdediging van wat vandaag op nationaal vlak al veroverd is in de verschillende landen, en op de veralgemening, de internationalisering, van deze verworvenheden.”

Dit standpunt geeft de strijd voor hervormingen op Europees niveau op in naam van het klassekarakter van de Europese Unie. Maar in welke naam komt men dan op voor hervormingen op nationaal vlak?

Die concrete strijd voor veranderingen is nodig omdat ze de levens- en werkomstandigheden verbeteren. Tegelijk is het een “school” om de kracht van het collectieve te ontdekken, om een politieke oriëntatie te leren uitwerken en realiseren. Toch beseffen we maar al te goed dat op geen enkel terrein de verworvenheden duurzaam kunnen zijn zolang multinationals en kapitalistische monopolies de macht hebben. Toch kunnen die verschillende strijdbewegingen en ervaringen uiteindelijk samenvloeien in een grotere beweging voor maatschappelijke verandering.

In essentie gaat het hierom: wil men de beweging met toegevingen en aalmoezen verdelen en van de klassenstrijd afbrengen of zoekt men naar ordewoorden voor de beweging die het bewustzijn optrekken. Als dit opgaat op het vlak van de nationale staat, waarom zou dit dan niet opgaan voor de supranationale?

Welke eisen stellen op welk niveau?

We hebben twee uitgangspunten. Enerzijds ons doel eisen te formuleren die antikapitalistisch zijn, die de krachtsverhoudingen helpen verbeteren en het bewustzijn verhogen (dus geen illusies scheppen). Anderzijds heel concreet kijken naar de realiteit van de bevoegdheidsverdeling tussen de Europese Unie en de nationale staten, zoals die vandaag bestaat. Welke eisen kunnen we stellen in het kader van de verschillende bevoegdheden die we eerder in deze tekst hebben toegelicht. En ook dan moeten we nagaan of de voorgestelde eisen de strijd bevorderen en het bewustzijn op nationaal en Europees vlak vooruitbrengen. Zo brengt de eis voor een Europese miljonairstaks in heel Europa een debat op gang van wie moet voor de crisis betalen en hoe komt het dat die banken en monopolies steeds maar rijker worden?

Globale opstelling tegenover de bevoegdheden van de Europese Unie

Elke verandering van bevoegdheden vereist een wijziging van het Verdrag van Lissabon (de feitelijke grondwet). Zoals we in België als alternatief voor de Grondwet een socialistische grondwet stellen, is ons alternatief voor het Verdrag van Lissabon een socialistische grondwet. Net zoals we op Belgisch vlak opkomen voor precieze eisen in verband met de grondwet (zoals democratische en fundamentele rechten) moeten we dat ook doen voor het Verdrag van Lissabon.

Wij eisen onder meer dat de fundamentele democratische rechten onaantastbaar zijn. In essentie houdt dit in dat ze niet op gelijke voet mogen staan met de zogenaamde "vier vrijheden", zoals Europa die bijvoorbeeld bij de huidige Monti II-hervorming plant. Daarmee wil de Europese Unie stakingen tegen sociale dumping door grensoverschrijdende ondernemingen laten verbieden.

Daarnaast eisen we dat openbare ondernemingen niet moeten beantwoorden aan de concurrentieregels, maar het statuut van publieke dienstverlening krijgen. Tegelijk eisen we dat men sociale en culturele sectoren, onderwijs en sport buiten de marktmechanismen houdt.

Een andere belangrijke eis is dat de Europese Unie niet het recht heeft om sociale afbraakmaatregelen op te leggen aan de lidstaten. Of, met andere woorden, dat de Europese Unie alleen een sociale spiraal naar boven op gang mag brengen, bijvoorbeeld door minimumnormen op te leggen.

De exclusieve bevoegdheden (waarover alleen de Europese Unie wetten en bindende besluiten kan aannemen).

Nemen we het voorbeeld van de Post. In 1998 doet de Commissie een mededeling, waarin ze stelt dat de postdiensten onderhevig zijn aan de concurrentievoorwaarden, conform een uitspraak van het Hof van Justitie (Nederlandse PTT tegen de commissie, 1992). De voorwaarden voor mededinging liggen vast in de artikelen 81 tot 89 van het EG-verdrag (artikelen 101 tot 109 van het Verdrag van Lissabon): geen prijsafspraken, geen machtspositie (monopolie), geen steunmaatregelen door de staat. Dit geldt ook voor openbare bedrijven "voor zover de toepassing daarvan de vervulling, in feite of in rechte, van de hun toevertrouwde bijzondere taak niet verhindert". De hun toevertrouwde bijzondere taak is de universele postverdeling. In elke gemeente moet er minstens één toegangspunt zijn voor het deponeren van postzendingen en moet er minstens eenmaal per werkdag een lichte, een verzending en een bestelling van postzendingen gebeuren.

In die geest zijn de Europese postrichtlijnen van 1997, 2002 en 2008 uitgewerkt voor de stapsgewijze liberalisering van de postsector. Ze bepalen de concurrentievoorwaarden en verbieden “kruissubsidies”, waarbij winstgevende sectoren (de postbedeling) de verlieslatende (postkantoren) bijspringen.

België heeft de liberaliseringvereisten ingeschreven in de wet van 1991 over de hervorming van de openbare ondernemingen en de universele dienst toevertrouwd aan De Post. De voorwaarden worden vastgelegd in beheerscontracten tussen het bestuur van De Post en de Belgische staat. Het resultaat is gekend: rationalisering (georoute), afbouw van het personeel, sluiting van postkantoren en vervanging door postpunten, invoering van slecht betaalde en dus goedkope “postbezorgers”. Dit alles bleek noodzakelijk om het publieke bedrijf (De Post) klaar te stomen voor de concurrentie met de privébedrijven.

Het spreekt vanzelf dat we al deze liberaliseringsmaatregelen bekampen (= negatieve eisen). In dit verband is het dan ook logisch om concrete eisen te formuleren in verband met de artikelen 101 tot 109 van het Verdrag van Lissabon, namelijk het garanderen van het statuut van “openbare onderneming”, met recht op subsidies, gekruiste subsidies en monopolie.

Zolang de Europese staat de regels bepaalt, zal ook elke nationalisatie in Europa af te rekenen krijgen met de markt- en concurrentievoorwaarden, opgelegd door de EU. Het is zinloos nationalisaties te eisen op het niveau van een Europese lidstaat zonder die Europese regels te contesteren. Het is zelfs zinloos om nationalisaties alleen op lidstaat niveau te eisen. De Europese monopolies en banken zijn grensoverschrijdend, waarom zouden de publieke ondernemingen dat niet mogen zijn? De Belgische, Luxemburgse en Franse staat hebben een minderheidsparticipatie in Fortis. Waarom zouden de Belgische, Luxemburgse en Franse staat geen openbare bank kunnen besturen? Of een openbare postmaatschappij? Of publieke initiatieven op het vlak van milieu? Waarom zouden we die wél op nationaal vlak eisen en niet op Europees niveau?

De gedeelde bevoegdheden (waarover de lidstaten hun bevoegdheid enkel kunnen uitoefenen in zoverre de Europese Unie haar bevoegdheid niet heeft uitgeoefend of besloten heeft om dat niet te doen).

Deze categorie willen we invullen volgens het principe dat de Europese Unie alleen de spiraal naar boven in werking kan zetten en niet de spiraal naar beneden. Daarom stellen we eisen die minimumnormen opleggen in heel de Europese Unie, zoals een minimumloon in procent

van het verbruik van natuurlijke gas per inwoner. Daarom willen we in de "Verdragen" van Lissabon, ook uitdrukkelijk laten inschrijven dat de Europese Unie geen afbraak kan organiseren, met andere woorden dat inwoners altijd het recht hebben om strengere voorwaarden op te leggen dan de minimumnormen.

De verdragen mandaat en de beperkte bevoegdheden (waarover de Europese Unie geen volledige bevoegdheid heeft, maar enkel de initiatieven van de lidstaten kan ondernemen, coördineren of aanvullen).

De Europese Unie kan zich op die terreinen niet in de plaats stellen van de nationale regering en kan dus geen sancties opleggen. Er mag geen verdragsovereenkomst komen naar de Europese Unie. Dit geldt voor gebieden zoals industrie, maritiem, onderwijs, cultuur en sport.

De economisch beleid en het werkgelegenheidsbeleid zijn bijzondere bevoegdheden. Hier kan de Europese Unie enkel coördineren en niet door het opstellen van krachtlijnen en richtsnoeren. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de werkgelegenheidsnormen van Lissabon 2001 en Europa 2020.

Wat met de belastingen, en dus bijvoorbeeld ook met de eis voor een Europese miljardairtaks? Dit zijn de zogenaamde *subsidaire bevoegdheden* waartoe in de praktijk een verdrag bestaat, in die zin dat één tegenstem in de Europese Raad voldoende is om het voorstel af te wijzen).

De Europese Unie heeft niet de bevoegdheid om de directe belastingen of de sociale bijdragen te harmoniseren en kan alleen indicaties geven om ze op elkaar af te stemmen.

De verdragen geven geen bevoegdheidsverschuiving rond belastingen naar het Europese niveau.

De Raad kan echter altijd met eenparigheid van stemmen uitzonderlijke maatregelen en ook maatregelen in verband met veiligheid nemen om gemeenschapsdoelstellingen te realiseren zonder dat hiervoor een uitdrukkelijke bevoegdheid bestaat (artikel 352 Verdrag van Lissabon).

Kortom, er bestaat zeker niets een nationale miljardairtaks in de weg. We willen die eis ook niet met een Europese gelijktijdigheid afhankelijk maken. Maar uiteindelijk kan in principe evengoed een Europese miljardairtaks geïmplementeerd worden, met realisatie sprake is van een Tobintaks op aandelenwinst.

Gegeven het regeringsverleden is om dergelijke Europese maatregelen te implementeren, heeft deze eis heel wat mobiliserende kracht.

Hij leent zich uitstekend voor een gemeenschappelijke campagne in alle landen van de Unie. In landen waar de regering haar veto stelt, kan de campagne extra dynamiek krijgen.

Belastingen vallen alleen onder de Europese bevoegdheid in zoverre ze met concurrentie en vrije markt te maken hebben. De Europese Unie zou dus bijvoorbeeld wel maatregelen kunnen nemen tegen de belastingsparadijzen, zoals ze onlangs een maatregel nam tegen Iran. In het kader van de sancties tegen Iran maakte de Europese Unie een verordening die financiële transacties verbood. Ze sloot 30 Iraanse banken af van het internationale betaalsysteem SWIFT. Waarom zou dit niet kunnen voor de belastingsparadijzen?

Wat met structurele eisen naar de Europese Centrale Bank (ECB), zoals de eis voor schuldherschikking of voor euro-obligaties?

Bovenstaande voorstellen voor tusseneisen duwen allemaal in de richting van een verhoging van het bewustzijn en streven naar een versterking van de antikapitalistische mobilisatie. We verdedigen geen eisen die men voorstelt als fundamentele oplossingen voor de crisis, maar dit helemaal niet zijn en in de richting gaan van een keynesiaans anticrisisbeleid. Deze "oplossingen" kunnen geen duurzame oplossing bieden voor de crisis van het kapitalisme. Het gaat bijvoorbeeld over:

- Een ander statuut voor de Europese Centrale Bank, zodat die niet zit vastgepind op de inflatiebestrijding, maar ook een anticrisisbeleid kan voeren met ingrepen op krediet, opkopen van staatsobligaties, lenen aan de staten in plaats van enkel aan de banken.
- Het lanceren van euro-obligaties (of eurobonds), waardoor de Europese lidstaten in moeilijkheden aan dezelfde intrestvoet zouden kunnen lenen als de sterkere landen. Duitsland wijst momenteel deze vorm van solidariteit af. (Zie het artikel van Henri Houben in dit nummer.)
- Een schulden-audit om vast te stellen bij wie de schuld van de staten zit, zodat men die schulden aan de financiële wereld kan dumpen.

De recente overdrachten: een onaanvaardbare inbreuk op de soevereine rechten

Wij bekampen de huidige autoritaire machtsgreep door het opleggen van een Europese economische regering, omdat het een onaanvaardbare ingreep is op de democratie en de volkssoevereiniteit. We bekampen alle maatregelen die voortvloeien uit de toepassing van het Europees semester, en de sancties die voortvloeien uit de toepassing van het six-pack.

Er is een steeds groter probleem van volkssoevereiniteit en volksdemocratie – “de macht gaat uit van het volk”. Er is een probleem van democratische legitimiteit, zowel op Belgisch niveau en nog meer op Europees niveau. De gewone man heeft steeds minder greep op het beleid. Vanuit de “volkssoevereiniteit” bekeken, heeft een Belgische kiezer op dat Europees niveau geen vat op de Duitse afgevaardigden in de Raad, maar weegt die Duitse stem feitelijk wel zwaarder door in de gevoerde politiek. De Belgische kiezer heeft helemaal geen vat op de Europese Commissie. En de Belgische kiezer heeft zelfs helemaal geen vat op wat de door hem zelf gekozen Europarlementsleden doen, zeggen en stemmen in het Europees Parlement.

Die politiek en die instellingen zijn op maat gemaakt van én soms direct geleid door de banken, de multinationals en de euromiljonairs.

Tegenover de autoritaire ingrepen en de versterking van dictaten stellen we radicale democratische maatregelen. We stellen voor de eis voor volkssoevereiniteit concreet te maken door het verdedigen van:

- Volksreferenda over het Verdrag van Lissabon en over wezenlijke beslissingen over het functioneren van de Europese Unie.
- De opheffing van het Europlus pact, het six-pack en andere maatregelen die deze antidemocratische *economic governance* versterken.

Om deze eisen kracht bij te zetten, zoeken we naar vormen om de volkssoevereiniteit in de praktijk te brengen door het opzetten van campagnes van “Europese ongehoorzaamheid” tegen autoritair opgelegde beslissingen.

Socialisme

De economische, budgettaire en sociale politiek die men vandaag op een antidemocratische manier oplegt aan de bevolking van Europa, vertrekt van een dwingende neoliberale logica. Die moet de Europese multinationals in staat stellen beter te concurreren op een oververzadigde wereldmarkt die met een onoplosbare structurele economische crisis kampt. Het betekent een zoveelste stap in de spiraal van sociale afbraak, loondumping en het tegen elkaar uitspelen van landen binnen de Europese Unie en van verschillende wereldregio's.

Meer dan ooit blijkt hoe irrationeel, misdadig en uitzichtloos de kapitalistische productiewijze is en hoe dringend het is op te komen voor een socialistisch alternatief, dat die moorddadige concurrentiestrijd

afwijst en opkomt voor een geplande economie in dienst van de noden van de mens en voor een duurzaam beheer van de natuur en de productie.

Jo Cottenier (jocott@numericable.be) is lid van het partijbureau van de Partij van de Arbeid van België. Hij publiceerde samen met Patrick De Boosere en Thomas Gounet *De Generale Maatschappij 1822-1992*, (EPO, 1989) en samen met Kris Hertogen *De Tijd staat aan onze kant* (EPO, 1991).

Pol De Vos (pdvos@itg.be) is geneesheer en doctor in de medische wetenschappen. Hij werkt aan het Departement Openbare Gezondheid van het Instituut voor Tropische Geneeskunde in Antwerpen. Hij is lid van de Studiedienst van de Partij van de Arbeid van België. Bibliografie op poldevos.blogspot.com.

Geruststellende euro-obligaties?

Is Europa eindelijk gered? De leiders van de eurozone creëerden eerst inderhaast een tijdelijke financiële structuur, een Europees noodfonds, het Europees Fonds voor financiële stabiliteit (EFSF – the European Financial Stability Facility). Dit moest landen met een zeer zware schuldenlast ter hulp te komen. Daarna beslisten ze om een permanent systeem op poten te zetten, het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM). Het zou in werking moeten treden en dus operationeel zijn op 1 juli 2012.

Het ESM wordt een internationale financiële instelling. Sommigen vergelijken het nu al met een soort Europees IMF¹. Het ESM zal gevestigd zijn in Luxemburg (net zoals dit nu het geval is voor het EFSF).

De lidstaten verzekeren de financiering ervan. Afhankelijk van hun economisch gewicht zullen de landen tot 700 miljard euro in het fonds storten. Uitsluitend indien het leidende orgaan van het ESM dit uitdrukkelijk vraagt, zal men landen kunnen verplichten om de fondsen volledig voor te schieten. Zo niet, beperkt het vereiste kapitaal zich tot 80 miljard euro.

Bij de start zal de nieuwe maatschappij beschikken over een uitleencapaciteit in de orde grootte van 500 miljard. Men kan deze capaciteit optrekken door nieuwe stortingen door de landen of via externe bronnen, onder meer via de financiële markten.

Daar wringt echter het schoentje. Voor heel wat observatoren beschikt het mechanisme nu al over onvoldoende manoeuvreerruimte. Het kan te maken krijgen met een speculatieve aanval van financiële maatschappijen die op winstmarges speculeren en eerder beperkte bedragen voorschieten. Ze handelen op basis van een kortetermijn-

1 IMF: Internationaal muntfonds.

perspectief, om vervolgens op iets anders over te stappen. Het kan een oplossing zijn voor problemen met de overheidsschuld van relatief kleine staten, zoals Griekenland, Portugal of Ierland. Maar wat zal er gebeuren als veel grotere landen zoals Spanje, Italië of Frankrijk in het oog van de storm terechtkomen?

Het risico is niet denkbeeldig dat we met het Iberische schiereiland weldra de levensgrote testcase krijgen. Dit jaar kondigt zich in Spanje een recessie aan. Men voorspelt voor eind 2012 een werkloosheid van 24,3%.² Het begrotingstekort loopt nu al op tot 8,5 % van het bbp.³ Dat is heel wat hoger dan de door de Europese instanties toegelaten 3 %. De overheidsschuld bedraagt zo'n goede 750 miljard euro. Dat ligt duidelijk boven het kredietvermogen van het EMS. De aan Madrid opgelegde rentetarieven blijven stijgen. Voor obligaties op tien jaar komen deze in de buurt van de 6 %, terwijl Duitsland deze kan krijgen aan 1,77 %. Nog in 2012 moet de Spaanse regering 86 miljard euro vrijmaken voor de aflossing van leningen. Genoeg om de winsthonger van speculanten en de ongerustheid van investeerders aan te wakkeren.

Sommigen stellen daarom een andere oplossing voor: de uitgifte van euro-obligaties op Europees niveau. In dat geval zouden alle lidstaten hun obligaties kopen bij een en dezelfde kredietinstelling die zelf, om zich te bevoorraden, toegang zou hebben tot de financiële markten. Op die manier zouden alle landen een zelfde tarief kunnen betalen. Het zou komaf maken met de duizelingwekkende stijging van de rentetarieven, opgelegd aan de "zwakste" regeringen. Het zou de solidariteit tussen de staten binnen de eurozone bevestigen: iedereen betaalt voortaan evenveel voor zijn overheidsschuld.

Maar is dit wel zo'n goed idee? Kunnen we met dit systeem ontsnappen aan de grillen die we vandaag meemaken? Dat is helemaal niet zo zeker.

I. Het belang van de staatsschuld

Toen ze de eurozone creëerden, stelden de Europese autoriteiten een aantal convergentiecriteria op. De belangrijkste zijn: de overheids-

2 Zogoed als een Europees record. Bovendien zit nu al één jongere op twee zonder werk. Hoe zal het eruit zien op het eind van dit jaar?

3 Het bruto binnenlands product (bbp) is de totale geldwaarde van alle binnen een bepaald grondgebied (in een land bijvoorbeeld) geproduceerde goederen en diensten gedurende een bepaalde periode (meestal een jaar).

schuld mag niet hoger liggen dan 60 % van het bbp; het (jaarlijkse) begrotingstekort mag niet boven de 3 % van het bbp uitstijgen. Vandaag gelden deze voorwaarden nog steeds in naam van het heilige stabiliteits- en groeipact.

De invoering van een van de grootste geldmarkten zal een convergentie naar beneden bevorderen van de rentetarieven. Met uiteenlopende niveaus van inflatie maakt dit het opnemen van krediet zeer aantrekkelijk. De reële rentetarieven⁴ voor een land als Ierland, of nu Spanje, worden negatief. Dit leidt dus tot gratis leningen.⁵ Vanaf eind jaren 1990 zien we deze in heel Zuid-Europa in snelvaart tempo toenemen. Het compenseert het gebrek aan structurele koopkracht van de bevolking in vergelijking met het noordwestelijke hart van de Unie.

Alleen, vanaf het moment dat de crisis van de *subprimes* uitbarst en heel het continent in haar greep krijgt, keert alles om. De rentetarieven stijgen. Gezinnen kunnen hun schulden niet meer terugbetalen, wat de kredietverstrekende banken verzwakt. Dit laat zich zwaar voelen in de vastgoedsector en in de sectoren van de bouw en het toerisme. De economische activiteit krimpt. Dit laat zich voelen bij de overheidsfinanciën: de fiscale inkomsten dalen; sociale uitgaven en overheidsuitgaven nemen toe. Een reeks financiële maatschappijen gaan aan het wankelen door de teruggang van hypotheekleningen. De overheid moet hen er af en toe weer bovenop helpen om te vermijden dat een domino-effect het hele banksysteem in gevaar brengt.

De maskers vallen. Zuid-Europa krijgt te maken met een neerwaartse industrialisering. Nieuwe investeringen zijn broodnodig en, waarom niet, een devaluatie van de munt. Maar dat is onmogelijk. We zitten immers met een eenheidsmunt in de eurozone, met een enkel monetair beleid. En het zijn de "sterke" staten, en meer bepaald de regering van Angela Merkel, die dit beleid bepalen: "We hebben een stabiele, dus sterke euro nodig. Europa moet alles concentreren op het streven naar meer rendabiliteit en competitiviteit. Geen solidariteit en geen fundamentele hulp aan achterblijvende landen".

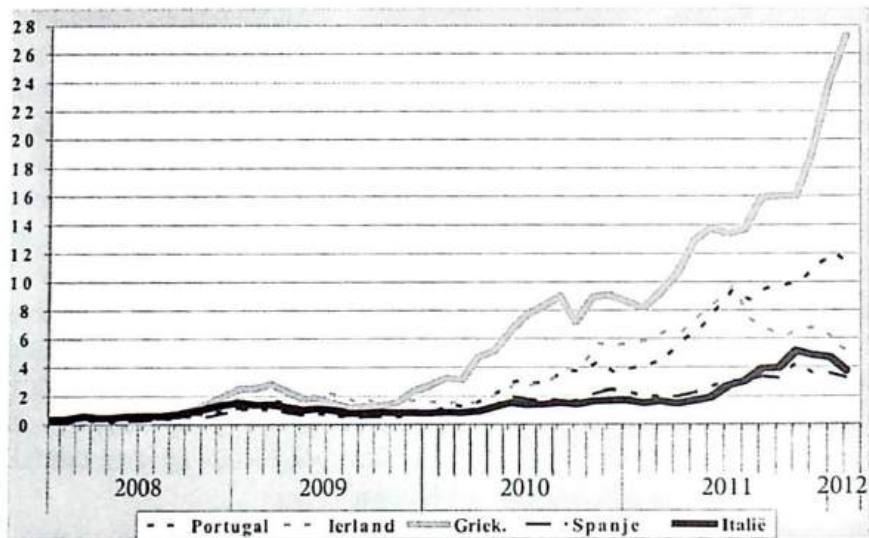
4 Het reële rentetarief is het verschil tussen de nominale rentevoet en de inflatie, met andere woorden de stijging van de consumptieprijs.

5 Onderstel even dat je een huis (of een appartement) op krediet koopt voor 100.000 euro. De nominale intrestvoet bedraagt, bijvoorbeeld, 3 % per jaar, terwijl de inflatie oploopt tot 4 %. In dat geval moet je als lener 3000 euro rente betalen. Maar door de inflatie zal je woning na een jaar 104.000 euro waard zijn, of 4000 euro meer. Je hebt 1000 euro gewonnen.

De financiële maatschappijen hebben niet veel tijd nodig om dit te beseffen: als ze de landen uit het zuiden hierop gaan pakken (als ze speculeren op een daling van de noteringen van hun overheidsschuld, door de risicopremies en dus de rentetarieven te verhogen) zijn die landen niet in staat om zich te verdedigen. Ze hoeven niet te rekenen op substantiële steun van de Europese Unie. Een waar buitenkansje voor speculatie! In plaats van een convergentie naar beneden van de rentetarieven, gebeurt dan ook precies het omgekeerde: een complete divergentie, zwaar uiteenlopende rentetarieven. Er zijn nog steeds extreem lage tarieven voor de "sterke" staten, zoals Duitsland, maar steeds hogere tarieven voor de landen die in het oog van de storm zijn geduikeld.

Grafiek 1 toont het bijna constant toenemende spagaat tussen het centrum en de periferie van de eurozone.

Grafiek 1. Afwijking van de rentetarieven op overheidsobligaties met een looptijd van tien jaar van Europese landen ten opzichte van Duitsland 2008-2012 (in %)

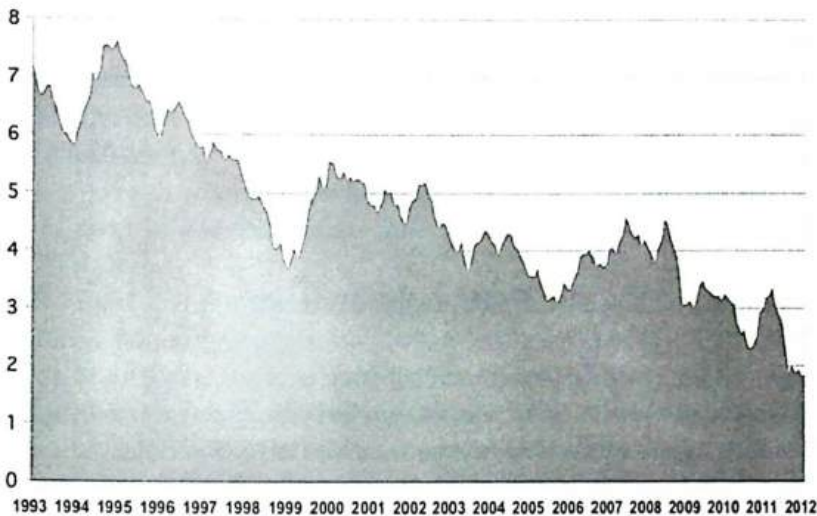
Bron: ECB, *Long-term interest rate statistics for EU Member States*. <http://www.ecb.int/stats/money/long/html/index.en.html>.

Tot in 2008 blijven de rentetarieven voor iedereen laag. In september 2008, direct na de aankondiging van het faillissement van Lehman Brothers, zien we de eerste spanningen tussen de landen. Maar eind 2009

nemen die echt ernstige vormen aan. Op dat moment begint de crisis in de eurozone pas echt. De Griekse rentetarieven gaan pijlsnel de hoogte in tot 10 %. Deze van Ierland en Portugal volgen. De Spaanse en Italiaanse toestand begint pas te ontsporen vanaf 2011. Waar we voor Duitsland een rentetarieven zien van ongeveer 2 %, loopt dit in februari 2012 voor Griekenland op tot boven de 29 %. Dat is wat we een "woekertarief" noemen. Hoe is het mogelijk om te denken dat Athene een dergelijk bedrag aan intresten kan betalen?

Tegelijk blijven de Duitse tarieven constant zakken. Dat zien we in grafiek 2.

Grafiek 2. Evolutie van de lange termijn tarieven van de intresten op overheidsobligaties met een looptijd van 10 jaar in Duitsland (in %)

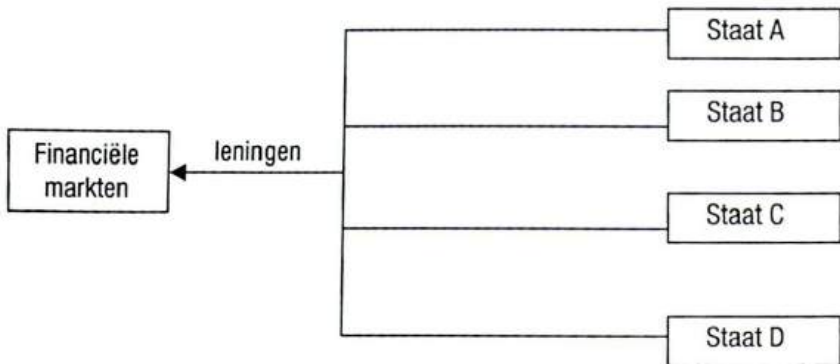

Bron: Zie grafiek 1.

Van een rentetarief van 8 % duikt Duitsland onder de 2 % vanaf eind 2011. Het enige land in de hele Europese Unie, dat in dat geval is. Frankrijk en Oostenrijk moeten 3 % betalen, België 4 %, Slovenië en Slowakije 5 %... Overal bestaan andere tarieven.

In feite functioneerde het systeem op de volgende manier (zie schema 1). Elk land bevoorraadt zich afzonderlijk op de financiële markten en deze (dat wil zeggen hoofdzakelijk de grote internationale banken) bepalen de gevraagde intrestvoet.

Schema 1. Situatie met overheidsleningen via rechtstreekse toegang tot de markten (via de banken), in de eurozone voor 2009

Als elke staat van hetzelfde tarief kan genieten, stelt zich geen enkel probleem. Als de gehanteerde tarieven sterk van elkaar gaan afwijken, leidt dit tot een onhoudbare situatie, een bron van toenemende spanningen. Het zijn bovendien de landen die zich in de moeilijkste situatie bevinden, die het meest moeten betalen. Dat is zoets als het principe dat ze diegene die het meest aan het verdrinken is, nog wat dieper met z'n kop onder water duwen, in plaats van hem eruit te halen.

2. Parijs is wel een stabiliteitsmechanisme waard

Berlijn was ongetwijfeld liever verder gegaan met het vroegere systeem, met het eventuele vertrek van die staten die het niet langer volhouden. Maar deze optiek zet de hele eurozone onder druk en treft op die manier dus ook Duitsland.

Om die reden gaf de regering van Angela Merkel eerst toe aan de oprichting van het Europees Fonds voor financiële stabiliteit (EFSF). Dit fonds, in werking sinds de zomer van 2010, waarborgt tussenkomsten voor een totaal van 440 miljard euro (in oktober 2011 opgetrokken tot 780 miljard), afkomstig van de lidstaten. Hieraan moeten we nog 60 miljard toevoegen, afkomstig van andere Europese fondsen, en 250 miljard van het IMF. Het fonds kan ook leningen aangaan op de financiële markten voor een bedrag tot duizend miljard euro.

Het doel bestaat in het verlenen van financiële steun aan landen die zichzelf niet meer aan redelijke tarieven op de markten kunnen voorraden zonder de toestand van hun overheidsfinanciën nog verder te verslechteren.

De internationale kredietnemers, privébedrijven of overheden, krijgen een cotering in verhouding tot het risico dat ze het geleende geld niet kunnen terugbetalen. De drie grote ratingbureaus die deze kredieten beoordelen en de noteringen bepalen, zijn Standard & Poor's, Moody's en Fitch. Elk van deze kredietbeoordelaars hanteert andere criteria. Hun beoordelingen kunnen dan ook verschillen. Globaal genomen gaan de waarderingen van AAA voor de hoogste kwaliteit (en dus het laagste risico), BBB+ voor een middelmatige kwaliteit en vervolgens tot BB- voor een krediet, dat ze beoordelen als speculatief (met andere woorden als zeer risicovol), en CCC voor kredieten die ze ronduit gevaarlijk inschatten.⁶ Elke nieuwe, minder gunstige waardering leidt tot een premie voor bijkomende risico's en dus tot hogere rentetarieven.

Beschouwt men een land als potentieel minder zeker, dan krijgt dit een lagere waardering. Het moet dan normaal gezien hogere intresten betalen, wat automatisch leidt tot een groter begrotingstekort. Om dit averechts effect te vermijden, komt het EFSF tussen. Het verstrekt aan het land in kwestie het gevraagde krediet aan een lager tarief. Zelf voorraadt het zich op de markt aan een normaal tarief, vermits de leden van de eurozone garant staan voor die lening.

Dit systeem functioneert op vier essentiële voorwaarden:

- het land in moeilijkheden moet officieel de tussenkomst van het EFSF vragen;
- de regering moet met de Europese Commissie en het IMF een budgettair saneringsprogramma overeenkomen (het IMF heeft hierbij een technische rol, als expert op het gebied van herstructurering van openbare rekeningen – natuurlijk een zeer betwistbare rol, gezien de duidelijk aantoonbare schade die de tussenkomst van het IMF aanrichtte in heel wat derdewereldlanden);
- de Eurogroep, de raad van ministers van Financiën van de landen uit de eurozone, moet dit akkoord goedkeuren;
- ten slotte moet het land een handtekening plaatsen onder een ontwerpakkoord waarin het zich verbindt tot het volgen van de overeengekomen procedure.

Sinds de oprichting van het EFSF kregen twee landen dergelijke steun: Ierland voor een bedrag van 85 miljard euro in oktober 2010 en Portugal voor 78 miljard in mei 2011. Griekenland, die andere grote staat waar de crisis hard toesloeg, kreeg geen hulp via dit mechanisme. Er kwam toen immers geen officiële vraag uit Athene. Begin mei 2010 kreeg het land

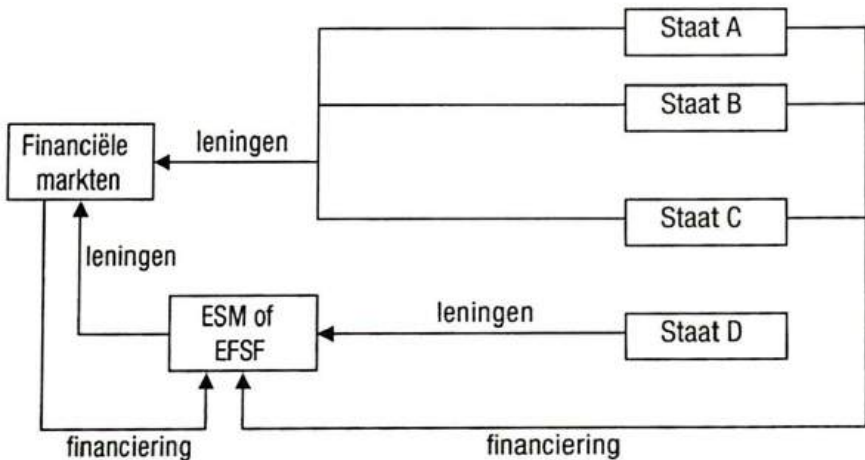
6 De laagste notering, D, geldt voor een kredietnemer die in gebreke blijft.

110 miljard, afkomstig van de andere landen uit de eurozone en van het IMF. Juli 2011 "genoot" Griekenland van een nieuwe "bijdrage" van 109 miljard (79 miljard via het EFSF en 30 miljard van privatiseringen). Maar de opgelegde voorwaarden zijn dezelfde. In feite stond de "oplossing" voor het geval Griekenland binnen de eurozone model voor de opstelling van de criteria voor tussenkomsten van het EFSF.

Het probleem met deze structuur is dat ze van tijdelijke aard is, verbonden met de huidige crisis. Het EFSF heeft slechts een levensduur van drie jaar. Maar de gewaarborgde leningen hebben wel een veel langere looptijd. Het bleek dus noodzakelijk om dit systeem aan te vullen en uiteindelijk te vervangen door een permanent mechanisme, het ESM. Door de omvang van de recessie hebben de Europese autoriteiten zelfs beslist om het al vanaf 1 juli 2012 in werking te laten treden, een jaar vroeger dan aanvankelijk gepland.

We kunnen de financieringsoperatie via het EFSF of het ESM (op dit vlak bestaat er geen verschil tussen beide mechanismen) als volgt samenvatten (zie schema 2.) Normaal gezien bevoorraden de landen zich op de financiële markt. Als een of meerdere landen in problemen raken en dus te hoge rentetarieven moeten betalen, stappen ze uit dit normale proces. Ze kloppen voor hun financiële bevoorrading aan bij die financiële maatschappij, gecreëerd door de eurozone. Omdat die geniet van een minder hoge risicopremie, kan ze zelf beroep doen op de traditionele kredietverstrekkers. De staat die voor deze oplossing kiest, krijgt echter drastische voorwaarden opgelegd voor de sanering van zijn begroting.

Schema 2. Situatie met overheidsleningen via een specifiek financieringssysteem (EFSF of ESM) in de eurozone na 2009

Deze oplossing staat Berlijn wel aan omdat de Duitse regering hiermee leningen aan voordelige tarieven kan vinden op de markt. Ze minimaliseert de eigen deelname aan de Europese solidariteit tot ongeveer 200 miljard euro. De kans dat ze dit bedrag moet optrekken, is zelfs zo goed als nihil. Het vereiste minimumkapitaal, door elk land te onderschrijven in het kader van het ESM, ligt namelijk vast op 80 miljard euro. In een dergelijke configuratie kan Duitsland zich tevreden stellen met een bijdrage ter hoogte van 22 miljard.⁷ En Duitsland hoopt dat het hier verder geen kapitaal aan hoeft toe te voegen als de crisis nog zou verergeren.

Bovendien is de hulp aan een land in moeilijkheden onderworpen aan extreem zware voorwaarden die de Duitse leiders al evenzeer welgevallig zijn. Artikel 13, paragraaf 3 van het Verdrag tot instelling van het Europees financieel stabiliteitsmechanisme stelt dat een staat die stabiliteitssteun ontvangt, een "memorandum van overeenstemming" moet onderhandelen "waarin de aan de financiële-bijstandfaciliteit verbonden voorwaarden worden beschreven."⁸

En daar duikt een probleempje op. Het zal niet die door het verdrag opgezette financiële structuur zijn, die de vereiste voorwaarden gaat controleren, maar de Europese Commissie zelf. Door een juridische goocheltoer staan de criteria die het land moet respecteren, gepreciseerd in het Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur in de economische en monetaire unie.⁹ Het verdrag herneemt grosso modo de punten die vermeld stonden in wat men het *six-pack* noemt (omdat het gaat over een pakket van zes maatregelen).

Het gaat dus om een nauwgezet respecteren van dit Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur. Daarnaast is het landen niet toegestaan een structureel (met andere woorden los van een buitengewone situatie van economische recessie) begrotingstekort van 0,5 % te overschrijden. Gebeurt dit toch en het land past de aanbevelingen van de Commissie niet toe – of zelfs als het eventueel te traag is met deze toepassing –, dan stelt het zich bloot aan financiële sancties. Dan kan de Commissie bijvoorbeeld fondsen ter waarde van 0,2 % van het bbp blokkeren op een rekening van de Europese Centrale bank (ECB). Om

7 22 miljard euro stemt overeen met ongeveer 27,1 % van 80 miljard euro, het aandeel van Duitsland in het ESM. Zie bijlage 2 en op het einde van dit artikel.

8 Verdrag tot instelling van het Europees stabiliteitsmechanisme, artikel 13, paragraaf 3, p. 29. <http://www.european-council.europa.eu/media/582895/10-tesm2.nl12.pdf>.

9 Dit verdrag is overeengekomen tussen 25 van de 27 lidstaten van de Europese Unie op de Europese top van 9 december 2011. Op het moment dat wij dit artikel schrijven, is het echter nog niet door de betrokken landen geratificeerd.

te vermijden dat het in de toekomst opnieuw uit de hand zou lopen, stelde men ten slotte ook een waarschuwingsmechanisme met tien indicatoren op punt. Ook hier geldt dat een regering sancties riskeert, als ze de uitdrukkelijke eisen van de Europese autoriteiten niet nakomt.

De Europese staten en in het bijzonder de landen in de eurozone staan onder voogdij van een overheid die ze niet gekozen hebben, de Europese Commissie. We zitten hier in een 19^e-eeuwse situatie die vaak de voorbode was van een kolonisatie. Landen die schulden te vorderen hadden, dicteerden toentertijd de manier waarop de geld lenende landen de leningen die ze kregen, moesten terugbetalen. En dit gebeurde natuurlijk met volstrekt misprijzen voor elke vorm van democratie en voor elke volkssoevereiniteit. Een ander voorbeeld is ongetwijfeld de manier waarop het IMF tussenkomt in een land uit de derde wereld om het te dwingen aan zijn verplichtingen te voldoen via de ondertussen gekende politiek: overheidsbezit verkopen, veel ambtenaren ontslaan, sociale uitgaven verlagen... En dit alles zoveel keren krachtiger, omdat het nu niet mogelijk is de munt te devalueren.

Deze extreem choquerende politiek is des te erger omdat bepaalde landen over een vetorecht beschikken bij de meeste besluitvormingsprocessen. Bovendien kunnen we de makers van deze hervormingen niet voor een rechtbank vervolgen voor de standpunten die ze verdedigen. Men kan immers beslissen tot de voorgestelde maatregelen bij eenvoudige meerderheid, met een gekwalificeerde meerderheid of met eenparigheid van stemmen. De verhoging van het kapitaal van het ESM vereist de instemming van iedereen. Net zoals de toetreding van een nieuw lid tot het mechanisme.

Geschillen vallen daarentegen onder een gekwalificeerde meerderheid, vastgelegd op 80 % van de stemmen. Het ESM werkt net zoals een kapitaalbedrijf. Zo hebben twee landen samen een vetorecht bij elke maatregel die men in dit kader treft: Duitsland en Frankrijk. Zij beschikken immers elk over meer dan 20 % aandelen.

Op dezelfde manier gaat het bij de "noodprocedures". Dat zijn de te treffen maatregelen bij een gevaar dat zich stelt voor de hele eurozone. Deze procedures moeten de landen goedkeuren met een meerderheid van 85 %. Duitsland, Frankrijk en Italië schieten elk meer dan 15 % voor van de aandelen in het ESM. Samen beschikken ze hierdoor momenteel over een vetorecht.

Een directeur-generaal beheert de structuur. Zijn werkomstandigheden zijn een staaltje van buitengewone straffeloosheid. Zo staat in artikel 35, paragraaf 1: "In het belang van het ESM genieten de voor-

zitter van de Raad van gouverneurs, gouverneurs, plaatsvervangend gouverneurs, bewindvoerders, plaatsvervangend bewindvoerders, alsmede de directeur en andere personeelsleden immuniteit van rechtsvervolging voor wat zij in hun officiële hoedanigheid hebben gedaan en genieten zij onschendbaarheid wat hun officiële papieren en documenten betreft.”¹⁰ Verder wordt gepreciseerd: “Het archief van het ESM en alle documenten die aan het ESM toebehoren of die het onder zich heeft, zijn onschendbaar.” En: “De terreinen van het ESM zijn onschendbaar.”¹¹ “De leden of voormalige leden van de Raad van gouverneurs en van de Raad van bewind en alle andere personen die werkzaamheden voor of in verband met het ESM verrichten of hebben verricht, zijn gehouden inlichtingen die naar hun aard onder de geheimhoudingsplicht vallen, niet openbaar te maken. Ook na beëindiging van hun taken mogen zij geen onder het beroepsgeheim vallende inlichtingen openbaar maken.”¹²

Op die manier creëert men een structuur die boven elke wet en boven elke volkssoevereiniteit is verheven. Ze moet haar wil opleggen aan de landen met liefst geen enkele mogelijkheid voor deze landen om erop terug te komen en die procedures in vraag te stellen. We staan hier werkelijk voor een dictatuur, al wil ze dit niet met zoveel woorden gezegd krijgen. Op zijn blog besluit Patrick le Hyaric, directeur van de Franse krant *l'Humanité*, europarlementslid en ondervoorzitter van de parlementaire fractie van Europees Unitair Links/Noords Groen Links (GUE/NGL): “Geen enkele leider van het ESM zal zijn legitimiteit dus ontleen aan verkiezingen door het volk. Beslissingen van het ESM zal men nemen, ver verwijderd van het volk, dikwijls in het grootste geheim. Een nieuwe zware klap voor de democratie.”¹³

3. Is de euro-obligatie een nieuwe Europese obligatie?

Het is niet denkbeeldig dat dit mechanisme niet bepaald het voordeel heeft speculanten en financiers te overtuigen. Zo stelt George Soros, de bekende speculant die wel beweert dat hij vandaag op pensioen is: “Als

10 Verdrag tot instelling van het Europees stabiliteitsmechanisme, artikel 35, paragraaf 1, p. 48. <http://www.european-council.europa.eu/media/582895/10-tesm2.nl12.pdf>.

11 Verdrag tot instelling van het Europees stabiliteitsmechanisme, op.cit., p. 46-47.

12 Verdrag tot instelling van het Europees stabiliteitsmechanisme, op.cit., p. 48.

13 Patrick le Hyaric, “Mécanisme européen de stabilité : la purge sociale en préparation”, 15 februari 2012. <http://patricklehyaric.net/2012/02/15/mecanisme-europeen-de-stabilite-la-purge-sociale-en-preparation/>.

ik zou moeten investeren, zou ik vandaag gokken tegen de euro."¹⁴ Deze investeerder van Hongaarse afkomst stipt twee belangrijke problemen aan: de redenering die ten grondslag ligt aan de beslissingen over de toekomst van Europa, blijft fundamenteel nationaal en dit geldt in het bijzonder voor de logica, gedictieerd door de machtigste staat, Duitsland. De *firewall* die de Europese instellingen installeren, blijft te licht en is niet in staat te reageren op het moment dat een land, dat meer gewicht in de schaal legt dan Griekenland of Portugal, in gebreke blijft.

Daarom is hij voorstander van de uitgifte van euro-obligaties. Hij licht zijn standpunt toe: "Europa heeft euro-obligaties nodig. De invoering van de euro was bedoeld om de convergentie te versterken; in werkelijkheid creëerde de euro divergentie, met sterk uiteenlopende niveaus van schulden en competitiviteit, die de lidstaten uiteendreven. Als landen met een zware schuldenlast zware risicopremies moeten betalen, wordt hun schuld onhoudbaar. En dat is wat nu gebeurt.

De oplossing ligt voor de hand: deficitaire landen moeten de toelating krijgen het leeuwendeel van hun schuld te herfinancieren onder dezelfde voorwaarden als de landen met een overschot. De beste manier om dit te bereiken is het toestaan van de uitgifte van euro-obligaties waarvoor alle lidstaten gezamenlijk borg staan."¹⁵

Zelfs de Commissie komt beetje bij beetje tot een gelijkaardig idee. Ze stelde een *Groenboek* op over de kwestie.¹⁶ Een dergelijk document heeft hoegenaamd geen beslissingskracht. De bedoeling van zo'n groenboek is een discussie aan te zwengelen. Het licht trouwens drie mogelijke opties toe voor dergelijke euro-obligaties. De Commissie noemt dit "stabiliteitsobligaties", omdat deze in elk geval duidelijk tot doel hebben die landen te steunen die zich op de markten nog alleen aan buitensporig hoge rentetarieven kunnen bevoorraden.

Optie nr. 1 is een globale oplossing die erin bestaat alle nationale emissies van de landen binnen de eurozone volledig te vervangen door de uitgifte van stabiliteitsobligaties, dus een globaal systeem van Europese obligaties. In de 2^e benadering vervangen de Europese leningen (via het systeem van stabiliteitsobligaties) slechts een beperkt deel van de nationale overheidsschuld. Dat zou bijvoorbeeld de 60 % kunnen

14 *Le Monde*, 18 april 2012.

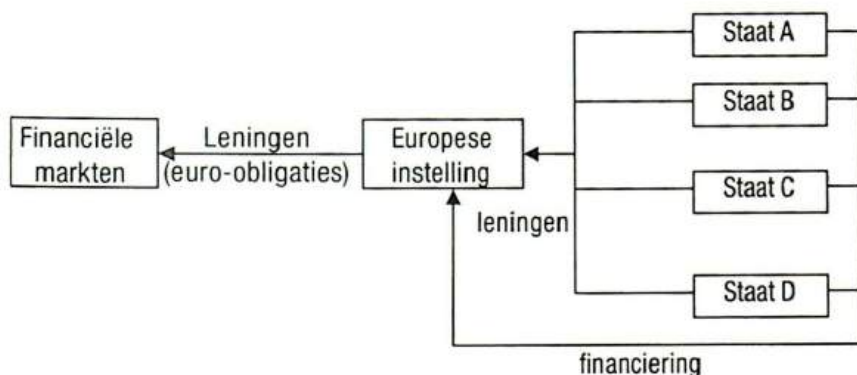
15 George Soros, "Hoe de eurocrisis oplossen?", (How to resolve the Euro Crisis?, *The Project Syndicate*, 15 augustus 2011. <http://www.project-syndicate.org/commentary/how-to-resolve-the-euro-crisis>).

16 Europese Commissie, *Groenboek over de haalbaarheid van de invoering van stabiliteitsobligaties*, Brussel, 23 november 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0818:FIN:NL:PDF>

zijn, die men aanvaardde in het kader van de regels van het Verdrag inzake stabiliteit, coördinatie en bestuur. De rest, het surplus, zou elk land financieren zoals vandaag, aan de gangbare marktvoorwaarden. Een 3^e optie, ten slotte, komt neer op een uitbreiding van de huidige maatregelen van het ESM. Daarbij zouden de leden van de eurozone wel hogere garanties moeten bieden. En regeringen die niet onmiddellijk onder vuur liggen, moeten ook van deze mogelijkheid gebruik kunnen maken.

Laat ons ter illustratie van deze verschillende opties (behalve de laatste die niet meer is dan een uitbreiding van het ESM) opnieuw gebruik maken van een paar grafieken en schema's. Het makkelijkste is om te beginnen met de eerste benadering van een globale vervanging door euro-obligaties. In dat geval zouden we terecht komen in de situatie, voorgesteld in schema 3.

Schema 3. Situatie met overheidsleningen via euro-obligaties

De lidstaten moeten een nieuwe financiële maatschappij oprichten, die ze van het nodige kapitaal voorzien. Geld lenen zouden ze dan nog alleen en uitsluitend bij deze maatschappij doen. Deze instelling kan zelf de fondsen, nodig voor deze leningen, op de financiële markten gaan halen. Dit zou een betrouwbare maatschappij zijn, omdat de best genoteerde landen er garant voor staan. Daardoor zou ze ook van de hoogste noteringen kunnen genieten en zou ze zich kunnen bevoorraden aan redelijk lage rentetarieven. Daarvan kunnen dan op hun beurt ook de regeringen in moeilijkheden genieten.

De ploeg van Angela Merkel verzet zich echter hardnekkig tegen deze oplossing. Ze vinden dat deze optie neerkomt op een blanco cheque voor staten met een lakse begrotingsdiscipline. Merkel is ervan over-

tuigd dat die landen dan rustig verder kunnen gaan met opstellen van zwaar deficitaire begrotingen. Ze kunnen rustig een steeds grotere overheidsschuld opstapelen zonder de minste verplichting om die aan te zuiveren, omdat de opgelegde rentetarieven toch aan de lage kant blijven. Daar komt nog bij dat het rentetarief van Duitsland zelf onophoudelijk daalt (zie grafiek 2). In maart 2012 stond het op 1,83 %. De begrotingskost van de intrestlasten voor de federale regering bedraagt 2,97 %.¹⁷ Als Duitsland zou moeten lenen via euro-obligaties, is de kans groot dat die rentetarieven zouden stijgen en wellicht zouden oplopen tot rond de 4 %. Het land zou ongetwijfeld jaarlijks 20 miljard euro meer moeten besteden (of misschien nog meer) aan de betaling van zijn intresten.

Twee onderzoekers van de denktank Bruegel¹⁸, Jakob von Weizsäcker en Jacques Delpla, stelden daarom in mei 2010 een alternatieve versie voor.¹⁹ De euro-obligaties zouden nog alleen betrekking hebben op het "aanvaardbare" deel van de overheidsschulden, concreet het deel onder de 60 % van het bbp. Met andere woorden het percentage van de staatsschuld, dat de regels van het stabiliteits- en groeipact toelaten. Dat noemen ze de *blue bonds*, blauwe obligaties. Alles wat boven die 60 %-drempel uitstijgt, zouden de staten moeten financieren aan de huidige voorwaarden, via de markt. Dat noemen ze de *red bonds*, rode obligaties.

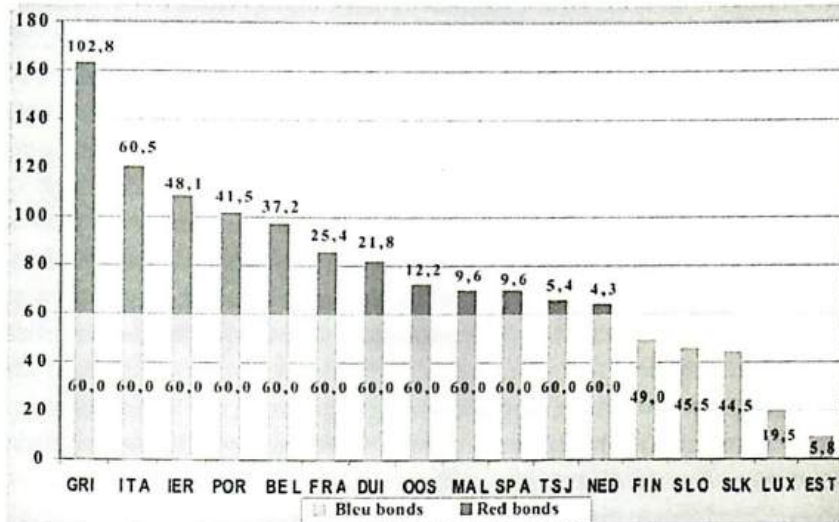
Wat dit concreet zou betekenen, hebben we gereconstrueerd in volgend overzicht van de situatie van de overheidsschuld voor de landen van de eurozone. (Zie grafiek 3.)

17 Het bedrag van de gebudgetteerde intresten in 2011 overeenkomstig de overheidsschuld voor datzelfde jaar.

18 Een denktank is een selecte groep van figuren (zalenlui, bedrijfsleiders, bestuurders, hoge functionarissen, invloedrijke journalisten, bepaalde academici...) die samenkomen om te discussiëren over maatschappelijke vraagstukken, over het algemeen goed afgeschermd van de burgers. Bruegel is een gezamenlijk initiatief van een aantal multinationals die actief zijn in Europa, zoals Daimler, GDF-Suez, Novartis, Solvay, Renault, Goldman-Sachs, en 19 lidstaten van de Unie: <http://www.bruegel.org/about/members/>. De voorzitter van deze denktank is Jean-Claude Trichet, de ex-voorzitter van de ECB. Van 2003 tot midden 2008 bekleedde Mario Monti deze post, oud eurocommissaris en momenteel eerste minister van Italië.

19 Jacques Delpla en Jakob von Weizsäcker, "The Blue Bond Proposal", *Bruegel Policy Brief*, mei 2010. <http://www.bruegel.org/download/parent/403-the-blue-bond-proposal/file/885-the-blue-bond-proposal-english/>. En Jacques Delpla en Jakob von Weizsäcker, "Eurobonds: The Blue Bond Concept and its Implications", *Bruegel Policy Contribution*, maart 2011. <http://www.bruegel.org/download/parent/509-eurobonds-the-blue-bond-concept-and-its-implications/file/1370-eurobonds-the-blue-bond-concept-and-its-implications/>.

Grafiek 3. Situat ie van de overheidsschuld van de landen van de eurozone in 2011 (in % van het bbp)

Bron: Berekeningen op basis van het databestand AMECO: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm?CFID=1693359&CFTOKEN=6fcc0067b30521b7-80FBBD00-BC80-3030-39CC1124EEBD668B&jsessi onid=24065e99f26533524e7f.

Opm.: Voor de aanduiding van de landen noteerden we telkens de eerste drie letters van de naam van elk land, behalve voor Slowakije, waar we SLK gebruikten, om het onderscheid te maken met Slovenië (omdat die twee landen met dezelfde drie letters beginnen).

Het voordeel van deze methode is volgens de auteurs dat het genoegdoening geeft aan de regeringen met de strengste begrotingsdiscipline. De euro-obligaties zouden moeten genieten van de beste noteringen, omdat men zou financieren wat is toegestaan door de Europese regels. En de staten zouden nog maar alleen moeten aankloppen bij de markten aan hun opgelegde voorwaarden voor het gedeelte, dat hier boven uitstijgt (de red bonds).

Deze oplossing kreeg de instemming van de europarlementsfractie van de Europese Socialistische Partij (ESP). Op hun website geeft de groep zijn argumenten voor deze optie: "Aan de lidstaten zou de uitgifte toegestaan moeten zijn van soevereine obligaties, met de steun van de Europese Unie, tot 60 % van hun bbp. Dit betekent dat landen voor hun eigen financiering kunnen instaan tegen redelijke rentetarieven, op zijn minst voor een deel van hun schuld. Boven een bepaalde drempel zouden de meeste landen hun eigen individuele rentevoet betalen, zonder waarborg door de Europese Unie. Euro-obligaties zouden dan werken als een

stimulans om de schuld onder de overeengekomen drempel te houden. Ze zouden landen helpen om de belangrijkste economische sectoren te financieren.”²⁰ Ook de Franse presidentskandidaat, François Hollande, neemt deze optie over. Het is een van de meest duidelijke ordewoorden, waarmee hij zijn landgenoten tracht te overtuigen voor hem te stemmen.

George Soros is daarentegen heel wat sceptischer. Hij vindt dat deze optie niet ver genoeg gaat. Hij verdedigt de uitgifte van alle nieuwe leningen onder de vorm van euro-obligaties. En als je nog eens aandachtig naar de cijfers in grafiek 3 kijkt, kan je niet anders dan hem gelijk geven. Griekenland zou immers nog steeds 100 % van de schuld overeenkomstig zijn bbp of 220 miljard euro moeten financieren tegen de rentevoet van de markt, die in februari 2012 opliep tot 29,24 % voor overheidsobligaties met een looptijd van 10 jaar.²¹ Hoe is het land daartoe in staat? Zelfs als die bedragen minder hoog liggen, dan nog blijven de problemen hoogstwaarschijnlijk onoverkomelijk voor Italië, Portugal en zelfs voor België, Frankrijk en Spanje, die momenteel hun overheidsschuld aan een duizelingwekkend tempo zien stijgen. We gaan sowieso terug naar af.

Er is ten slotte nog een knelpunt. Alle bestuurders, auteurs of financiers dringen absoluut aan op voorwaarden, ongeacht voor welke optie ze kiezen. Ook al is hij voorstander van meer generositeit en solidariteit in Europa, toch stelt George Soros duidelijk dat veel meer respect voor de regels nodig is: “Vanuit mijn standpunt zouden de nieuwe emissies uitsluitend moeten gebeuren onder de vorm van euro-obligaties, tot aan een drempel die de Raad bepaalt. Hoe groter het volume van de beoogde uitgifte van euro-obligaties door een land, des te stringenter moeten de voorwaarden zijn, die de Raad oplegt.”²²

Ook Martine Aubry, voorzitter van de Franse Socialistische Partij, dringt aan om een groot fonds met het statuut van een bank op te richten voor massale leningen aan landen die dreigen ten onder te gaan. Maar anderzijds voegt ze daaraan toe: “Ik zou nooit concessies doen aan het einddoel van een staat waar niets op aan te merken valt inzake het beheer van zijn overheidsfinanciën.”²³

20 ESP, “Een reddingsplan voor de eurozone” (website Engelse versie): <http://www.pes.org/en/politicalinitiative/economy/rescue-plan-for-eurozone>.

21 Dit is natuurlijk een theoretische rente omdat Griekenland vandaag geen beroep doet op de financiële markten; het land financiert zich met de steun die door de Europese Unie werd toegezegd.

22 George Soros, op.cit.

23 Martine Aubry, *Pour sortir de la crise (Om uit de crisis te raken)*, *Le Cercle des Echos*, 13 september 2011. <http://lecercle.lesechos.fr/economie-societe/politique-eco-conjoncture/politique-economique/221137568/sortir-crise>.

Alleen, we weten maar al te goed wat dit inhoudt: meer bezuinigen, meer gespreid in de tijd, maar uiteindelijk hoe dan ook betaald door de werknemers en de mensen die recht hebben op een uitkering. En dit punt is wat al deze voorstellen onderscheidt van het voorstel van het Europees Verbond van Vakverenigingen (EVV). Ook het EVV schuift de optie naar voren van “de uitgifte van een gemeenschappelijke euro-obligatie”. Hun uitleg: “Door de uitgifte van een gemeenschappelijke obligatie kunnen de lidstaten gezamenlijk het hoofd bieden aan – en elkaar wederzijds ondersteunen – tegen het destructieve en irrationele kuddegedrag van de financiële markten.” Langs de andere kant zou de euro-obligatie “niet alleen gebruikt moeten worden voor het bestrijden van financiële speculatie, maar ook om de economische heropleving als dusdanig te verzekeren”. Een uitleg die op zich al in contrast staat met de bedoeling van de Europese autoriteiten. Maar vooral: “Welke voorwaarden men ook wil verbinden aan de euro-obligatie, deze moeten een uitgesproken sociale dimensie hebben en elke vorm van loonsvermindering en blokkering van deflatoire lonen vermijden.”²⁴

Volledig akkoord. Maar is de euro-obligatie dan eigenlijk wel de beste oplossing? Per slot van rekening zijn het nog altijd de financiële markten die de kostprijs van een lening zullen bepalen en mogelijks extreem zware facturen zullen presenteren. Zouden we geen andere mogelijkheden moeten bekijken?

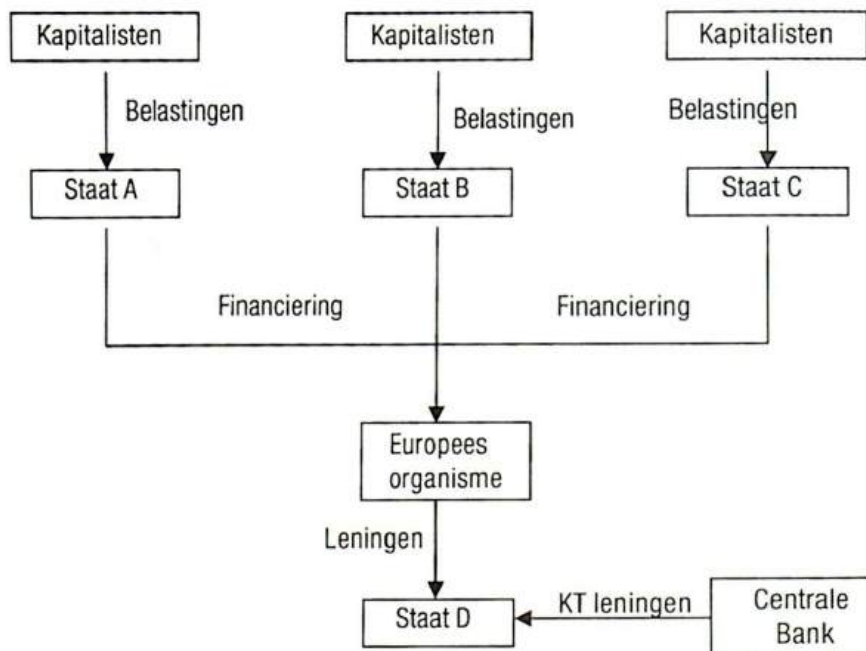
4. Moeten we ons wel onderwerpen aan de dictaten van de financiële markten?

We kunnen niet ontkennen dat de optie voor de euro-obligatie beter is dan de huidige toestand. Nu moet elk land zelf maar zien hoe het zich financiert, soms tegen waanzinnige rentetarieven. Het is zelfs een betere optie dan het systeem dat Europa via het EFSF of het ESM creëerde. Maar het is verre van optimaal. De euro-obligatie sluit op geen enkele manier bijzonder onrechtvaardige toestanden uit, die ons trouwens regelrecht terugvoeren naar de jaren 1930. Ook toen waren het de gewone werkende mensen en zij die van een uitkering leefden, die moesten betalen voor een crisis die zij helemaal niet veroorzaakt hadden.

²⁴ EVV, Resolutie van het Uitvoerend Comité, *De economische crisis: nieuwe financieringsbronnen*, 9-10 maart 2010. <http://www.etuc.org/a/7053..>

Als we dan toch aan een alternatief moeten denken, hebben wij het volgende voor ogen (zie schema 4.)

Schema 4. Voorstel voor een alternatieve financiering (zonder langs de financiële markten langs te gaan)

Ten eerste, het moeten de meest gefortuneerde kapitalisten zijn, die voor het grootste deel zouden moeten bijdragen aan de herfinanciering van de deficitaire landen. Die kapitalisten die zich de afgelopen dertig jaar soms op schaamteloze manier verrijkt hebben. En zeg niet dat daar niet genoeg geld voor is! Crédit Suisse analyseerde het vermogen van de huishoudens wereldwijd. Uit haar schattingen kunnen we afleiden dat het 1 % rijksten in Europa beschikt over een totaal gecumuleerd kapitaal van 25.000 miljard euro (of meer dan het dubbele van het totale bbp van de Europese Unie in 2011, dat op ongeveer 12.500 miljard ligt.) De 10 % rijksten bezitten samen bijna 50.000 miljard euro.²⁵

25 Crédit Suisse, *Global Wealth Report 2011*, oktober 2011. https://infocus.credit-suisse.com/data/_product_documents/_shop/323525/2011_global_wealth_report.pdf. De totale wereldrijkdom wordt geschat op 231.000 miljard dollar in 2011 (p. 6). Europa neemt hiervan 34 % voor zijn rekening (p. 8). Gemiddeld is dit 44 % voor het een procent rijksten en 84 % voor de 10 % rijksten. (p. 7). Hierbij hebben we een wisselkoers gehanteerd van 1 euro voor 1,34 dollar.

Om het eenvoudig te houden, laat ons veronderstellen dat we voor het 1 % rijksten 2 % belasting heffen op hun bezittingen en voor de rest van de 10 % rijksten 1% belasting. Op die manier zouden we zo'n goede 500 miljard krijgen van het 1 % rijksten en nog 235 miljard van de rest. Genoeg om alle systemen van ESM en EFSF ter wereld te financieren, in plaats van het geld te gaan zoeken in de zakken van diegenen die niets of zo goed als niets bezitten.

Tweede probleem: de rijkste landen zijn ook de landen waar de mensen wonen, die de grootste persoonlijke vermogens hebben gecumuleerd. Ga er de lijst maar op na die *Forbes* elk jaar publiceert. Er zijn maar drie Grieken met een fortuin geschat op meer dan een miljard dollar, voor een totale som van 7,9 miljard. Ook in Portugal zijn er maar drie, met een vergelijkbare totale som. De Duitsers zijn met 55, waaronder de familie Albrecht die Aldi controleert. Op haar eentje bezit die al meer dan 43 miljard of vijf maal meer dan de Griekse of Portugese miljardairs. Er zijn 15 Fransen. Onder hen Bernard Arnaud, de patroon van de groep van LVMH – luxeproducten. Hij heeft een persoonlijk vermogen van 41 miljard. Of de dikke vriendin van Nicolas Sarkozy, Lilliane Bettencourt, die 24 miljard bezit.²⁶

Er is dus ook een solidariteitsmechanisme nodig waardoor het kapitaal, vergaard op de rug van het vermogen van de meest bevoorrechte landen, ook ten goede kan komen aan de minst ontwikkelde landen. In ons schema stellen we die voor door "Staat D". In de eerste drie landen, A, B en C, zijn er kapitaalbezitters die kunnen bijdragen aan de sanering van hun nationale overheidsfinanciën. Maar in het laatste geval, van Staat D, is dat niet het geval. Wij stellen dus een procedé voor, dat kan instaan voor een transfer naar deze landen die in feite het meest nood hebben aan geld. Zoals meerdere mensen die in dit debat zijn tussengekomen benadrukken, moeten deze fondsen dienen voor concrete plannen voor economische relance, voor investeringen in economische activiteiten en dit bij voorkeur via overheidsinitiatieven die de meeste garanties bieden op tewerkstelling en goede sociale voorwaarden. Dit kan in de toekomst de overheidsfinanciën van de verschillende landen financieren in plaats van dat iedereen iedereen zit te beconcurreren.

Het voordeel van dit systeem is dat het vermijdt dat we afhankelijk zijn van de financiële markten en van de voorwaarden die zij opleggen. Staten die nu problemen ondervinden, kunnen daarbij genieten

26 In het klasement van *Forbes* zitten geen Hongaren, Litouwers, Letlanders, Estlanders, Slowaken of Slovenen, noch Maltezen.

van uiterst lage tarieven die hun financiën niet nodeloos zwaar belasten. Het zou ook een oplossing zijn met solidariteit als fundament. Maar laat ons niet met oogkleppen lopen. Het zal niet eenvoudig zijn om dit uit te werken. Het kapitalisme moedigt immers precies de omgekeerde opties aan: de oorlog van iedereen tegen iedereen, het gevecht om voor zichzelf de beste voorwaarden te bekomen ten nadele van zijn burens ... Kortom, wat we hier voorstellen komt eigenlijk neer op een verandering van het systeem.

Maar er is al een mogelijkheid tot verzet tegen wat nu gebeurt: we kunnen nee zeggen tegen de twee bestaande verdragen. We kunnen weigeren die te ratificeren, zowel het verdrag over het financiële stabiliteitsmechanisme als dat over het mechanisme voor stabiliteit, coördinatie en bestuur, dat de bezuinigingen concretiseert die de steun krijsende landen moeten doorvoeren. We moeten de lopende schuld voor de staten die nu het zwaarst getroffen zijn, heronderhandelen. Het CADTM (Comité voor de Annulatie van de Schuld van de Derde Wereld) stelt voor om de kredieten die de kwalificatie "onredelijk en ongerechtvaardigd" meekrijgen, serieus in vraag te stellen. Geen sinecure echter om de ene of de andere concrete lening als werkelijk ondraaglijk aan de kaak te stellen. Temeer omdat diegenen die de waardepapieren in handen hebben, niet noodzakelijk dezelfde zijn als diegenen die de lening aangingen. De eis dat men de schuldvorderingen van de banken zou heronderhandelen naar een intrestvoet van nul, zoals voorgesteld door Michel Rocard en Philippe Larrouturou, verdient ongetwijfeld de voorkeur. Dat zou de intrestlasten die de landen moeten betalen, al sterk verminderen.

De hele banksector nationaliseren en laten functioneren volgens een compleet andere logica dan deze van rendabiliteit en competitiviteit, zou een andere centrale oplossing zijn. Op die manier zouden er waarborgen kunnen komen voor het spaargeld van de depositohouders. Zonder te moeten beantwoorden aan vereisten van maximale winst, kan de bank functioneren ten dienste van de behoeften van de reële economie en van de gezinnen. Zo'n banksysteem zou, als het nodig is, voor de nodige fondsen kunnen zorgen waarmee de overheid, zelfs in een crisisperiode, correct kan functioneren en haar sociale missie en verantwoordelijkheid voor het milieu naar behoren kan nakomen.

In die omstandigheden moeten we wel een aantal controlemechanismen invoeren voor vakbonden en burgers, zodat die financieringsmaatschappijen effectief hun rol vervullen volgens vooraf omljnde taken. En doen ze dat niet, moeten die controleorganen over een

vetorecht beschikken om te beletten dat de financiële operaties afwijken van de opdracht.

We willen ten slotte preciseren dat heel deze discussie te maken heeft met de financiering van de staten en de terugbetaling van hun overheidsschuld. De oplossingen en voorstellen die we hier naar voren schuiven, kunnen op zijn best de bittere pil wat vergulden en de allerrijksten dwingen meer bij te dragen aan het temperen van de negatieve gevolgen van een beleid, dat dertig jaar lang volledig in hun voordeel was. Ze bieden hoe dan ook geen oplossing voor de crisis. Het kan op geen enkele manier de dramatische gevolgen van die crisis uit de wereld helpen. Daarvoor moet iets anders gebeuren. Zoals Samir Amin het in zijn recente geschriften aangeeft: daarvoor moeten we uit het kapitalistisch systeem stappen. En op korte termijn hebben we daarvoor een beleid nodig, gericht op de uitbreiding van de openbare dienstverlening, wat ook geld kost. Dat is wat John Maynard Keynes in zijn tijd al suggereerde en wat de meest consequente aanhangers van de leer van Keynes vandaag uitdrukkelijk vragen, zoals de winnaars van de Nobelprijs voor economie, Stiglitz et Krugman²⁷.

5. Conclusies

Sommigen zien in de uitgifte van euro-obligaties een redding brengende maatregel. Hierdoor zou de eurozone uit de modder raken van crisis waarin ze nu al drie jaar vastloopt. Dat is wat de toen nog in functie zijnde Franse president, Nicolas Sarkozy, de afgelopen maanden meermaals heeft herhaald: "Er is geen gevaar meer voor een implosie van de euro."²⁸

Dit debat over de financiering van de landen in moeilijkheden is in feite maar een klein deel van de huidige economische crisis. Het gaat alleen maar over het verzekeren van de liquiditeiten in de bankwereld. Het gaat niet over het macro-economisch evenwicht. Om hieraan echt iets te doen, onderneemt men momenteel niets, behalve dan het opleggen van nieuwe sancties. Europa lijdt onder een ontstellend gebrek aan solidariteit, benadrukte ook George Soros.

27 Het schijnt dat Elio Di Rupo Paul Krugman als zijn ideologische mentor beschouwt. Maar het is heel moeilijk om in de Belgische regeringsakkoorden ook maar een greintje terug te vinden van de invloed van deze Amerikaanse econoom.

28 *Les Echos*, 20 april 2012.

Dat soort samenwerking zou pas echt mogelijk zijn als de rijken van de meest vooruitgeschoven landen betalen voor de armen van de achterblijvende landen. Daarvoor bestaan geen voorstellen, noch van Soros, noch van de verschillende Europese socialistische partijen (om maar te zwijgen van de andere traditionele politieke formaties). We zijn dus goed op weg naar het omgekeerde van de pronostiek van Sarkozy: het uiteenspatten van de eurozone.

Henri Houben is doctor in de economie, specialist van de automobielsector en auteur van *La crise de trente ans : La fin du capitalisme ?*, Aden, 2011. Hij werkt als onderzoeker bij GRESEA en het Instituut voor Marxistische Studies.

Bijlage 1. De waarderingen voor de Europese landen door Standard & Poor's in april 2012, vergeleken met de verhouding van de overheidsschuld ten opzichte van het bbp en met de rentetarieven voor overheidsobligaties met een looptijd van 10 jaar eind 2011 (in %).

	S&P	Overheidsschuld/ bbp	Rentetarief
België	AA	97,2	4,35
Bulgarije	BBB	17,5	5,23
Tsjechië	AA	39,9	3,70
Denemarken	AAA	44,1	1,86
Duitsland	AAA	81,7	1,93
Estland	AA-	5,8	NR*
Ierland	BBB+	108,1	8,70
Griekenland	CCC	162,8	21,14
Spanje	BBB+	69,6	5,53
Frankrijk	AA+	85,4	3,16
Italië	BBB+	120,5	6,81
Cyprus	BB+	64,9	7,00
Letland	BB+	44,8	5,93
Litouwen	BBB	37,7	5,75
Luxemburg	AAA	19,5	2,27
Hongarije	BB+	75,9	8,97
Malta	A-	69,6	4,43
Nederland	AAA	64,2	2,38
Oostenrijk	AA+	72,2	3,10
Polen	A	56,7	5,84
Portugal	BB	101,6	13,08
Roemenië	BB+	34,0	7,39
Slovenië	A+	45,5	6,90

Slowakije	A	44,5	5,21
Finland	AAA	49,1	2,52
Zweden	AAA	36,3	1,68
Groot-Brittannië	AAA	84,0	2,12
Verenigde Staten	AA+	101,0	1,97
Japan	AA-	206,2	1,01

Bronnen: Standard & Poor's, *Sovereigns Rating List*, <http://www.standardandpoors.com/ratings/sovereigns/ratings-list/en/eu/?subSectorCode=39§orId=1221186707758&subSectorId=1221187348494>; AMECO database over de verhouding overheidsschuld / bbp, ECB, *Harmonised long-term interest rates for convergence assessment purposes*, <http://www.ecb.int/stats/money/long/html/index.en.html>.

Opm.: * NR = niet relevant; Estland geeft zulke obligaties niet uit. Het principe van de ratings werkt van triple A naar een enkele C; het +-teken wil zeggen dat er een positieve trend is en het minteken duidt op een negatieve evolutie.

Bijlage 2. Bijdrage of financiële waarborg verstrekt door elk land uit de eurozone in het EFSF en het ESM, in bedragen (in miljard euro) en in aandeel (in %).

	EFSF		ESM	
	Bedrag	in %	Bedrag	in %
België	27,0	3,5	24,3	3,5
Duitsland	211,0	27,1	190,0	27,1
Estland	2,0	0,3	1,3	0,2
Ierland	12,4	1,6	11,1	1,6
Griekenland	21,9	2,8	19,7	2,8
Spanje	92,5	11,9	83,3	11,9
Frankrijk	158,5	20,3	142,7	20,4
Italië	139,3	17,9	125,4	17,9
Cyprus	1,5	0,2	1,4	0,2
Luxemburg	1,9	0,2	1,8	0,3
Malta	0,7	0,1	0,5	0,1
Nederland	44,4	5,7	40,0	5,7
Oostenrijk	21,6	2,8	19,5	2,8
Portugal	19,5	2,5	17,6	2,5
Slovenië	3,7	0,5	3,0	0,4
Slowakije	7,7	1,0	5,8	0,8
Finland	14,0	1,8	12,6	1,8
Totaal zone	779,8	100,0	700,0	100,0

De Arabische revoluties – een jaar later

De verkiezingsoverwinning van de politieke Islam in Egypte en Tunesië

De verkiezingsoverwinning van de Moslimbroeders en de salafisten in Egypte (januari 2012) was nauwelijks een verrassing. De kapitalistische mondialisering heeft de levensomstandigheden van de bevolking verslechterd, wat leidde tot een opmerkelijke toename van de zogenoemde "informele" activiteiten. In Egypte voorziet meer dan de helft van de bevolking (volgens de statistieken 60 %) op die manier in haar levensonderhoud. De Moslimbroeders zijn zeer goed geplaatst om van deze verslechtering te profiteren en ze tot in het oneindige te reproduceren. Hun eenvoudige ideologie legitimeert deze primitieve markteconomie – ook bazaarconomie genoemd. De Golfstaten stellen hen fabelachtige financiële middelen ter beschikking, die ze kunnen omzetten in doeltreffende actiemiddelen: financiële voorschotten voor de informele economie, liefdadigheid en bijstand (gezondheidscentra en andere).

Dat is de manier waarop de Broeders zich in de reële maatschappij inplanten en haar van hen afhankelijk maken. Dat zou een stuk moeilijker zijn geweest als het niet zo perfect had ingespeeld op de doelstellingen van de Golfstaten, Washington en Israël. Deze drie intieme bondgenoten delen dezelfde bekommernis: het herstel van Egypte doen mislukken. Want een sterk Egypte, een Egypte dat zich heeft opgericht uit de ellende, zou het einde betekenen van de drievoudige overheersing van de Golfstaten (de onderwerping aan het discours van islamisering van de maatschappij), van de VS (een in ellende weggezonden Egypte onder leiding van een compradoreburgerij) en van Israël (een machteloos Egypte dat laat begaan in Palestina).

De geplande mislukking van de "Egyptische revolutie" zou bijgevolg een garantie zijn voor de continuïteit van het systeem dat Sadat had ingesteld en dat berust op het bondgenootschap tussen de legerleiding en de politieke islam. Toch kan een herziening van de verdeling van de voordelen van dit bondgenootschap in het voordeel van de Broeders moeilijker lijken dan gedacht.

De Grondwettelijke Vergadering die na de verkiezingen van oktober 2011 in Tunesië werd ingesteld, zal gedomineerd worden door een rechts blok, bestaande uit de islamitische partij Ennahda en talrijke reactionaire kaders die banden hadden met Ben Ali, nog steeds op post zijn en onder de naam *bourguibisten* in de "nieuwe partijen" zijn geïnfiltreerd! Beide fracties zweren onvoorwaardelijke trouw aan de "markteconomie" zoals ze vandaag bestaat, dat wil zeggen aan een afhankelijk en ondergeschikt kapitalistisch systeem. Frankrijk en de VS vragen niet beter: "Alles veranderen zodat er niets verandert."

En toch staan er twee belangrijke veranderingen op de agenda. Positief: een politieke maar geen sociale democratie (dat wil zeggen een "democratie met zwakke intensiteit") die afwijkende meningen zal tolereren, beter de "mensenrechten" zal respecteren en een einde zal maken aan de politierreur van het voormalige regime. Negatief: de vrouwenrechten zullen er hoogstwaarschijnlijk op achteruit gaan. Met andere woorden: een terugkeer naar het islamitisch gekleurd meerpartijen-*bourguibisme*. Het plan van de Westerse mogendheden, dat berust op het reactionaire blok van de compradoreburgerij, zal een einde maken aan deze overgang die sowieso "van korte duur" moest zijn (wat de beweging heeft aanvaard zonder de gevolgen in te schatten) opdat de sociale strijd geen tijd zou krijgen om zich te organiseren en de burgerij zichzelf exclusieve "legitimiteit" kon verlenen door "correcte" verkiezingen te organiseren. De Tunesische beweging betoonde maar weinig interesse voor het "economisch beleid" van het gevallen regime; ze concentreerde haar kritiek op de "corruptie" van de president en zijn familie. Vele, zelfs linkse opstandelingen, stelden de fundamentele orientaties van het ontwikkelingsmodel van Bourguiba en Ben Ali niet in vraag. De uitkomst was dus voorspelbaar.

Identieke oorzaken leiden soms tot identieke gevolgen. Wat zullen de volksmassa's in Egypte en Tunesië denken en doen als ze vaststellen dat hun sociale situatie onverbiddelijk blijft achteruitgaan? Als de werkloosheid en de precaire contracten blijven toenemen? Als ze ook nog krijgen af te rekenen met de gevolgen van de algemene crisis van de kapitalistische mondialisering? Het is nog te vroeg om hier een antwoord op te

geven. Maar je kunt niet blijven ontkennen dat enkel een snelle kristallisatie van radicaal links, die veel verder gaat dan de eis voor correcte verkiezingen, ervoor kan zorgen dat de strijd voor veranderingen die deze naam waardig zijn, snel weer wordt opgepakt. Radicaal links moet in staat zijn een democratiseringsstrategie voor de maatschappij uit te werken die veel verder gaat dan correcte verkiezingen. Ze moet deze democratisering verbinden met sociale vooruitgang. Dat betekent dat het huidige ontwikkelingsmodel moet worden opgegeven en radicaal links haar initiatieven verder moet uitdiepen door zich echt anti-imperialistisch en onafhankelijk van het buitenland op te stellen. Het zijn niet de imperialistische monopolies en hun internationale dienstknechten (de Wereldbank, het Internationaal Muntfonds, de Wereldhandelsorganisatie) die de landen uit het Zuiden een helpende hand zullen toesteken om uit het slop te geraken; alleen door zich te richten op nieuwe partners uit het Zuiden zal dit minder moeilijk worden.

Deze fundamentele kwesties beroeren geen enkele van de grote politieke actoren. Het lijkt wel alsof het uiteindelijke doel van “de revolutie” snelle verkiezingen was. Alsof de exclusieve bron van legitimiteit van de macht in de stemhokjes lag. Maar er is nog een andere legitimiteit, een superieure legitimiteit: de legitimiteit van de strijd. Deze twee vormen van legitimiteit zullen in de toekomst stevig met elkaar in aanvaring komen.

Zijn in Algerije hervormingen van binnenuit mogelijk?

Algerije en Egypte waren in de Arabische wereld de twee voortrekkers van het eerste “ontwaken van het Zuiden” in het tijdperk van de Bandungconferentie¹, van de niet-gebonden landen² en van het groeiende besef van de nationale postkoloniale identiteit. Dat ging gepaard met

- 1 De Bandungconferentie of Aziatisch-Afrikaanse Conferentie vond plaats van 18 tot 24 april 1955 in Bandung, Indonesië. Aziatische en Afrikaanse naties die kort ervoor onafhankelijk waren geworden, namen aan deze conferentie deel samen met leiders van enkele nationalistische organisaties. Zij werd georganiseerd door Egypte, Indonesië, Birma, Ceylon (Sri Lanka), India en Pakistan. (Wikipedia)
- 2 De Beweging van niet-gebonden landen kwam in september 1961 voor het eerst bij elkaar op de Conferentie van hoofden van staat of regering van ongebonden landen, onder impuls van Egypte, Joegoslavië, Indonesië en India, om de landen te verenigen die niet aansloten bij de twee grote bestaande blokken uit de Koude Oorlog, met name het Westen en het socialistische kamp. De conferentie borduurde voort op de besprekingen tijdens de Conferentie van Bandung, waarbij getracht werd de Afro-Aziatische relaties te verbeteren en men sprak zich uit tegen alle vormen van (neo-)kolonialisme en imperialisme. (Wikipedia)

belangrijke authentieke en progressieve economische en sociale verwezenlijkingen, die een mooie toekomst in het verschiep stelden. Beide landen zijn daarna vastgelopen om uiteindelijk terug te keren naar de stal van door het imperialisme gedomineerde landen en maatschappijen.

Het Algerijnse model bleek duidelijk duurzamer en dat kan verklaren waarom dit land beter in staat was zich te verzetten tegen de latere achteruitgang. Daardoor blijft de leidende klasse heterogeen en verdeeld: de enen koesteren nog nationale verzuchtingen, de anderen schikken zich in de onderwerping aan buitenlandse machten (en vaak zie je de twee tegenstrijdige kenmerken bij een en dezelfde persoon!). In Egypte daarentegen is de heersende klasse met Sadat en Moebarak volkomen verworden tot een compradoreburgerij zonder enige nationale verzuchting.

Er zijn twee belangrijke redenen voor dit verschil. De Algerijnse bevrijdingsoorlog heeft uiteraard een sociale en ideologische radicalisering teweeggebracht. In Egypte komt het nasserisme er daarentegen op het einde van de periode waarin, de door de revolutie van 1919 in het leven geroepen beweging een hoge vlucht neemt en in 1946 radicaliseert. De tweeslachtige staatsgreep van 1952 is dus een antwoord op de impasse waarin de beweging zich bevindt. Bovendien had de kolonisatie verwoestende klappen uitgedeeld aan de Algerijnse maatschappij. De maatschappij die ontstond na de herovering van de onafhankelijkheid, verschilde volkomen van die uit het prekoloniale tijdperk. Het was een volkse maatschappij geworden met een grote drang naar gelijkheid.

Dezelfde sterke verzuchting is nergens anders in de Arabische wereld terug te vinden, niet in de Maghreb en niet in de Mashrek.³ Het moderne Egypte daarentegen werd vanaf het begin (vanaf Mohamed Ali) opgebouwd door de aristocratie die geleidelijk evolueerde naar een "aristocratische burgerij" (of een "kapitalistische aristocratie"). Uit deze verschillen vloeit nog een ander belangrijk onderscheid voort over de toekomst van de politieke Islam. Zoals Hocine Belalloufi aantoonde in *La démocratie en Algérie: réforme ou révolution ?* (verschijnt binnenkort) werd de Algerijnse politieke Islam (de FIS), nadat hij zijn afschuwelijk gezicht had onthuld, volledig buiten spel gezet. Dit be-

3 De Maghreb is het noordwestelijke deel van Afrika, met name Marokko, Algerije, Tunesië, Mauritanië en Libië. De Mashrek is de regio van Arabische landen ten oosten van Egypte en ten noorden van het Arabisch schiereiland: Irak, Israël, Jordanië, Koeweit, Libanon en Syrië. (Wikipedia)

tekt zeker niet dat deze kwestie voorgoed tot het verleden behoort. Maar het verschil met de situatie in Egypte is groot. Daar hebben we te maken met een stevige band tussen de macht van de compradoreburgerij en de politieke islam van de Moslimbroederschap.

Al die verschillen tussen beide landen maken verschillende antwoorden op de huidige uitdagingen mogelijk. Algerije lijkt me beter geplaatst (of althans minder slecht geplaatst) om aan deze uitdagingen het hoofd te bieden, in elk geval op korte termijn. Economische, politieke en sociale hervormingen van binnenuit lijken mij in Algerije nog een kans te maken. Egypte daarentegen lijkt onherroepelijk te evolueren naar een verscherping van de tegenstelling tussen “de beweging” en het “antirevolutionaire” reactionaire blok.

Algerije en Egypte zijn treffende voorbeelden van maatschappijen die tot op vandaag niet bij machte zijn om het hoofd te bieden aan deze uitdagingen. Zij zijn in de Arabische wereld ook de twee kandidaten om opgenomen te worden in de rangen van “opkomende” naties. Halen ze het niet, dan zal dat grotendeels te wijten zijn aan de leidende klassen en de huidige machtssystemen. Maar ook de maatschappij, haar intellectuelen en de militanten in de strijdbewegingen hebben een belangrijke verantwoordelijkheid.

Is eenzelfde vreedzame democratische evolutie mogelijk in Marokko? Zolang het Marokkaanse volk aanhanger blijft van het archaïsche dogma dat de monarchie (van het goddelijke recht: *amir el moumini-ne*) niet scheidt van de natie, valt dit te betwijfelen. En dat is ongetwijfeld de reden waarom de Marokkanen niets begrijpen van de kwestie van de Westelijke Sahara: de trotse nomaden van de Sahara hebben een andere opvatting van de islam, die hun verbiedt te knielen voor iemand anders dan Allah, ook al is het een koning.

Het Syrische drama

Het regime van Bashar el Assad is nauwelijks beter dan een politiedictatuur die de onderwerping aan de eisen van het gemondialiseerde “liberalisme” escorteert. De opstand van het Syrische volk is dan ook volstrekt legitiem. Blijft nog de doelstelling van de drie bondgenoten: zowel de VS, Israël als Saoedi-Arabië willen de vernietiging van Syrië. Daarvoor mobiliseren ze de Moslimbroederschap en voorzien ze hen zelfs van wapens. Hun eventuele overwinning – met of zonder buitenlandse militaire interventie – zou het land doen ontploffen en de weg

vrijmaken voor de uitmoording van alawieten, druzen en christenen. Niet dat ze daarvan wakker liggen. De doelstelling van Washington en zijn partners is niet Syrië te bevrijden van zijn dictator, maar het land ten gronde te richten; zoals ze net zomin Irak wilden bevrijden van Saddam Hoessein maar enkel het land wilden vernietigen.

De enige democratische oplossing zou moeten lopen via ernstige hervormingen ten voordele van de democratische volkskrachten die weigeren zich door de Moslimbroederschap te laten inpalmen. Als het regime niet in staat blijkt dit te begrijpen, zal niets het verdere verloop van het drama naar zijn catastrofale einde tegenhouden. Wel grappig hoe de sultan van Qatar en de koning van Saoedi-Arabië zich nu opwerpen als kampioenen van de vooruitgang van de democratie (bij de anderen, wel te verstaan). Wat een klucht!

De wereldstrategie van het imperialisme en de democratische kwestie

In mijn boek⁴ heb ik willen aantonen dat de depolitisering van doorslaggevend belang is geweest voor de verschijning van de politieke islam. Deze depolitisering is zeker niet specifiek voor het Egypte van Nasser. Ze was schering en inslag in alle nationale volksexperimenten vanaf het eerste ontwakken van het Zuiden en zelfs in de historische socialistische maatschappijen nadat de eerste fase van de revolutionaire opflakking was uitgedoofd. De gemeenschappelijke noemer: de onderdrukking van de democratische praktijk (die ik niet beperk tot het organiseren van verkiezingen met meerdere partijen), dat wil zeggen de onderdrukking van afwijkende meningen en politieke stellingnames en de eventuele organisatie daarvan.

Om politisering mogelijk te maken is democratie noodzakelijk. En er is maar sprake van democratie wanneer de "tegenstanders" over vrijheid beschikken. In alle gevallen is de onderdrukking van de democratie, die dus aan de grondslag ligt van de depolitisering, verantwoordelijk voor de erop volgende catastrofe, of zich dat nu uit door een hang naar het verleden (religieus of ander), of door aansluiting te zoeken bij het "consumentisme" en het valse individualisme zoals voorgesteld door de Westerse media. Dat laatste was het geval voor de volkeren van Oost-Europa en de vroegere Sovjet-Unie en is overigens ook het geval

4 Samir Amin, *Le monde arabe dans la longue durée, le printemps arabe ?*, *Le temps des Cerises*, september 2011.

niet alleen bij de middenklassen (die eventueel kunnen profiteren van de ontwikkeling) maar ook bij de volksklassen; ze willen, bij gebrek aan alternatief, ernaar streven ook al is het maar een graantje van de ontwikkeling mee te pikken (uiteraard volstrekt begrijpelijk en legitiem).

In het geval van de islamaatschappijen neemt de depolitisering vooral de vorm aan van een (zichtbare) “terugkeer” naar de Islam. Dat de macht van de reactionaire politieke islam, de onderwerping aan het buitenland en de verpaupering worden uitgedrukt door een toename van de informele activiteiten, door de organisatie van de bazaareconomie dus, is niet specifiek voor Egypte. Dat is een feit in de meeste Arabische en moslimmaatschappijen, tot en met en ver voorbij Pakistan. Hetzelfde gebeurt in Iran. De triomf van deze bazaareconomie werd vanaf het begin gezien als het belangrijkste resultaat van de “khomeinistische revolutie”. De vertaling van de macht van de islam naar de bazaareconomie heeft Somalië op de rand van de afgrond gebracht en weggeveegd van de kaart.⁵

Wat moeten we ons voorstellen bij een machtsgreep van de politieke islam?

Van alle kanten worden we gerustgesteld, maar of ze nu juist of fout zijn, de sussende woorden getuigen van een ongelooflijke naïviteit. “Het was fataal, onze maatschappijen zijn van de islam doordrongen; wij hebben ervoor gekozen het te negeren; het werd ons opgedrongen”, zeggen de enen. Alsof het succes van de politieke islam niet te wijten zou zijn aan de depolitisering en de sociale afbraak die men verkiest te negeren. “Het is niet zo gevaarlijk; het succes is van voorbijgaande aard en het bankroet van de door de politieke islam uitgevoerde macht zal de opinies ertoe aanzetten er zich van los te maken”. Alsof de Broeders in kwestie plots gewonnen zijn voor het respect van de democratische principes! Washington doet in elk geval alsof het dit gelooft net zoals ook de door de heersende media gefabriceerde opinies en een groep Arabische “intellectuelen”, uit opportunisme of door gebrek aan inzicht.

Neen. De uitoefening van de macht door de reactionaire politieke islam is er om er te blijven gedurende... 50 jaar? En terwijl de politieke islam de samenlevingen die hij bestuurt elke dag dieper wegdukt in

5 Samir Amin, “Y a-t-il une solution aux problèmes de la somalie?”, Pambazuka News, 1 februari 2011, <http://www.pambazuka.org/fr/category/features/70591>.

onbetekenendheid op wereldschaal, zullen de “andere” hun opgang verderzetten. Aan het einde van deze “overgang” zullen de betrokken landen helemaal onderaan de wereldladder staan.

De kwestie van de democratische politisering vormt in de Arabische wereld en ook elders de centrale as van de uitdaging. Ons tijdperk is niet dat van de democratische vooruitgang maar integendeel dat van de achteruitgang van de democratie. De uiterste centralisatie van het monopoliekapitaal maakt de totale en onvoorwaardelijke onderwerping van elke politieke macht aan zijn bevelen mogelijk en eist die ook. De “presidentiële” macht – op het eerste gezicht uiterst geïndividualiseerd maar in werkelijkheid volkomen onderworpen aan de financiële plutocratie – is de vorm waaronder de vergane burgerlijke democratie wordt teniet gedaan (deze burgerlijke democratie die een tijdlang versterkt was door de verworvenheden van de werkers) en wordt vervangen door de democratische farce. En de embryo’s van de democratie in de periferieën, als ze al bestaan en gepaard gaan met nog grotere sociale achteruitgang dan in de centra van het systeem, verliezen hun geloofwaardigheid.

De achteruitgang van de democratie is synoniem met depolitisering. Want democratie betekent dat er krachten opduiken die niet alleen een “machtswissel” (zonder enige verandering!) voor ogen hebben maar ook in staat zijn een alternatief maatschappijproject te formuleren. Zodra de creatieve burger van het toneel is verdwenen, wordt hij opgevolgd door de gedepolitiseerde burger, die niet meer is dan een passieve toeschouwer van de politieke scène, een consument die gevormd is door het systeem en (onterecht) denkt dat hij een vrij individu is. Vooruitgaan op de weg van de democratisering van de maatschappij gaat hand in hand met de politieke bewustmaking van de volkeren. Maar waar moeten we beginnen? De beweging kan vertrekken vanuit beide polen. Niets kan de concrete analyse van de concrete situatie vervangen, niet in Algerije of in Egypte, net zo min als in Griekenland, in China, in Congo, in Bolivia, in Frankrijk of in Duitsland. Bij gebrek aan zichtbare vooruitgang in die richting zal de wereld terechtkomen – en eigenlijk bevindt de wereld zich daar al – in de chaotische draaikolk die wordt geassocieerd met een implosie van het systeem. Dan valt het ergste te vrezen.

30 januari 2012

Samir Amin is directeur van het Derde Wereldforum te Dakar en auteur van talrijke boeken waaronder het recente *Le monde arabe dans la longue durée, le printemps arabe ?*, Le temps des Cerises, september 2011.

Boek

Syriana: een andere stem over Syrië

Syriana. La conquête continue (Syriana, De verovering gaat door) van Bahar Kimyongür¹, is “met spoed geschreven” in het licht van het recente geweld in Syrië. Zijn boek wil vooral een tegengif zijn voor het heersende discours over Syrië in onze media. Dat is nodig. Zoals Michel Collon, – met de Libische tragedie nog vers in het geheugen – schrijft in het voorwoord: “Elke oorlog gaat gepaard met een desinformatieoorlog. Een mening wordt niet in 1-2-3 gevormd. Hoe vaak gaan we ons nog laten doen, misleiden, bedotten?”

Bahar Kimyongür plaatst de gebeurtenissen in Syrië in hun historische en regionale context. Hij doet dat in een heldere stijl, met de nodige aandacht voor de Europese en vooral Amerikaanse belangen en strategieën in de regio. Het zwart-witbeeld van de bloedige dictator Bashar Al-Assad, die zijn vreedzaam betogende volk vertrappelt, maakt plaats voor een complexe werkelijkheid. Missie geslaagd dus.

Syriana is ook een persoonlijk boek. Het is gekleurd door de specifieke Belgisch-Syrisch-Turkse familiegeschiedenis van de auteur – een geschiedenis die hij met de nodige humor in zijn betoog verweeft. Zijn familie is afkomstig uit de stad Antiochië, in de provincie Hatay, ooit een Syrische regio die in 1939 ingelijfd werd bij Turkije. De gespannen relatie tussen Syrië en Turkije loopt trouwens als een rode draad doorheen het verhaal.

Over de geschiedenis van die relatie, sinds de Koude Oorlog tot op de dag van vandaag, gaat het eerste hoofdstuk. Turkije is een pion van het Amerikaanse beleid in de regio. Buurland Syrië voert onder leiding

¹ Bahar Kimyongür, *Syriana. La conquête continue*, Investig'Action – Couleur livres, Brussel/Charleroi, 2011, 181 p. ISBN: 978-2-87003-590-0. Het is voorlopig alleen verkrijgbaar in het Frans.

van de Baathpartij een onafhankelijke economische en militaire koers. De schijnbare dooi in de Turks-Syrische relaties vanaf 2009 (afschaffing visumplicht, handel ter waarde van twee miljard dollar in 2010) belet Turkije niet om zich in 2011 op te werpen als bruggenhoofd van de buitenlandse pogingen om Syrië te destabiliseren. De provincie waarvan Kimyongürs familie afkomstig is, Hatay, speelt daarin een belangrijke rol. Ze herbergt de omstreden "vluchtelingenkampen" van waaruit volgens verschillende bronnen, Syrische rebellen met Turkse steun aanvallen organiseren op het Syrische grondgebied (Hoofdstuk 5).

De auteur maakt doorheen zijn boekje een zorgvuldig onderscheid tussen twee soorten Syrische oppositie. Enerzijds is er het vreedzame protest, democratisch en patriottisch van aard, als reactie op de toegenomen sociale ongelijkheid. Deze ongelijkheid is het resultaat van de economische liberaliseringspolitiek, die de regering sinds 2005 voert. Dit protest richt zich ook tegen het autoritarisme van het regime. Anderzijds is er de alliantie van religieuze extremisten en rijke zakenlui die onder één hoedje spelen met het buitenland. Deze bevat zeer gewelddadige elementen, wiens misdaden nooit vernoemd worden in onze media. De buitenwereld spiegelt ze het "islamitische kapitalisme" van de Turkse AKP-regering voor als model (Hoofdstuk 2). Dan toch liever het Syrische model, lijkt een groot deel van de bevolking te denken – getuige daarvan de grote steunbetogingen voor Bashar.

Erg interessant is het derde hoofdstuk waarin Kimyongür het verhaal doet van de Syrische lekenstaat, enig in zijn soort in de Arabische wereld en, zo stelt hij, een voorwaarde voor nationale eenheid in het religieuze en culturele lappendeken dat Syrië is. Hij ontkracht zorgvuldig het cliché als zou het Syrische regime gedomineerd worden door leden van de religieuze minderheid der *alawieten*, waartoe de familie Al-Assad behoort. Een hele reeks voorbeelden uit leger, inlichtingendiensten en politiek, zowel onder de huidige president als onder diens vader Hafez Al-Assad, tonen aan dat de samenstelling van het Syrische machtsapparaat niet uitsluitend bepaald wordt door het feit dat je al dan niet tot een bepaalde etnische of religieuze groepering of familie behoort. Overigens komt de geschiedenis van de alawieten uitgebreid aan bod in hoofdstuk 4. Deze religieuze buitenbeentjes in de regio zijn volgens Kimyongür al te vaak behandeld als "*untermenschen* van het Nabije Oosten".

Van belang is ook hoofdstuk 7, waarin Kimyongür probeert in kaart te brengen welke middelen de VS aanwenden om Syrië te destabiliseren. Een verdienstelijke poging om klaarheid te scheppen in een duis-

ter kluwen van ngo's, gewapende groepen, Libanese en Saoedische connecties.

De auteur toont zich pessimistisch in zijn conclusie: het recente geweld heeft onherstelbare schade aangericht. Nationale verzoening is op korte termijn niet haalbaar. En ja, het regime draagt een deel van de verantwoordelijkheid, maar dat ontslaat ons niet van de taak om ons te verzetten tegen elke (verdere) vorm van buitenlandse inmenging.

Kimyongürs betoog wordt ondersteund door een uitgebreid notenapparaat. Het boekje bevat behalve tijdslijnen van de moderne geschiedenis van Syrië en Turkije ook drie kaarten van de regio. In een afzonderlijk handig deeltje "Er wordt altijd beweerd dat ..." worden twaalf veelgehoorde medialeugens over Syrië ontkracht. *Syriana* werd gepubliceerd eind 2011.

Marc-Antoon De Schryver

Marxistische Studies

Abonnementenprijzen

Gewoon abonnement in België: € 24 - met domiciliëring € 22 - Buitenland: € 40 of \$ 60
Steunabonnement in België: € 60

Stort de nodige som op volgende rekening:

België: 001-1660379-09, IMAST vzw, Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

Naam:.....

Adres:.....

Postcode:.....Gemeente:.....

Land:.....

Tel.:..... Fax:.....

Geboortedatum:..... Beroep:

E-mail:.....

- Wil **nummer** van Marxistische Studies ontvangen en betaalt € 7,50
(verzendingskosten zie www.marx.be)
- Neemt een **abonnement** vanaf nr.:
- 4 nummers € 24, € 40 of € 60 (zie hierboven)
- met domiciliëring (zie hieronder)

Betaling

Ik betaal de som van:

- Contant Storting of overschrijving
BIC: GEBABEBB / IBAN: BE 52 0011 6603 7909
- Kredietkaart OVISA MasterCard American Express

Kaart nr. | _ | _ | _ | _ | - | _ | _ | _ | _ | - | _ | _ | _ | _ | - | _ | _ | _ | _ |

Vervaldatum | _ | _ | / | _ | _ | / | _ | _ | Handtekening:

Domiciliëring voor Marxistische Studies:

Ik, ondergetekende, _____
geef hierbij aan IMAST vzw de toelating om, tot uitdrukkelijke herroeping, mijn abonnementsgeld te innen voor het debet van mijn rekeningnummer _____ - _____ - _____

Abonnement normaal

- € 5,50 per nummer
 € 22,00 per 4 nummers

Steunabonnement

- € 15 per nummer
 € 60 per 4 nummers

Datum _____ Handtekening: _____

2012/98

Voor de administratie

Domiciliëringnummer: _____ - _____ - _____ Identificatienummer van de schuldeiser IMAST vzw: 00.000 818 758

Terugsturen naar IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 504 01 44

Fax: 32 2 513 98 31

E-mail: imast@marx.be

Wij gebruiken uw gegevens enkel om u te informeren over onze publicaties. Wenst u niet in ons bestand opgenomen te worden, meld het ons.

Vandaag leeft ongeveer de helft van de mensheid in de grote steden. De stad is niet langer een eilandje in de samenleving. De stad reproduceert en versterkt de tegenstellingen van de kapitalistische samenleving. Sinds het begin van deze eeuw is een neoliberale visie ook in het grootstedenbeleid doorgedrongen. **Daniel Zamora** analyseert deze ontwikkeling. Hoe iedereen een "recht op de stad" verzekeren; op een stad die het recht op huisvesting, gezondheid, onderwijs, werk, cultuur, participatie en op een werkelijk democratische openbare ruimte garandeert? Voor de auteur is de ontwikkeling van een liberaal stadsbeleid nauw verbonden met de manier waarop steden zich vandaag moeten financieren. Een ander beleid veronderstelt op de eerste plaats een algemene herfinanciering van steden en gemeenten.

Dankzij de loonindexering behouden werknemers en sociale uitkeringsgerechtigden in België een fatsoenlijke koopkracht. Dat is niet naar de zin van de Belgische en Europese werkgevers, hierin gevolgd door de Europese Commissie en de rechtse politieke krachten in België. Waar zouden we vandaag staan zonder dit indexeringsmechanisme? **Gérard Craan** beantwoordt die vraag.

Europa bemoeit zich steeds meer met ons dagelijks leven. Sinds vorig jaar dicteert de Europese Commissie zelfs de keuzes die de lidstaten moeten maken bij het opstellen van hun begrotingen. De euforie over de euro en het vrij verkeer van goederen en personen is voorbij. Een steeds openlijker gevoel van afkeer voor het Europese besparingsbeleid is in de plaats gekomen. Hoe deze politiek op de meest doeltreffende manier bestrijden? Biedt terugplooiën op de eigen nationale staat meer kansen in het gevecht met de Europese Unie? Zouden we integendeel niet beter de politieke en syndicale samenwerking, die vandaag zo sterk ontbreekt, op Europees niveau verstevigen? **Jo Cottenier** en **Pol De Vos** buigen zich over deze vragen.

Een voorstel steekt in dit debat geregeld opnieuw de kop op: de uitgifte van euro-obligaties. Landen zouden dan allemaal aan eenzelfde rentetarief geld kunnen lenen bij een centrale instelling. De duizelingwekkende stijging van de rentetarieven die nu worden opgedrongen aan de "zwakke" landen zou zo kunnen worden gestopt. Maar is het wel zo'n goed idee? Nog niet zo zeker, zegt **Henri Houben**.

Ten slotte komen we nog terug op de balans en de actualiteit van de revoltes in de Arabische wereld, met een artikel van **Samir Amin** en de bespreking van het boek *Syriana*.